

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
komercinės teisės specializacijos V kurso
studentė Gintarė Liegutė

Magistro darbas
Civilinės deliktinės atsakomybės sąlygos: CK, Europos deliktų teisės principų ir
DCFR palyginimas

Vadovas: prof. dr. (HP) Vytautas Mizaras
Recenzentas: asist. Mantas Rimkevičius

Vilnius
2011 m.

TURINYS

Ižanga	2
I. Deliktų teisės reglamentavimas CK, Europos deliktų teisės principuose ir DCFR	5
II. Neteisėti veiksmai	10
1. Neteisėti veiksmai pagal CK	10
2. Neteisėti veiksmai pagal Europos deliktų teisės principus	14
3. Neteisėti veiksmai pagal DCFR	16
III. Kaltė	20
1. Kaltė pagal CK	20
2. Kaltė pagal Europos deliktų teisės principus	25
3. Kaltė pagal DCFR	27
IV. Priežastinis ryšys	31
1. Priežastinis ryšys pagal CK	31
2. Priežastinis ryšys pagal Europos deliktų teisės principus	34
3. Priežastinis ryšys pagal DCFR	37
V. Žala	38
1. Žala pagal CK	38
2. Žala pagal Europos deliktų teisės principus	49
3. Žala pagal DCFR	55
Išvados	60
Literatūra	62
Santrauka	70

Ižanga

Nagrinėjamos problemos aktualumas. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad teisė atlieka bent jau šias pagrindines funkcijas: reglamentavimo, prevencinę ir apsauginę.¹ Atlikdama šias funkcijas, ji neišvengiamai reguliuoja ir atsakomybės santykius. Atsakomybės santykiams reguliuoti yra pasitelkiama teisė būdingi bruožai: tikslumas ir apibrėžtumas. Dėl to nagrinėjamu atveju civilinėje deliktinėje atsakomybėje būtina nustatyti juridinių faktų sudėtį, kuri yra pagrindas civilinei deliktinei atsakomybei atsirasti (kontinentinėje teisėje šie juridiniai faktai yra vadinami civilinės atsakomybės sąlygomis, o bendrosios teisės sistemoje – teisės į ieškinį pagrindais): neteisėti veiksmai, kaltė, priežastinis ryšys ir žala. Tačiau, nors ir pripažįstamas būtent toks juridinių faktų visetas, jų samprata ir aiškinimas paprastai ryškiai skiriasi atskirose valstybėse, kurios seka trimis pagrindinėmis skirtingomis deliktų teisės tradicijomis: anglų, vokiečių ir prancūzų. Cees van Dam knygos „European Tort Law“² įvade generalinis advokatas prof. Walter van Gerven gana vaizdžiai išreiškia šių tradicijų esmę: anglai teikia prioritetą tradicijoms, vokiečiai – teisinei tvarkai, o prancūzai – *grands principes*. Žinoma, net ir toms pačioms tradicijoms priklausančiose valstybėse galima rasti nemažų deliktų teisės skirtumų. Šių skirtumų pasekmė – civilinė deliktinė atsakomybė nėra privalomai suvienodinta ar bent jau suderinta platesniu nei nacionalinis geografiniu mastu. Atsižvelgiant į tai, reikšmingu laimėjimu reikia laikyti tai, kad pastaruoju metu Europoje atsirado esminių civilinės deliktinės atsakomybės derinimo rezultatų akademinio lygio: Europos deliktų teisės principai (angl. *Principles of European Tort Law*, toliau – PETL) ir Bendrųjų gairių projektas (angl. *Draft Common Frame of Reference*, toliau – DCFR) pavadinimu „Europos privatinės teisės principai, apibrėžimai ir modelinės taisyklės“ (angl. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*). Teisės mokslo ir praktikos vystymosi požiūriu yra svarbu ir aktualu analizuoti, kaip šie dokumentai sureguliuoja civilinę deliktinę atsakomybę ir koks jų santykis su nacionaline deliktų teisės sistema, nes tai skatintų deliktų teisės derinimą ir dėl to asmenys galėtų pasinaudoti visais globalėjančio pasaulio teikiamais privalumais, taip pat tai suteiktų galimybę perimti geriausias teisės tradicijas ir teisės taikymą padaryti efektyvesnį, leistų geriau suvokti nacionalinės deliktų teisės normas ir įgyvendinti esminę civilinės deliktinės atsakomybės

¹ VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 187-193; VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 101-103.

² VAN DAM, C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2006.

funkciją – kompensacinę.

Nagrinėjamos problemos originalumas ir naujumas. Nagrinėjamos problemos originalumas pasireiškia tuo, kad civilinės deliktinės atsakomybės derinimo tendencijos darbe analizuojamos lyginamuoju aspektu: lyginama, kaip civilinės deliktinės atsakomybės sąlygos suprantamos pagal Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – CK)³ ir atitinkamai jį aiškinančias teismų praktiką ir teisės doktriną, PETL ir jų komentarą⁴ bei DCFR ir jų komentarą⁵. Nagrinėjamos problemos naujumas pasireiškia tuo, kad anksčiau tik atskirose mokslinių darbų dalyse buvo pateikiamos nuorodos į PETL ir DCFR, o detalesnei civilinės deliktinės atsakomybės derinimo rezultatų analizei nebuvo skiriama dėmesio. Tai iš esmės lėmė kitas problemos naujumo aspektas: civilinės deliktinės atsakomybės derinimo rezultatai yra pakankamai nauji (PETL buvo paskelbti 2005 m., o galutinis DCFR variantas buvo išleistas tik 2009 m.), taigi tik visai neseniai iš esmės atsirado, ką analizuoti ir lyginti.

Tyrimo tikslai. Darbe siekiama išnagrinėti civilinės deliktinės atsakomybės sąlygų sampratos, reguliavimo ir aiškinimo ypatumus pagal CK, PETL ir DCFR, kad būtų atskleistos civilinės deliktinės atsakomybės derinimo tendencijos, įvertintas nacionalinio reglamentavimo atitikimas civilinės deliktinės atsakomybės derinimo rezultatams Europos mastu ir palyginti skirtingi civilinės deliktinės atsakomybės derinimo rezultatai.

Tyrimo objektas. Darbe bus nagrinėjami civilinės deliktinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, kaltės, priežastinio ryšio ir žalos) sampratos, reguliavimo ir aiškinimo ypatumai pagal CK, PETL ir DCFR. Daugiausia dėmesio bus skiriama žalos analizei, nes ji yra plačiausiai reglamentuojama ir iš esmės savyje talpina daugiausia reikšmingų aspektų.

Tyrimo metodai. Pagrindiniai darbe naudojami metodai bus sisteminis ir lyginamasis tyrimo metodai. Sisteminis metodas bus naudojamas analizuojant teisės aktų ir kitų teisės šaltinių nuostatas, kurios padės atskleisti civilinės deliktinės atsakomybės sąlygų sampratos, reguliavimo ir aiškinimo ypatumus pagal CK, PETL ir DCFR. Lyginamasis metodas bus naudojamas jau vien dėl to, kad to reikalauja darbo tema, tyrimo objektas ir tyrimo tikslai. Lyginamasis metodas bus naudojamas ir vertinant skirtingas teisės tradicijas ir doktrinoje paplitusias pozicijas. Be abejo, darbe bus naudojamosi ir gramatiniu bei loginiu tyrimo metodais kaip esminiais teisės normų suvokimo ir aiškinimo būdais.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.

⁴ Tiek Europos deliktų teisės principų, tiek jų komentaro naudojamas šaltinis yra tas pats: KOCH, B. A., *et. al. Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005.

⁵ Tiek Bendrųjų gairių projekto, tiek jų komentaro naudojamas šaltinis yra tas pats: VON BAR, C., *et. al. Draft Common Frame of Reference. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*. Munich: sellier. european law publishers, 2009. IV tomas.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindiniai darbo šaltiniai bus CK ir jo komentaras⁶, PETL ir jų komentaras bei DCFR ir jų komentaras, taip pat teisės doktrina civilinės deliktinės atsakomybės sąlygų ir apskritai civilinės atsakomybės klausimais, ypač pažymėtina Valentino Mikelėno knyga „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“⁷, Vytauto Mizaro monografija „Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai“⁸, Solveigos Cirtautienės monografija „Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas“⁹, Renatos Volodko monografija „Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje. Teorija ir praktika“¹⁰, taip pat remiamasi ir užsienio literatūra, pavyzdžiui, Europos deliktų teisės grupės (angl. *European Group on Tort Law*) tyrimų medžiaga, susisteminta knygose apie atskiras civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas: „Unification of Tort Law: Wrongfulness“¹¹, „Unification of Tort Law: Causation“¹², „Unification of Tort Law: Fault“¹³, „Unification of Tort Law: Strict Liability“¹⁴, „Unification of Tort Law: Damages“¹⁵. Darbe taip pat bus remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus (toliau – LAT) praktika, tačiau nebus naudojama kitų teismų praktika, nes tyrimo tikslas nėra teismų praktikos analizė, o LAT nutartimis ir nutarimais remiamasi kaip pagrindiniais kitų teismų praktiką formuojančiais teisės taikymo išaiškinimais civilinės deliktinės atsakomybės ir jos sąlygų klausimais.

⁶ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.

⁷ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

⁸ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.

⁹ CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.

¹⁰ VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje. Teorija ir praktika*. Vilnius: VĮ „Registru centras“, 2010.

¹¹ KOZIOL, H., et al. *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. The Hague: Kluwer Law International, 1998.

¹² SPIER, J., et al. *Unification of Tort Law: Causation*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.

¹³ WIDMER, P., et al. *Unification of Tort Law: Fault*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.

¹⁴ KOZIOL, H., et al. *Unification of Tort Law: Strict Liability*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.

¹⁵ MAGNUS, U., et al. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.

I. Deliktų teisės reglamentavimas CK, Europos deliktų teisės principuose ir DCFR

Dabartinis CK buvo priimtas 2000 m. liepos 18 d., o įsigaliojo 2001 m. liepos 1 d. Jame civilinės deliktinės atsakomybės reglamentavimui yra skirti CK VI knygos XXII skyriaus Pirmasis, Trečiasis ir Ketvirtasis ir Penktasis skirsniai. Pirmasis skirsnis reglamentuoja bendruosius civilinės atsakomybės klausimus (tarp jų ir civilinės atsakomybės sąlygas), Trečiasis skirsnis yra skirtas tik deliktinei atsakomybei, o Ketvirtasis ir Penktasis skirsniai reglamentuoja specialius deliktų atvejus: atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų, ir dėl klaidinančios reklamos atsiradusios žalos atlyginimą. Papildomai darbo temos atžvilgiu būtina pažymėti, kad, nors civilinės atsakomybės sąlygos yra apibrėžtos bendrosiose civilinės atsakomybės nuostatose, tačiau civilinės deliktinės atsakomybės sąlygoms yra reikšmingos ir kitų skirsnių normos.

Vertinant dabartinį CK reglamentavimą deliktų teisės požiūriu, būtina pastebėti, kad jis yra pakankamai novatoriškas, išsamus ir ryškiai skiriasi nuo anksčiau galiojusio CK reglamentavimo: civilinės deliktinės atsakomybės reguliavimas yra išskirtas kaip struktūrinė CK dalis ir žymiai praplėstas. Išsamaus reguliavimo pasekmė – naujajame CK buvo aiškiai apibrėžtos civilinės atsakomybės sąlygos, kurios, beje, vertintinos kaip pakankamai pažangios. Svarbiausias laimėjimas, be abejo, yra objektyvios kaltės sampratos įtvirtinimas. Anksčiau galiojusio 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 231 str.¹⁶ buvo numatyta subjektyvi kaltė. Kaip pažymima doktrinoje, ankstesnis kaltės traktavimas kaip psichinio pobūdžio buvo ir nepagrįstas, ir neteisingas, priešingas civilinės atsakomybės esmei ir paskirčiai.¹⁷ Reikšminga yra ir tai, kad CK numatytas deliktų teisės reguliavimas seka prancūziškąją kontinentinės deliktų teisės tradicija: CK 6.263 str. 1 d. yra numatyta generalinio delikto taisyklė, kuri yra skiriamasis šios tradicijos požymis.

Europos deliktų teisės principai yra Europos deliktų teisės grupės (buvusi Tilburgo grupė) darbo rezultatas. Ši darbo grupė yra 1992 m. įkurta mokslininkų grupė deliktų teisės srityje. PETL buvo pristatyti 2005 m. gegužės 19 – 20 d. viešojoje konferencijoje Vienoje, Austrijoje. Kaip teigiama Europos deliktų teisės darbo grupės internetiniame tinklapyje¹⁸,

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais) [interaktyvus]. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138 [žiūrėta 2010-08-29]. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104555.

¹⁷ NORKŪNAS, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 112-118.

¹⁸ [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-06]. Prieiga per internetą: <http://www.egtl.org/principles/project.htm>.

dideli deliktų teisės tradicijų skirtumai lėmė, kad iki tol nebuvo bandymų išsamiai suderinti visą deliktų teisę. Toliau pažymima, kad jų darbo tikslas buvo identifikuoti fundamentalius ir gana plačius principus, būdingus deliktų teisės sistemoms, ieškant bendros Europai būdingos teisės. Žinoma, PETL numatytas reglamentavimas yra ne griežtoji teisė (angl. *soft law*). Tačiau darbo grupė atkreipia dėmesį į tai, kad fundamentalių principų identifikavimas yra svarbus, jeigu norima parengti teisės aktus, apimančius deliktų teisės sritį, pavyzdžiui, Europos civilinį kodeksą, kadangi derinimas aukštesniu lygiu bus įmanomas tik tuomet, jei bus nustatyti bendrieji pagrindai, būdingi teisės sistemoms. Be to, fundamentalių principų nustatymas praplečia tiek mokslininkų, tiek praktikų akiratį deliktų teisės srityje.

Būtina pažymėti, kad PETL susideda iš šešių dalių, skirtų bendrai civilinės deliktinės atsakomybės taisyklei, atskiroms civilinėms deliktinės atsakomybės sąlygoms ir atleidimo nuo civilinės deliktinės atsakomybės bei skolininkų daugeto atvejams reguliuoti. Akivaizdu, kad tokia PETL struktūra yra paremta civilinės deliktinės atsakomybės sąlygomis, kurios yra civilinės deliktinės atsakomybės esmė, tik gynybos priemonės ir skolininkų daugetą reglamentuojančios dalys nėra skirtos civilinės deliktinės atsakomybės sąlygoms reglamentuoti. Ši struktūra pagrindžia darbo nagrinėjimo kryptį: tikslingiausia derinimo rezultatus ir jų santykį su nacionaline teise analizuoti būtent civilinės deliktinės atsakomybės sąlygų kontekste.

DCFR yra Europos civilinio kodekso studijos grupės (angl. *Study Group on a European Civil Code*) ir ES privatinės teisės tyrimo grupės (angl. *Research Group on Existing EC Private Law*), dar vadinamos Acquis grupe (angl. *Acquis Group*), akademinio darbo vaisius. Šios darbo grupės 2005 m. įsipareigojo Europos Komisijai parengti DCFR, kuris būtų pakankama priemone parengti Bendrąsias gaires (angl. *Common Frame of Reference*), kurios buvo pirmą kartą paminėtos Europos Komisijos 2003 m. Veiksmų plane dėl vieningesnės Europos sutarčių teisės (angl. *Action Plan on a More Coherent European Contract Law*). 2008 m. buvo paskelbtas pirminis DCFR variantas, dėl kurio visiems suinteresuotiems asmenims buvo galima teikti pasiūlymus ir pastebėjimus. Pirminis variantas buvo pataisytas ir 2008 m. gruodžio mėn. Europos Komisijai buvo pateiktas galutinis DCFR variantas, o 2009 m. jis buvo išleistas. Pačiame DCFR pažymima, kad jo tikslai yra:

a) padėti parengti Bendrąsias gaires. Nors DCFR, kaip ir PETL, nėra privalomo pobūdžio, o tik ne griežtoji teisė ir jų nuostatos nebūtinai bus pakartotos Bendrosiose gairėse, tačiau tai, kas patektų į Bendrąsias gaires ir taptų jų pagrindu, galėtų tapti paskata tolesnei teisės aktų leidybai Europos Sąjungoje;

b) plėtoti teisės mokslą. Nepaisant to, kokia bus Bendrųjų gairių ateitis, DCFR yra reikšmingas akademinis dokumentas, nes yra plataus Europos mokslininkų tyrimo rezultatas ir skatina žinias apie privatinę teisę atskirose ES jurisdikcijose, parodo, kaip skiriasi atskirų valstybių privatinės teisės taisyklės ir kaip jos daro įtaką viena kitai. Tai leidžia toliau mąstyti apie Europos privatinės teisės sukūrimą.

c) tyrimo panaudojimas privatinės teisės klausimų sprendimui. Pažymima, kad po Europos sutarčių teisės principų (angl. *Principles of European Contract Law*), kurių nuostatos panaudotos ir DCFR, išleidimo, aukštesnės instancijos teismai Europos valstybėse į juos atkreipė dėmesį, o kompetentingos institucijos pagal juos netgi paruošė nacionalinės sutarčių teisės pakeitimo projektus. Todėl tikimasi, kad ir DCFR paskatins reformas nacionaliniu ir Europos mastu, kas, be abejo, vestų neformalaus ir harmoningo privatinės teisės europietinimo link.¹⁹

Deliktų teisei yra skirta VI DCFR knyga „Nesutartinė atsakomybė, kylanti iš žalos, padarytos kitam asmeniui“ (angl. *Non-contractual liability arising out of damage caused to another*), kuri yra suskirstyta į septynis skyrius, skirtus bendroms civilinės deliktinės atsakomybės taisyklėms, civilinės deliktinės atsakomybės sąlygoms ir atleidimo nuo civilinės deliktinės atsakomybės atvejams reguliuoti. Pažymėtina, kad tokia DCFR struktūra yra panaši į PETL struktūrą ir turi tokią pačią reikšmę. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pagrindinis šių dokumentų skirtumas yra juose numatytų nuostatų kilmė. PETL nuostatose pateikiamos apibendrintos deliktų teisės reguliavimo tendencijos Europos valstybėse. DCFR nuostatose yra pateikiamas skirtingo deliktų teisės reguliavimo Europos valstybėse kompromisas, t. y. nesiekama apibendrinti esamų deliktų teisės žinių, tačiau pasirinkti vieną variantą iš egzistuojančio skirtingo deliktų teisės reguliavimo Europos valstybėse.

Prieš analizuojant civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas pagal CK, PETL ir DCFR lyginamuoju aspektu, būtina atkreipti dėmesį į PETL ir DCFR santykį su nacionaline teise, kad būtų pagrįsta tokio palyginimo reikšmė. Jau minėta, kad tiek PETL, tiek DCFR nėra griežtoji teisė, taigi šie dokumentai nėra teisiškai įpareigojantys. Tačiau svarbu pažymėti, kad, kaip teigia Yvonne Goldammer ir Paulius Jurčys straipsnyje „Romos I reglamento dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės projektas: kita to paties medalio pusė“²⁰, privačių

¹⁹ VON BAR, C., et. al. *Draft Common Frame of Reference. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-10-30]. Prieiga per internetą: http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf.

²⁰ GOLDAMMER, Y.; JURČYS, P. Romos I reglamento dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės projektas: kita to paties medalio pusė. *Justitia*, 2008, nr. 1 (67), p. 53-73.

darbo grupių parengtų teisės principų įteisinimo nacionalinėse teisės sistemose argumentų dažnai mėginama ieškoti teoriniu lygmeniu. Nors autoriai tokį teiginį analizuoja Europos sutarčių teisės principų (angl. *Principles of European Contract Law*) kontekste, tačiau, atsižvelgiant į jų giminingumą su PETL ir DCFR, galima šią analizę pritaikyti ir pastariesiems dokumentams bei jų reikšmei ir santykiui su nacionaline teise nagrinėti. Autoriai teigia, kad šios viršvalstybinės teisinės priemonės gali būti laikomos kodifikuotais papročiais arba bendrųjų teisės principų rinkiniais. Kita vertus, abejotina, ar visos šiuose dokumentuose įtvirtintos taisyklės gali būti laikomos bendraisiais principais. Tačiau pritariant, kad kodifikuojami bendrieji teisės principai, galima prieiti prie dviejų bendresnių išvadų. Pirma, iš prielaidos, kad bendrieji teisės principai laikomi nacionalinių teisės sistemų sudėtinėmis dalimis, išplaukia, kad šie dokumentai gali būti laikomi nacionalinių teisės sistemų teisės šaltiniais. Tai kartu reikštų, kad valstybiniai teismai neturėtų abejoti ir tiesiogiai taikyti (viršvalstybinius) teisės principus modifikuojančių teisės šaltinių. Tai paskatintų vienodinti teisę tarptautiniu lygmeniu ir suteiktų daugiau teisinio tikrumo rinkos dalyviams. Antra, pripažinimas, kad šie dokumentai yra bendrųjų teisės principų rinkiniai, reiškia, kad juos teismai ar arbitražai gali taikyti tiesiogiai, t. y. tarptautinės privatinės teisės terminais tariant, bendrųjų konkrečios teisės srities principų kodifikacijos yra nacionalinių teisės sistemų šaltinis, todėl tokie teisės rinkiniuose įtvirtinti principai nereikalauja taikyti konkrečių kolizinių normų.

Žinoma, toks doktrininis požiūris yra labai įdomus, tačiau abejotinas, kaip ir pabrėžia patys autoriai, dėl pirminės jo prielaidos, kad minėtuose dokumentuose yra pateikiami bendrieji principai. Žvelgiant į PETL ir DCFR nuostatas, jos atrodo pakankamai konkrečios ir tiesiog apibrėžiančios tai, kas būdingiausia visoms deliktų teisės sistemoms, arba nustatančios bendrą kompromisą, taigi nėra tikslu šias nuostatas laikyti bendraisiais principais. Kita vertus, šie dokumentai nacionalinei teisei vis tiek yra reikšmingi. Pavyzdžiui, LAT jau yra pasirėmęs PETL nuostatomis savo nutartyse.²¹ Kitų valstybių institucijos taip pat šiems dokumentams skiria dėmesio. Pavyzdžiui, Anglijos Lordų rūmų (angl. *House of Lords*) Europos Sąjungos komitetas parengė pranešimą dėl DCFR²². Jame akcentuojama, kad

²¹ LAT 2009 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009 *V. M. v. S. P.*; LAT 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2010 *B. Z. v. Šiaulių apskrities viršininko administracija (teisių perėmėja – Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos) ir D. Š.*

²² House of Lords European Union Committee *European Contract Law: the Draft Common Frame of Reference* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-11-25]. Prieiga per internetą: <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/lducom/95/95.pdf>.

DCFR neturėtų tapti vientisu Europos sutarčių teisės reglamentavimu, tačiau tik turėtų padėti išskirti atskiras probleminis sritis, kurias reikia reglamentuoti Europos lygiu.

Galiausiai būtina pažymėti tai, kad požiūris į PETL ir DCFR yra nevienareikšmis. Vieni autoriai pastebi teigiamų šių dokumentų bruožų: jie parengti remiantis išsamiais lyginamaisiais moksliniais tyrimais, rodo šiuolaikines tendencijas ir turi įtakos teismų praktikai bei Europos šalių nacionalinio teisinio reguliavimo sistemos taikymui ir tobulinimui.²³ Kiti autoriai teigia²⁴, kad dabartinė situacija Europoje lygiai taip pat verčia derinti deliktų teisę kaip ir JAV dvidešimtaisiais praėjusio amžiaus metais, kuomet buvo parengtas Deliktų sąvadas (angl. *Restatement of Torts*). Tačiau situacija Europoje skiriasi tuo, kad čia nėra pakankamai vieningo deliktų teisės pagrindo esminių sąvokų požiūriu, o tokie teisiniai instrumentai kaip direktyvos yra pernelyg lankstūs, kad jais būtų galima suderinti deliktų teisę Europos lygiu. Be to, Europos Teisingumo Teismo jurisdikcija privatiniuose santykiuose vertinama kaip nepakankama, priešingai nei JAV Aukščiausiojo Teismo, kuris turi įtakos atskirų valstijų deliktų teisei. Kita vertus, pažymima, kad mokslininkai yra suinteresuoti teisės vystymusi, todėl būtent jie gali sukurti tai, ką būtų galima pavadinti „Europos deliktų teise“. Kritikai pastebi ir tai, kad būtina atskirti nacionalinės ir Europos teisės sluoksnius, nes tai, kas būdinga nacionalinei teisei, gali netikti Europos teisei. Be to, teisė vystosi pakankamai spontaniškai, todėl labai svarbu atsižvelgti ir į jos kitimą bei naujus poreikius, ypač santykiuose, turinčiuose tarptautinį elementą.²⁵ Darbo autorės nuomone, PETL ir DCFR iškelti jau minėti tikslai yra pakankamai reikšmingi ir objektyviai pasiekiami, o šių dokumentų nuostatos gali būti realiai panaudojamos kuriant, taikant bei aiškinant teisę ir plečiant teisinį akiratį, net jeigu jos ir nėra įpareigojančio pobūdžio. Vadinasi, nepaisant kritikos, PETL ir DCFR yra svarbūs dokumentai, į kuriuos būtina atsižvelgti ir verta analizuoti.

²³ Cit. op. 9, p. 38.

²⁴ INFANTINO, M. Making European Tort Law: the Game and Its Players. *Cardozo Journal of International and Comparative Law* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-25]. Prieiga per internetą: www.westlaw.com.

²⁵ SMITS, J. M. The Draft Common Frame of Reference: how to improve it?; GOMEZ, F. The empirical missing links in the Draft Common Frame of Reference. *European Private Law After the Common Frame of Reference* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010-12-01], p. 90-110. Prieiga per internetą: <http://books.google.com/books?id=9ofHEh9MqdUC&pg=PA90&dq=Draft+common+frame+of+reference&hl=lt#>.

II. Neteisėti veiksmai

1. Neteisėti veiksmai pagal CK

Teisė reikalauja apibrėžtumo, todėl teisės aktuose būtina nustatyti, kas yra pripažįstama neteisėtais veiksmais (lot. *iniuria*). Problema yra ta, kad sunku įvardinti, ką reikėtų laikyti neteisėtais veiksmais. Viena vertus, civilinėje deliktinėje atsakomybėje (priešingai nei administracinėje ar baudžiamojoje) išsamus neteisėtų veikslių sąrašas dėl santykių įvairovės objektyviai nėra įmanomas. Kita vertus, pernelyg apibendrinantis apibrėžimas gali būti žalingas vien todėl, kad suteikia pernelyg didelę laisvę interpretacijai ar tinkamai neapriboja civilinės deliktinės atsakomybės veikimo srities. Todėl net ir tose valstybėse, kurios neteisėtus veiksmus apibrėžia bendrai, yra teisiniai saugikliai, kurie neleisėtų pernelyg išplėsti civilinės deliktinės atsakomybės, pavyzdžiui, priežastinis ryšys. Pagal tai, kaip skirtingos valstybės apibrėžia neteisėtus veiksmus, yra išskiriamos darbo pradžioje minėtos trys pagrindinės deliktų teisės tradicijos: anglų, vokiečių ir prancūzų. Anglijos teisėje neteisėti veiksmai yra konkrečiai įvardinti atskiruose teisės aktuose, pavyzdžiui, Savininko atsakomybės įstatyme²⁶, Gyvūnų įstatyme²⁷, arba jie pripažįstami teismų praktikoje. Nepaisant to, doktrinoje yra išsakoma nuomonė, kad, nors Anglija ir yra viena iš labiausiai civilinę deliktinę atsakomybę suregulavusių valstybių, tačiau tai yra tik salelės precedentų jūroje, be to, didžioji reguliavimo dalis yra kilusi būtent iš teismų praktikos²⁸. Vienas reikšmingiausių Anglijos teismų praktikos pavyzdžių, kuriame buvo bandyta apibrėžti civilinės deliktinės atsakomybės ribas neteisėtų veikslių atžvilgiu, yra *Donoghue v. Stevenson* [1932] AC562 byla²⁹. Lordas James Richard Atkin byloje konstatavo, kad asmuo turi protingai rūpintis išvengti veikimo arba neveikimo, kurį jis gali protingai numatyti pažeisiant savo kaimyną. Teisės požiūriu kaimynas yra asmuo, kuris yra taip artimai ir tiesiogiai paveikiamas žala sukėlusio asmens veiksmu, jog pastarasis turi protingai numanyti, kad tas asmuo bus paveiktas būtent dėl veikimo ar neveikimo. Vokietijos teisėje įvardijamos teisės saugomos vertybės, kurias pažeidus kyla civilinė deliktinė atsakomybė. Vokietijos civilinio kodekso 823 str. 1 d. numato, kad asmuo, kuris tyčia arba neatsargiai neteisėtai

²⁶ Occupiers' Liability Act [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-29]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk>.

²⁷ Animals Act [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-29]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk>.

²⁸ Cit. op. 11, p. 40.

²⁹ HEPPLER, B. A.; MATTHEWS, M. H. *Tort: Cases and Materials*. London: Butterworths, 1991, p. 40-50.

padaro žalos kito asmens gyvybei, kūnui, sveikatai, laisvei, nuosavybei ar kitai teisei, turi kompensuoti kito asmens dėl to patirtus nuostolius. Tačiau būtina pažymėti, kad tokia pati pareiga tenka ir asmeniui, kuris sukėlė žalos pažeisdamas teisės aktų nuostatas (823 str. 2 d. 1 sak.)³⁰. Prancūzijos teisė įtvirtina plačiausią neteisėtų veiksmų apibrėžimą. Prancūzijos civilinio kodekso 1382 str. numato, jog bet koks asmens veiksmas, kuris sukelia kitam žalos, sukelia prievolę tam asmeniui, dėl kurio kaltės atsirado žalos, ją atlyginti³¹. Žinoma, ir Prancūzijos teisėje yra atskirų konkrečius neteisėtus veiksmus apibrėžiančių normų, pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 1385 ir 1386 str. atitinkamai įtvirtina gyvūnų savininkų ir statinių savininkų atsakomybę.

CK 6.246 str. 1 d. numato, kad civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Iš apibrėžimo matyti, kad bendriausia prasme neteisėti veiksmai yra teisinės pareigos neatlikimas³², kuris nustatomas, jeigu veikimas ar neveikimas prieštarauja teisinių aktų (įstatymų, kitų norminių aktų) nuostatoms ar teisei (pažeidžiama bendro pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai).³³ Be to, CK 6.263 str. 2 d. numatytas bendro pobūdžio reikalavimas elgtis taip, kad niekam nedarytum žalos. Taigi Lietuvoje, kaip ir prancūziškojoje deliktų teisės tradicijoje, neteisėti veiksmai siejami su teise, o vien žalos padarymas gali būti pripažįstamas neteisėtu veiksmu.³⁴ Konkrečiu atveju teismas kvalifikuoja faktinius santykius pagal teisę ir iš teisinių santykių prigimties bei asmeniui keliamų teisinių reikalavimų visumos sprendžia, kokios teisės ir pareigos skirtos asmeniui, ar jos buvo įvykdytos.³⁵ Teismas pirmiausia stengiasi nustatyti konkrečių teisės normų pažeidimą. Pavyzdžiui, nors LAT konstatavo, kad, jeigu asmuo padaro žalos prašydamas taikyti reikalavimo užtikrinimo priemonę administracinių bylų teisenoje, tai žalos padarymo faktas yra pagrindas išvadai, kad asmuo nesilaikė bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai, tačiau teismas papildė, kad neteisėti veiksmai šiuo atveju yra draudimo piktnaudžiauti teise

³⁰ Bürgerliches Gesetzbuch [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-28]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>.

³¹ Code civil [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-08-08]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=110CAFFB8597ED8DBB741F03479D59F7.tpdjo02v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20100808.

³² LAT 2008 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2008 *Vokietijos draudimo bendrovė „Zurich Versicherung AG“ v. S. M.*

³³ LAT 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008 *UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“*.

³⁴ LAT 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009 *UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“*.

³⁵ Cit. op. 33.

pažeidimas (CK 1.137 str. 3 d.).³⁶ Žinoma, jeigu nenustatomas konkrečios teisės normos pažeidimas, teismas vis tiek turi argumentuoti, kuo pasireiškia veikslių neteisėtumas teisės požiūriu. Tokiais atvejais teismai gali remtis teisės aktuose įtvirtintomis ir pripažįstamomis teisėmis, pavyzdžiui, LAT, patvirtindamas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LR KT) išaiškinimą,³⁷ yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai asmuo nurodo galimus neteisėtus pareigūnų veiksmus, kurie nenustatyti specialiose pareigūnų atsakomybę reglamentuojančiose teisės normose, teismai vertina pateiktus faktus apie galimus pažeidimus bendrųjų teisės principų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir tarptautinių susitarimų kontekste.³⁸ Analogiškai galima išspręsti ypač socialiai jautrius klausimus. Pavyzdžiui, kilus klausimui, ar vaikas gali reikalauti žalos atlyginimo dėl to, kad jis gimė nesveikas, nors tėvai būtų padarę abortą, jeigu apie tai būtų medikų informuoti dar nėštumo laikotarpiu, tokia teisė neturėtų būti ginama, nes negyvybė nėra teisės pripažįstama ir prioritetas visuomet teikiamas gyvybei kaip esminei ir absoliučiai vertybei³⁹. Tačiau būtina pažymėti, kad žalos atlyginimas tėvams tokiais atvejais yra įmanomas, nors daugelyje valstybių tuomet pripažįstama tik turtinė žala, o neturtinė žala nėra atlyginama.⁴⁰ Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad yra nuomonių, jog veikslių neteisėtumą civilinėje atsakomybėje gali sudaryti pareigos, kurios pagrindą sudaro moraliniai, etiniai reikalavimai, nevykdymas.⁴¹ Šiuo aspektu paminėtina byla, kurioje kilo ginčas dėl to, kad notarė patvirtino pirkėjo sudarytą su banku būsto, kuris jau buvo parduotas ir įregistruota jo nuosavybės teisė pirkėjui, nors pirkėjas dar nebuvo galutinai atsiskaitęs su pardavėja, įkeitimo sutartį dėl paskolos.⁴² Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad notarė, siekdama išvengti bet kokių galimų žalingų tvirtinamos sutarties padarinių, privalėjo gauti pardavėjos sutikimą įkeitimui. LAT pažymėjo, kad kolegija nenurodė teisės normos, kurios pagrindu notarei kyla pareiga reikalauti pardavėjos sutikimo įkeisti perleistą daiktą, o pirkimo – pardavimo sutartyje jokie ribojimai, susiję su nuosavybės teisės perėjimu, nebuvo numatyti, draudimų disponuoti turtu iki bus visiškai atsiskaityta pagal sutartį taip pat nenurodyta. Tokia teismo

³⁶ Cit. op. 34.

³⁷ LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

³⁸ LAT 2010 gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010 R. P. ir R. P. v. Lietuvos Respublika.

³⁹ Cit. op. 5, p. 3189-3190; HEPPLER, B. A.; MATTHEWS, M. H. *Tort: Cases and Materials*. London: Butterworths, 1991, p. 145-147.

⁴⁰ Cit. op. 5, p. 3187-3189.

⁴¹ Cit. op. 33; BARANAUSKAS, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 37 (29), p. 59-65.

⁴² LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1589/2002 O. *Kuorienė v. AB „Lietuvos draudimas“*.

pozicija leidžia manyti, kad vien moralinės pareigos pažeidimas nebus laikomas neteisėtais veiksmais. Iš tiesų reikia pritarti tokiai nuomonei, kadangi moralinių reikalavimų nesilaikymą pripažįstant neteisėtais veiksmais nebūtų užtikrinamas teisinis aiškumas ir apibrėžtumas. Be abejo, moralinės pareigos gali būti numatytos teisėje (pavyzdžiui, Lietuvos advokatų etikos kodekse⁴³), tokiu atveju jų pažeidimas galėtų būti pripažįstamas neteisėtais veiksmais.⁴⁴

LAT yra išsamiai išanalizavęs neteisėtus veiksmus kaip atidumo ir rūpestingumo pareigos pažeidimą profesinės atsakomybės atžvilgiu: „Profesinei atsakomybei būdinga tai, kad profesionalo veiksmai vertinami taikant griežtesnius atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo standartus. Vertinant gydytojo veiksmus ir sprendžiant jo kaltės klausimą, turi būti taikomas atidaus, dėmesingo, rūpestingo, kvalifikuoto gydytojo elgesio standartas. Pacientą ir gydytoją (sveikatos priežiūros įstaigą) sieja prievolė, kurios turinį sudaro gydytojo pareiga užtikrinti, kad ši prievolė būtų vykdoma dedant maksimalias pastangas, t. y. užtikrinant maksimalų atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo laipsnį. Taigi sprendžiant dėl gydytojų kaltės, būtina atsakyti į klausimą, ar tikrai medicininės paslaugos buvo teikiamos dedant maksimalias atidumo, rūpestingumo, dėmesingumo, atsargumo pastangas. Šiuo tikslu turi būti remiamasi ne tik teisės aktų, reglamentuojančių medicininį paslaugų teikimą, bet ir gydytojų profesinės etikos nuostatomis. Profesionalo veiksmų neteisėtumas gali reikštis nepakankamai atidžiu, nepakankamai rūpestingu profesinių pareigų atlikimu. Dėl to teismai tokiose bylose privalo ne tik aiškintis, ar gydytojas parinko tinkamus gydymo metodus, medikamentus, bet ir ar jis tinkamus gydymo metodus taikė rūpestingai, atidžiai ir atsargiai. Pagrindinė gydytojo pareiga – teikti kvalifikuotą ir rūpestingą medicinos pagalbą; pacientą ir gydytoją siejančios prievolės turinį sudaro ne pareiga garantuoti tam tikrą konkretų rezultatą, bet pareiga užtikrinti, kad ši prievolė būtų vykdoma dedant maksimalias pastangas, t. y. užtikrinant maksimalų atidumo, rūpestingumo, atsargumo ir kvalifikuotumo laipsnį. Taigi teismas, sprenddamas sveikatos priežiūros įstaigos atsakomybės už paciento sveikatai padarytą žalą klausimą, gydytojų veiksmus turi vertinti ne jų rezultato, o proceso aspektu, t. y. ar konkrečioje situacijoje medicinos paslaugos buvo teikiamos dedant maksimalias pastangas, imantis visų galimų ir reikalingų priemonių ir jas naudojant atidžiai, rūpestingai ir kvalifikuotai. Gydytojų civilinė atsakomybė už netinkamą gydymą yra specifinė neteisėtų veiksmų ir kaltės, kaip civilinės

⁴³ Lietuvos advokatų etikos kodeksas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4681.

⁴⁴ Tokiai nuomonei pritariama ir: cit. op. 7, p. 107-108.

atsakomybės sąlygų, aspektais. <...> Gydytojo veiksmų neteisėtumas ir kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, gali būti konstatuojami esant lengvesnio laipsnio pareigos elgtis rūpestingai ir apdairiai pažeidimui negu įprastu civilinės atsakomybės atveju.⁴⁵ Šioje byloje LAT, remdamasis tuo, jog gydytojams buvo žinoma, kad distiliuoto vandens naudojimas yra daug pavojingesnis nei kitų skysčių, naudojamų operacinėje histeroskopijoje (tai nurodoma ir medicinos literatūroje), ir tuo, kad ligoninė turėjo reikalingą įrangą bei galimybes naudoti ir kitus medicinoje pripažintus mažiau pavojingesnius skysčius, padarė išvadą, kad medikų veiksmai neatitiko profesionalumo standartų. Darbo autorės nuomone, ši byla patvirtina, kad Lietuvoje profesionalams yra taikoma maksimali atidumo ir rūpestingumo pareiga, jų veiksmai turi atitikti pasiektą mokslo lygį ir etikos reikalavimus. Kitoje byloje nurodyta⁴⁶, kad sveikatos priežiūros paslaugų teikimo maksimalių pastangų principas reikalauja, kad gydytojas ir gydymo įstaiga atliktų viską, kas numatyta ir įmanoma gydant konkretų susirgimą. Jei ligos algoritme yra nurodytas tyrimų darymas, tai jie turi būti atlikti, o ne daromos hipotetinės išvados dėl būsimų tyrimų rezultatų ir jų spėjamos įtakos. Vadinasi, Lietuvoje pripažįstamas aukščiausias atidumo ir rūpestingumo pareigos standartas.

2. Neteisėti veiksmai pagal Europos deliktų teisės principus

PETL seka vokiškąją deliktų teisės tradiciją ir neteisėtais veiksmais pripažįsta teisės saugomų interesų pažeidimą. PETL 2:102 str. numato nebaigtinį saugomų interesų sąrašą, kuris nereiškia absoliučios hierarchijos. Gyvybė, kūno ir psichikos vientisumas, garbė ir laisvė yra labiausiai saugomi interesai. Plati apsauga pripažįstama ir nuosavybės (tiek materialios, tiek nematerialios) teisėms. Ribota apsauga taikoma grynai ekonominių interesų ir sutartinių santykių pažeidimams, tačiau tokiais atvejais reikia įvertinti nukentėjusio asmens ir žalą padariusio asmens santykių glaudumą ir faktą, kad žalos padaręs asmuo žinojo, kad jis sukels žalos, net jeigu jo interesai ir būtų mažiau vertingi nei nukentėjusio asmens. Pažymėtina, kad grynai ekonominiai interesai įvairiose valstybėse ginami nevienodai: Prancūzijoje, Belgijoje, kur yra numatyta generalinio delikto taisyklė, grynai ekonominių interesų atlyginimas nėra ribojamas, tačiau teismų praktika pripažįsta, kad grynai ekonominių interesų atlyginimas yra specifinis, todėl reikia atsižvelgti į daugelį kriterijų; Anglijoje,

⁴⁵ LAT 2010 m vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010 I. J., M. Č. ir J. Č. v. VŠĮ „Vilniaus miesto universitetinė ligoninė“.

⁴⁶ LAT 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1180/2003 R. Velička ir D. L. Veličkienė v. VŠĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, VŠĮ Kauno klinikinė infekcinė ligoninė ir Sveikatos apsaugos ministerija.

Vokietijoje, Portugalijoje grynai ekonominių interesų atlyginimas priklauso nuo teisės aktuose įtvirtintų ribojimų (delikto rūšies, kaltės formos); mišrios tradicijos šalyse (Austrijoje, Šveicarijoje, Italijoje) teisės aktuose nenumatoma ribojimų, tačiau teismų praktika pirmiausia gina tokias vertybes kaip sveikatą ir turtą.⁴⁷ Kadangi CK seka prancūziškąją deliktų teisės tradiciją, tai grynai ekonominių nuostolių atlyginimas neribojamas, tačiau teismų praktika ir teisės doktrina numato kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti ginant grynai ekonominius interesus (ribotas ieškovų skaičius, artimumas ir specialūs ryšiai, pasitikėjimas, faktinis žinojimas, apibrėžtumas, kaltės forma).⁴⁸

PETL nustato kriterijus, į kuriuos atsižvelgiama nustatant, ar interesai yra teisės saugomi. Visų pirma, saugomo intereso apimtis priklauso nuo jo prigimties; kuo didesnė intereso vertė, jo apibrėžtumas ir akivaizdumas, tuo plačiau interesas yra saugomas. Antras kriterijus yra kaltės forma: tyčios atveju apsaugos apimtis bus platesnė. Šiuo atveju įdomu yra tai, ar kaltės kaip kriterijaus nustatymas nereiškia baudinio elemento civilinėje deliktinėje atsakomybėje (plačiau ši problema bus nagrinėjama analizuojant žalą). Trečia, vertinant apsaugos apimtį svarbu atsižvelgti ir į žalos padariusio asmens interesus, ypač jo veiksmų ir teisių įgyvendinimo laisvę, bei viešuosius interesus. Atkreiptinas dėmesys, kad valstybių teisės aktuose paprastai nėra įvardijami kriterijai, pagal kuriuos galima būtų nustatyti, ar veiksmai yra neteisėti. Tad toks PETL reguliavimas yra labai pažangus, nes pernelyg nesusiaurina civilinės deliktinės atsakomybės apimties ir kartu nustato teismo diskrecijos gaires. Beje, kriterijų nustatymas prancūziškosios deliktų teisės sistemos šalyse, taip pat ir Lietuvoje, koncepciškai nebūtų prieštaringas ir būtų netgi naudingas.

PETL 4:103 str. numatyta ir bendra pareiga imtis veiksmų, siekiant apsaugoti kitus asmenis nuo žalos, kai tai numatyta teisės aktuose arba kai asmuo sukuria ar kontroliuoja pavojingą situaciją, arba kai santykių šalis sieja specialūs ryšiai (paprastai jiems būdingas pasitikėjimas), arba kai imantis veiksmų būtų labai lengva išvengti didelės žalos. Ši pareiga yra prancūziškosios deliktų teisės tradicijos elementas ir koreliuoja su CK 6.263 str. 2 d. numatytu bendro pobūdžio reikalavimu elgtis taip, kad niekam nedarytum žalos, tačiau PETL numatomas tik įpareigojimas elgtis ir nenumatoma pareiga neveikti taip, kad nepadarytum žalos, o CK apima abu atvejus.

⁴⁷ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (118), p. 123-146.

⁴⁸ Ibid.

3. Neteisėti veiksmai pagal DCFR

DCFR seka anglų deliktų teisės sistema ir pirmenybę teikia konkrečioms teisės aktuose numatytiems neteisėtiems veiksams. Tačiau neteisėti veiksmai pripažįstami ir tuomet, kai žala padaroma teisei, kuri yra kitokiu būdu teisės pripažįstama, ar interesui, kuris yra vertas teisinės apsaugos (DCFR 2:101 str. 1 d. b ir c p.). Kai žalos padaroma teisei arba interesui, nuostoliai gali būti atlyginami, jeigu tai būtų protinga ir sąžininga, atsižvelgiant į kaltės formą, nuostolių prigimtį, priežastingumą, protingus nukentėjusio asmens lūkesčius ir viešąją tvarką. Šie kriterijai yra labai panašūs į numatytus PETL. Toliau lentelėje bus nagrinėjami atskiri DCFR 2:201-2:211 str. įtvirtinti neteisėti veiksmai, tačiau būtina pažymėti, kad tai yra tik keletas visuotinai pripažįstamų taisyklių, todėl akivaizdu, kad DCFR, kaip, beje, ir PETL, iš esmės neišsprendžia deliktų teisės derinimo problemos, nes nacionalinėje teisėje ir toliau galimi ryškūs skirtumai taikant gana aptakias DCFR 2:101 str. nuostatas.

Neteisėtas veiksmas pagal DCFR	Palyginimas su LR CK ir PETL
<p>DCFR 2:201 str. Fiziniam asmeniui atlyginami nuostoliai dėl žalos, padarytos jo kūnui arba sveikatai, taip pat pats kūno arba sveikatos sužalojimas. Šie nuostoliai apima išlaidas, skirtas sveikatos priežiūrai, įskaitant ir protingus nuostolius, kuriuos patyrė nukentėjusio asmens artimieji. DCFR komentare pažymima, kad atlyginama ir uždarbio galimybės praradimas. Žala psichinei sveikatai atlyginama tik tada, kai sukeliama psichinis susirgimas. Be to, DCFR komentare nurodoma, kad šios nuostatos užribyje paliekami tokie atvejai kaip žalos sukėlimas be leidimo panaudojant asmens kūno organus po jo mirties arba neleistas gyvo asmens audinių panaudojimas, nors tokiais atvejais žala gali būti atlyginama kaip intereso, kuris vertas teisinės</p>	<p>Pagal visus tris dokumentus reguliavimas iš esmės sutampa, išskyrus tai, kad pagal CK 6.283 str. ir PETL 10:202 str. 1 d. pats kūno arba sveikatos sužalojimas, jeigu nepadaromi nuostoliai, nėra atlyginamas. Be to, tik pagal PETL ir DCFR galima kompensuoti uždarbio galimybės praradimą ir tik PETL ir DCFR skiria žalą asmens kūnui, psichinei ir fizinei sveikatai, o CK 6.283 str. numato atsakomybę tik už sveikatos sužalojimą. Lietuvoje asmens kūno neliečiamumas yra saugomas pagal CK 2.25 str. ir Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymą⁴⁹.</p>

⁴⁹ Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 116-2696; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2004, Nr. 55-1886.

apsaugos, pažeidimas.	
<p>DCFR 2:202 str. Fiziniam asmeniui atlyginama neturtinė žala dėl kitam asmeniui padarytos žalos sveikatai arba gyvybei, jeigu šiuos asmenis siejo artimi asmeniniai ryšiai (neužtenka tik darbinių ar pan. santykių). Jeigu asmuo buvo mirtinai sužalotas: paveldėtojams pereina teisė reikalauti žalos, kurią miręs asmuo patyrė nuo sveikatos sužalojimo iki mirties, atlyginimo; atlyginamos protingos laidojimo išlaidos; atlyginamas prarastas išlaikymas fiziniams asmenims, kuriuos miręs asmuo išlaikė arba kuriuos būtų išlaikęs pagal teisės aktų reikalavimus, jeigu nebūtų miręs, arba kuriais miręs asmuo rūpinosi ir finansiškai rėmė.</p>	<p>Iš esmės CK 6.284 str. ir PETL 10:202 str. 2 d. ir 10:301 str. 1 d. numatytas reguliavimas nuo DCFR pripažįstamų nuostolių kategorijų nesiskiria. Pagrindinis skirtumas – DCFR leidžia visišką nuostolių atlyginimo reikalavimo perleidimą paveldėtojui, kai asmuo buvo mirtinai sužalotas. Tokios absoliučios taisyklės nenumato nei CK, nei PETL, o tiek praktikoje, tiek doktrinoje tokia galimybė vertinama nevienodai (plačiau tai bus aptariama toliau).</p>
<p>DCFR 2:203 str. Fiziniam asmeniui atlyginami nuostoliai dėl žalos, padarytos jo orumui, laisvei ar privatumui, taip pat ir pati žala. Jeigu nacionalinė teisė leidžia, atlyginami ir nuostoliai dėl žalos asmens reputacijai, taip pat ir pati žala. DCFR komentare pažymima, kad juridinis asmuo šiuo atveju gali būti ginamas, jeigu būtų nustatytas teisės pripažįstamos teisės pažeidimas.</p>	<p>Nei pagal CK 2.23 ir 2.26 str., nei pagal PETL 10:301 str. nėra atlyginamas pats fizinio asmens orumo, laisvės, privatumo pažeidimas. Be to, CK 2.24 str. tiesiogiai numato, kad ginama fizinio asmens garbė ir orumas bei juridinio asmens reputacija, o PETL reguliavimas irgi tam neprieštarauja.</p>
<p>DCFR 2:204 str. Atlyginami nuostoliai dėl informacijos, kurią paskleidęs asmuo žino arba protingai gali numanyti esant neteisinga, apie asmenį paskleidimo. DCFR komentare pažymima, kad nesvarbu, kaip buvo perduota informacija (internetu, perpasakojant tai, kas jau buvo paskelbta, ir pan.). Be to, šis neteisėtas informacijos paskleidimas turi būti atskiriamas nuo reputacijos pažeidimo pagal DCFR 2:203 str.</p>	<p>CK 2.24 str. ir PETL 10:201 ir 10:301 str. iš esmės lygiai taip pat leidžia apginti asmenį, patyrusį nuostolius dėl to, kad buvo paskleista neteisinga informacija.</p>

<p>Pavyzdžiui, atsakomybė pagal šį straipsnį neatsiranda dėl nuomonės išreiškimo, tačiau tai gali būti traktuojama reputacijos pažeidimu.</p>	
<p>DCFR 2:205 str. Atlyginami nuostoliai, padaryti dėl informacijos, kurią asmuo žino arba protingai gali numanyti esant konfidencialia dėl jos prigimties arba dėl aplinkybių, kuriomis ji buvo įgyta, paskleidimo.</p>	<p>CK 1.116 str. taip pat numatoma atsakomybė už komercinės paslapties atskleidimą. Pagal PETL 10:201 ir 10:301 str. tokie nuostoliai taip pat turėtų būti atlyginami.</p>
<p>DCFR 2:206 str. Atlyginami nuostoliai dėl nuosavybės teisės arba teisėto valdymo pažeidimo. Šiuo atveju nuostoliai yra susiję su naudojimosi nuosavybe netekimu. DCFR komentare pažymima, kad daikto vertės sumažėjimas gali būti atlyginamas, net jei daiktas yra suremontuotas. Nuosavybės teisės pažeidimu pripažįstamas nuosavybės teisės objekto sunaikinimas arba sužalojimas, teisės perdavimas, naudojimosi ja sutrikdymas ar kitoks kliudymas.</p>	<p>CK ir PETL reguliavimas šiuo atveju nesiskiria nuo DCFR, išskyrus tai, kad pagal PETL 10:203 str. ir CK 6.249 str., jeigu daiktas yra suremontuotas, nebūtų galima atlyginti daikto vertės sumažėjimo.</p>
<p>DCFR 2:207 str. Atlyginami nuostoliai, patirti dėl netinkamo sprendimo, kuris priimtas protingai pasitikint neteisingu patarimu arba informacija, jeigu patarimas arba informacija yra suteikta asmens, kuriuo yra pasitikima dėl profesijos arba prekybinių ryšių, ir tas asmuo žinojo arba galėjo protingai numanyti, kad patarimo arba informacijos gavėjas remsis patarimu ir informacija priimdamas sprendimą. Asmuo, suteikiantis neteisingą patarimą arba informaciją, turi turėti omenyje tam tikrą asmenų ratą, kurį paveiks jo patarimas arba informacija. DCFR komentare atkreipiamas dėmesys ir į tai, jog šiuo atveju labai svarbus priežastinio ryčio vertinimas,</p>	<p>Kadangi CK nepripažįsta sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencijos, o neteisingo patarimo ar informacijos suteikimo atveju asmenis paprastai sieja sutartiniai santykiai, taigi žalos sukėles asmuo paprastai turėtų atsakyti pagal CK sutartinės civilinės atsakomybės taisykles. Manytina, kad tik išimtiniais atvejais būtų įmanomas civilinės deliktinės atsakomybės taikymas, ypač svarbu būtų įvertinti santykių pobūdį ir priežastinį ryšį. Tačiau iš esmės CK ir PETL reguliavimas neprieštaruoja DCFR, nors ir nėra specialių nuostatų, skirtų žalos</p>

<p>kad nebūtų pernelyg išplėstos civilinės deliktinės atsakomybės ribos.</p>	<p>atlyginimui dėl neteisingo patarimo ar informacijos reguliuoti.</p>
<p>DCFR 2:208 str. Atlyginami nuostoliai dėl neteisėto pakenkimo asmens profesinei veiklai arba prekybai. Taip pat atlyginami nuostoliai, padaryti vartotojui dėl nesažiningos konkurencijos, kai tai numato Europos Sąjungos arba nacionalinė teisė.</p>	<p>CK 1.137 str. 4 d. ir Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo⁵⁰ 46 str. 1 d. numato žalos atlyginimo galimybę neteisėtos konkurencijos atveju. Pagal PETL iš esmės toks žalos atlyginimas taip pat įmanomas.</p>
<p>DCFR 2:209 str. Atlyginami valstybės ir kompetentingų institucijų patirti nuostoliai dėl pažeistų natūralių aplinkos elementų, tokių kaip oras, vanduo, dirvožemis, flora ir fauna. DCFR komentare atkreipiamas dėmesys, kad žala privatiems asmenims pagal šį straipsnį nėra atlyginama, ji galėtų būti atlyginama tik pagal kitas normas.</p>	<p>Žalos aplinkai atlyginimas numatytas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo⁵¹ 32(2) ir 33 str. Pastebėtina, kad pagal šį įstatymą žalos atlyginimas dėl aplinkos pažeidimo numatomas ne tik valstybei, bet ir privatiems asmenims. Pagal PETL žalos aplinkai atlyginimas taip pat įmanomas.</p>
<p>DCFR 2:210 str. Atlyginami nuostoliai dėl apgaulingo suklaidinimo žodžiais arba elgesiu. Suklaidinimas yra apgaulingas, jeigu yra žinoma arba tikima, kad jis yra klaidingas, ir siekiama, kad kitas asmuo suklystų. Pažymėtina, kad pagal DCFR gali būti atlyginama tiek turtinė, tiek neturtinė žala šiuo atveju.</p>	<p>Pagal CK ir DCFR žalos atlyginimas dėl apgaulingo suklaidinimo taip pat galimas, tačiau negalėtų būti atlyginama neturtinė žala, pavyzdžiui, jeigu asmuo apgaulingai suklaidinamas ir dėl to patiria stiprių išgyvenimų, tačiau sveikata nesutrikdoma.</p>
<p>DCFR 2:211 str. Atlyginami nuostoliai dėl skatinimo neįvykdyti prievolės, jeigu prievolę įvykdyti turėjo skatinamas jos nevykdyti asmuo, o asmuo, paskatinęs prievolės neįvykdymą, paveikė tą asmenį, kad jis neįvykdytų prievolės, ir neveikė siekdamas teisėtai apginti savo teisėtus interesus.</p>	<p>Pagal CK ir PETL taip pat neturėtų kilti didesnių problemų atlyginant žalą dėl skatinimo neįvykdyti prievolės. Tik vėlgi atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju nebūtų atlyginama neturtinė žala, nors pagal DCFR ji pripažįstama.</p>

⁵⁰ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856.

⁵¹ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 5-75.

III. Kaltė

1. Kaltė pagal CK

CK 6.248 str. 1 d. 1 sak. numatyta, kad civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės (lot. *culpa*). Civilinė deliktinė atsakomybė be kaltės vadinama griežtąja atsakomybe. Tiesa, nors kaltė ir nėra civilinės deliktinės atsakomybės sąlyga griežtosios atsakomybės atveju, tačiau kaltė turi reikšmę ir šiuo atveju, pavyzdžiui, mažinant atlygintinų nuostolių dydį. Pažymėtina ir tai, kad valstybės skirtingai įtvirtina griežtąją atsakomybę: daugumoje valstybių numatomi konkretūs, išsamūs atvejai, kuomet pripažįstama griežtoji atsakomybė (pavyzdžiui, Vokietija, Italija, Šveicarija), tačiau kai kurios valstybės pripažįsta ir griežtąją atsakomybę pagal analogiją, kai tam tikra griežtąją atsakomybę numatanti norma pritaikoma analogiškiems atvejams (pavyzdžiui, Austrija); dar kitose valstybėse numatomos bendros normos, pagal kurias galima taikyti griežtąją atsakomybę (pavyzdžiui, Prancūzija).⁵² Lietuvoje griežtoji atsakomybė įtvirtinta atskirose normose, nepateikiant bendro apibrėžimo. CK griežtoji atsakomybė numatyta šiais atvejais:

a) statinių savininko (valdytojo) atsakomybė dėl pastatų, statinių, įrenginių ar kitokių konstrukcijų, įskaitant kelius, sugriuvimo ar dėl kitokių jų trūkumų (CK 6.266 str.);

b) atsakomybė už gyvūnų padarytą žalą (CK 6.267 str.). Pažymėtina, kad CK numatytas tik naminių gyvūnų padarytos žalos atlyginimas. Laukinių gyvūnų padaryta žala gali būti atlyginama pagal Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymo⁵³ 18 str. ir Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo⁵⁴ 22 str. Atkreiptinas dėmesys, kad, nors gyvūnų padarytos žalos atlyginimas yra griežtoji atsakomybė, tačiau valstybei nuosavybės teise priklausančių laukinių gyvūnų eismo įvykių metu padaryta žala atlyginama esant kaltei (Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymo 22 str. 6 d.);

c) atsakomybė už didesnio pavojaus šaltinių padarytą žalą (CK 6.270 str.). Būtina pažymėti, kad didesnio pavojaus šaltinių valdytojams dėl šių šaltinių sąveikos padaryta žala atlyginama bendrais pagrindais, t. y. kaltė yra būtina civilinės deliktinės atsakomybės sąlyga;

d) atsakomybė už žalą dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų (CK 6.271 str.);

⁵² Cit. op. 4, p. 103-104.

⁵³ Lietuvos Respublikos medžioklės įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2634.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 108-2726; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2010, Nr. 81-4218.

e) žala, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės (CK 6.272 str.). Visgi jeigu žala atsirado dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų tyčinių veiksmų, tai valstybė, atlyginusi žalą, įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę iš atitinkamų pareigūnų įstatymų nustatyta tvarka išieškoti įstatymų nustatyto dydžio sumas;

f) atsakomybė už žalą dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų (CK 6.295 str.). Šiuo atveju CK perkelia Europos Bendrijų Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyvą Nr. 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo.

Griežtosios atsakomybės atvejus gali numatyti ne tik CK, bet ir kiti įstatymai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymo⁵⁵ 58 str. numatyta, kad objektą eksploatuojanti organizacija atsako už pasklidusios iš jos valdomo objekto radiacijos žalą, padarytą asmenims, jų turtui ar gamtinei aplinkai, nereikalaujant kaltės.

CK 6.248 str. 3 d. pateikia kaltės civilinėje deliktinėje atsakomybėje apibrėžimą: laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina. Iš apibrėžimo matyti, kad CK yra įtvirtintas objektyvus kaltės supratimas, kai kaltė nepriklauso nuo to, ar asmuo suvokė darantis neteisėtus veiksmus. Tik Austrijoje kaltė civilinėje deliktinėje atsakomybėje suprantama subjektyviai.⁵⁶ Subjektyvus kaltės supratimas būdingas administracinei ir baudžiamajai teisei. Pagrindinė tokio skirtumo nuo civilinės deliktinės atsakomybės priežastis yra ta, kad objektyvi kaltės samprata padeda įgyvendinti kompensacinę civilinės deliktinės atsakomybės funkciją. Dėl to LAT laikosi pozicijos, kad, ar asmuo yra kaltas civilinės deliktinės atsakomybės prasme, galima nuspręsti tik nustatčius, ar yra asmens kaltė, kuri atitinka kaltės sampratą civilinėje teisėje.⁵⁷

Būtina pažymėti, kad CK kaltės apibrėžime glūdi problema, kuri iš esmės būdinga visoms prancūziškosios deliktų teisės valstybėms: pagal generalinio delikto, įtvirtinto CK

⁵⁵ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 119-2771.

⁵⁶ Cit. op. 13, p. 340, 347.

⁵⁷ LAT senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.

6.263 str. 1 d., doktriną kaltė ir neteisėti veiksmai yra neišskiriami, o kaltės prezumpcija praktiškai apima ir neteisėtų veiksmų prezumpciją, nes bendros pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai pažeidimas suponuoja neteisėtumą.⁵⁸ Tačiau Austrijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Italijoje neteisėti veiksmai ir kaltė yra suvokiami kaip atskiros kategorijos: neteisėti veiksmai yra objektyvus teisiškai saugomos situacijos pažeidimas, o kaltė – subjektyvus veiksmų priskyrimas tam tikram asmeniui.⁵⁹ Pažymėtina, jog LAT teisėjas Algis Norkūnas išsako poziciją, kad kaltės ir neteisėtų veiksmų tapatinimas yra nepagrįstas ir Lietuvoje.⁶⁰ Jis atkreipia dėmesį į tai, kad vertybinis asmens elgesio matas bendriausia prasme yra sąžiningumas, o kaltė ir neteisėti veiksmai traktuotini kaip asmens nesąžiningumo skirtingi aspektai (objektyvusis ir subjektyvusis). Objektyviuoju požiūriu sąžiningumas įvertinamas analizuojant, ar asmuo turėjo teisinę pareigą atitinkamai elgtis. Taigi objektyvusis nesąžiningumas yra neteisėti veiksmai. Subjektyvusis sąžiningumas įvertinamas analizuojant, ar asmuo padarė visa, ką tomis aplinkybėmis buvo galima padaryti. Subjektyvusis (faktinis) nesąžiningumas yra kaltė – asmens nesugebėjimas konkrečioje situacijoje būti reikiamai rūpestingam, apdairiam ir atidžiam (toks straipsnyje pateikiamas kaltės apibrėžimas atitinka CK kaltės sąvoką). Žinoma, kyla klausimas, ar toks aiškinimas suderinamas su objektyviu kaltės supratimu. Darbo autorės nuomone, subjektyvus elementas čia pasireiškia tik tiek, kiek vertinami asmens gebėjimai, tačiau jie turi būti nustatomi objektyviai, kaip ir nurodo CK 6.248 str. 3 d. Neteisėtų veiksmų ir kaltės atskyrimas pripažintas ir LAT nutartyse: „Neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagrindas, nustatomi pagal tai, ar asmuo turėjo teisinę pareigą ir ar objektyviai šią pareigą įvykdė. <...> Galėjimas ar negalėjimas, galimybių turėjimas ar neturėjimas, sugebėjimas ar nesugebėjimas atlikti reikalaujamus veiksmus ar susilaikyti nuo jų atlikimo yra kaltės, o ne neteisėtumo klausimas.“⁶¹ Taigi ir kaltė, ir neteisėti veiksmai turi būti nustatinėjami jau vien dėl to, kad tai yra atskiros civilinės atsakomybės sąlygos. Kartu reikia pažymėti, kad kaltės ir neteisėtų veiksmų atskyrimas yra svarbus dėl praktinės reikšmės – įrodinėjimo naštos pasiskirstymo.

Kitas aktualus klausimas yra, kaip turi būti suprantamas CK 6.248 str. 3 d. numatytas bendrojo pobūdžio apdairumo ir rūpestingumo standartas. CK nenumato išsamių kriterijų, kurie reikalingi kaltei nustatyti, tik nurodo, kad standartas yra apribojamas tuo, „kiek

⁵⁸ Cit. op. 8, p. 85.

⁵⁹ Cit. op. 7, p. 223; cit. op. 13, p. 336-337.

⁶⁰ Cit. op. 17.

⁶¹ Cit. op. 33; LAT 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2009 *T. N. S. v. V. M. ir Kauno apskrities viršininko administracija*.

atitinkamomis sąlygomis buvo būtina“, ir kad būtina atsižvelgti į prievolės esmę ir kitas aplinkybes. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad dar svarbu atsižvelgti į šalių tarpusavio santykius, žalos padarymo aplinkybes, nustatytus elgesio standartus ir pan.⁶² Profesionalų atsakomybės atveju kaltė vertinama ir pagal profesinei veiklai taikomus reikalavimus. Be to, LAT dažnai pabrėžia, kad jų kaltė yra ypatinga ir vertintina griežčiau (jau minėta kalbant apie atidumo ir rūpestingumo pareigą). Profesionalų „civilinę atsakomybę (kompensacinio pobūdžio) lemia bet kuri, net ir pati lengviausia kaltės forma - nepakankamas atidumas, klaida ir pan., ir nustatinėdami notaro civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindus, teismai turi nustatinėti ne tik tyčios ar neatsargumo, bet ir kitokias nusižengimo formas, kurias nulemia būtent profesinės veiklos specifika.“⁶³ Kas yra kitos nusižengimo formos, iš esmės lieka neaišku, tačiau manytina, kad neatsargumas turėtų apimti visas lengviausias kaltės išraiškas. Visgi labai svarbu, kad profesionalų civilinė deliktinė atsakomybė netaptų griežtąja atsakomybe, kai iš esmės paneigiamas kaltės principas. Pavyzdžiui, LAT sprendė bylą⁶⁴, kurioje pagal faktines aplinkybes notarė kaltininkės asmenybės tinkamai netikrino, apsiribojo tik paso paėmimu, o ne jame esančios nuotraukos ir atvykusiosios palyginimu. Notarė taip pat neatidžiai patikrino parašą. LAT konstatavo, kad notarė, nustatydamą tapatybę ir parašo tikrumą, nebuvo tiek atidi, kiek reikalauja notarų profesijos standartai, nes, vadovaujantis Notariato įstatymo 31 str., notaras, atlikdamas notarinius veiksmus, turi nustatyti asmenų tapatybę pagal asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą bei patvirtinti asmenų, prašančių atlikti notarinius veiksmus, parašų tikrumą. Akivaizdu, kad šioje byloje LAT pakankamai racionaliai įvertino asmens kalbę, ją argumentuodamas teisės aktų reikalavimais ir pasirinkdamas atidaus, rūpestingo notaro standartą.

CK 6.248 str. 1 d. 2 sak. numatyta kaltės prezumpcija. Tai reiškia, kad kreditoriui nereikia įrodinėti skolininko kaltės. Tačiau kaltės prezumpcija gali būti paneigta, jeigu skolininkas įrodytų, kad buvo nekaltas. Žinoma, kaltės prezumpcija panaikina ribą tarp atsakomybės esant kaltei ir griežtosios atsakomybės.⁶⁵ Pažymėtina, kad tik Čekijoje teisės

⁶² Cit. op. 6, p. 340.

⁶³ LAT 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999 *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-jo notarų biuro notarė ir kt.* Panašiai pasisakyta ir kitose LAT nutartyse, pavyzdžiui, LAT 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1140/2001 *L. M. Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*; LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002 *B. Leskauskas, A. Jaras, R. Jarienė, R. Jarienė, V. Ilgevičius v. Vilniaus m. 5-asis notarų biuras, Vilniaus m. 22-ojo notarų biuro notarė S. Bylinskienė.*

⁶⁴ LAT 2001 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2001 *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-jo notarų biuro notarė ir kt.*

⁶⁵ Tai, kad nėra aiškios ribos tarp kalte pagrįstos ir griežtosios atsakomybės yra pripažįstama daugelyje valstybių: cit. op. 14, p. 432-435.

akte numatyta bendra kaltės prezumpcija, Ispanijoje ją pripažįsta teismų praktika, tačiau kitose valstybėse prezumpcija numatoma tik reguliuojant specialius deliktus, pavyzdžiui, atsakomybę už gyvūnų, vaikų padarytą žalą.⁶⁶ Be to, CK 6.248 str. 4 d. nurodo, kad, jeigu dėl žalos atsiradimo kaltas ir kreditorius, tai atlygintini nuostoliai mažinami proporcingai kreditoriaus kaltei arba skolininkas gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. LAT yra konstatavęs, kad, „kreditoriaus kaltė civilinėje atsakomybėje nepreziumuojama (CK 6.259 straipsnis), nes CK 6.248 straipsnyje nustatyta skolininko, o ne kreditoriaus kaltės prezumpcija. Kreditoriaus kaltę privalo įrodyti skolininkas, jeigu jis remiasi šia aplinkybe (CPK 178 straipsnis).“⁶⁷

CK 6.248 str. 2 d. numato, kad kaltė gali pasireikšti dviem formomis: tyčia arba neatsargumu. Kitose CK nuostatose matome, kad neatsargumas yra skirstomas į didelį ir paprastą. LAT yra pažymėjęs, kad „jeigu konkrečioje situacijoje neužtikrinamas būtinas atidumas ir rūpestingumas, tai yra neatsargumas. Didelis neatsargumas gali būti konstatuotas, kai asmuo neužtikrina elementarių atsargumo, rūpestingumo bei atidumo reikalavimų laikymosi.“⁶⁸ Paprastas neatsargumas gali būti kaip objektyvi klaida, mažiausias neapsižiūrėjimas, neatidumas ar nepakankamas apdairumas, net nesugebėjimas konkrečioje situacijoje numatyti visų saugaus elgesio galimybių ir jomis pasinaudoti.⁶⁹ Tyčia laikomas toks asmens elgesys, kai sąmoningai siekiama padaryti žalą arba sąmoningai leidžiama jai atsirasti.⁷⁰

CK yra normų, kurios numato vieno asmens civilinę deliktinę atsakomybę esant kito asmens kaltei, t. y. netiesioginę atsakomybę (pavyzdžiui, darbdavio atsakomybė už darbuotojo padarytą žalą pagal CK 6.264 str.). Įdomu pastebėti, kad tai vertinama nevienareikšmiškai. Pavyzdžiui, LAT yra pasisakęs, kad „jeigu nustatinėjama skolininko, kuris yra transporto priemonę valdanti įmonė, kaltė, tai reikia įvertinti, kad darbuotojo kaltė yra tik dalis skolininko kaltės. Skolininkas šiuo atveju yra asmuo, kuriam atsirado civilinė atsakomybė. Tai – asmuo, apdraudęs transporto priemonę. Jei jis yra pasamdęs vairuotoją, tai atsako ir už darbuotojų tinkamą pasirinkimą, jų mokymą, instruktavimą ir pasirengimą

⁶⁶ Cit. op. 4, p. 92.

⁶⁷ LAT 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2007 UAB „Parama“ v. AB „Klaipėdos keliai“.

⁶⁸ Cit. op. 45.

⁶⁹ Cit. op. 6, p. 339; cit. op. 33.

⁷⁰ LAT 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007 B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija; LAT 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2011 Lietuvos Respublika v. J. L.

saugiai elgtis kelyje kaip eismo dalyviui (CK 6.248 straipsnis).⁷¹ Akivaizdu, kad toks išaiškinimas reiškia, kad netiesioginėje civilinėje atsakomybėje vertinama ir paties darbdavio kaltė, t. y. praktiškai nelieka netiesioginės atsakomybės, nes darbdavys atsako už netinkamą darbuotojų pasirinkimą ir kontrolę dėl savo kaltės. Teisės doktrinoje yra dar kita pozicija, kuri netiesioginę atsakomybę priskiria griežtai atsakomybei.⁷² Tačiau abejotina, ar reikėtų pritarti ir šiai teorijai, dėl to, kad kaltė netiesioginės atsakomybės atveju vis tiek turi būti nustatyta, tačiau turi būti vertinama to asmens kaltė, kuris ir padarė neteisėtus veiksmus, o griežtoji atsakomybė yra civilinė atsakomybė be kaltės. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, globėjų ir priežiūros institucijų atsakomybę dėl nepilnamečių ir neveiksnių asmenų padarytos žalos pagal CK reikėtų laikyti atsakomybe esant kaltei, o ne netiesiogine atsakomybe. CK 6.275 str. tiesiogiai numato, kad už nepilnamečio iki 14 m. padarytą žalą atsako jo tėvai ar globėjai arba jį prižiūrinčios mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. 6.276 str. numatyta, kad nepilnametis nuo 14 iki 18 m. už savo padarytą žalą atsako bendrais pagrindais, tačiau, jeigu jis neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų padarytai žalai atlyginti, atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai ar globėjai arba jį prižiūrinčios mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Pagal 6.278 str. neveiksnaus fizinio asmens padarytą žalą atlygina jo globėjas arba jį prižiūrėti privalanti institucija, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės, tačiau, jeigu globėjas mirė ar neturi pakankamai lėšų žalai, padarytai asmens sveikatai ar gyvybei, atlyginti, o žalą padaręs asmuo turi pakankamai lėšų, tai teismas, atsižvelgdamas į neveiksnaus asmens ir nukentėjusio asmens turtinę padėtį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, gali išieškoti žalą iš neveiksnaus asmens turto.

2. Kaltė pagal Europos deliktų teisės principus

PETL, kaip ir CK, išskiria tris atsakomybės rūšis, atsižvelgiant į kaltės elementą: civilinė deliktinė atsakomybė esant kaltei, griežtoji atsakomybė ir netiesioginė atsakomybė. PETL 4:101 str. numato, kad asmuo yra kaltas, jeigu tyčia arba neatsargiai pažeidė reikalaujamą elgesio standartą. Elgesio standartas vertinamas atsižvelgiant ne į individualų asmenį, o asmenų kategoriją, kuriai jis atstovauja, taigi kaltė pagal PETL yra suprantama objektyviai.

⁷¹ Cit. op. 33.

⁷² VAN DAM, C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 907.

PETL 4:102 str. detalizuojami kriterijai, kurie vertinami nustatant standartą. Bendrai reikalaujamas elgesio standartas PETL apibrėžiamas kaip protingo žmogaus (*bonus pater familias*) elgesys tokiomis pačiomis aplinkybėmis. Konkrečiai nustatant standartą, būtina atsižvelgti į saugomo intereso prigimtį ir vertę, veiksmo pavojingumą, asmens kompetenciją ir patirtį, galimybę numatyti nuostolius, santykių tarp nukentėjusio asmens ir kaltininko glaudumą ir patikimumą, prevencinių ir alternatyvių veikimo būdų galimybę ir kaštus. Žinoma, kai kas yra kritikuotina. Pavyzdžiui, PETL komentare pažymima, kad atsižvelgimas veiksmo pavojingumą gali panaikinti ribą tarp griežtosios atsakomybės ir atsakomybės, esant kaltei. PETL numato ir tai, kad reikalaujamas standartas priklausos nuo žalos sukėlusio asmens amžiaus, psichinių ir fizinių gebėjimų bei ypatingų aplinkybių, dėl kurių žalos sukėles asmuo negali atitikti standarto. PETL komentare atkreipiamas dėmesys, kad šios aplinkybės vertinamos tam, kad atsakomybė netaptų griežtąja. Be to, nustatant standartą svarbu įvertinti ir įpareigojančias ar draudžiančias elgtis tam tikru būdu taisykles. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad PETL ir CK reguliavimas kaltės sampratos ir jos vertinimo kriterijų atžvilgiu yra labai panašus.

Pažymėtina, kad, priešingai nei CK, PETL nenumato kaltės prezumpcijos, tačiau nustato, kad įrodinėjimo pareiga gali būti perkelta dėl neteisėtų veiksmų pavojingumo, o pavojingumas nustatomas pagal galimos žalos dydį ir jos tikėtinumą (PETL 4:201 str.). PETL 4:202 str. tiesiogiai įtvirtina vieną atvejį, kai kaltė preziumuojama: asmuo, veikiantis organizacijoje (įmonėje) ekonominiais ar profesiniais tikslais ir naudojantis pagalbines priemones ir techninę įrangą, atsako už bet kokią žalą, kurią sukėlė organizacija (įmonė) ar jos produkcija, nebent jis įrodo, kad reikalaujami elgesio standartai nebuvo pažeisti.

Griežtoji atsakomybė PETL 5:101 str., priešingai nei CK, nustatoma pagal bendrą nuostatą, kad asmuo, kuris užsiima neįprastai pavojinga veikla, yra atsakingas dėl žalos, būdingos tai veiklai ir iš jos kilusios. Veikla yra neįprastai pavojinga, jeigu sukelia numatomą ir reikšmingą žalą riziką, net jeigu ir buvo imtasi visų atsargumo priemonių, ir jeigu ji nėra įprasta, kasdienė gyvenimo praktika. Rizikos reikšmingumas nustatomas atsižvelgiant į jos dydį ir tikėtinumą. Atkreiptinas dėmesys, kad kriterijai neapima visų CK griežtosios atsakomybės atvejų. Pavyzdžiui, kaip pabrėžiama PETL komentare, kadangi šiandien vairavimas yra kasdienė žmogaus veikla, jis neturėtų pateikti į šios nuostatos sritį, tačiau pagal CK 6.270 str. automobilis yra pripažintinas didesnio pavojaus šaltiniu, todėl taikoma griežtoji atsakomybė dėl vairavimu sukeltos žalos. Tačiau PETL numato, kad ši nuostata netaikoma, jeigu griežtąją atsakomybę specialiai pripažįsta kitos PETL nuostatos,

tarptautinės konvencijos ar nacionalinės teisės aktai. Be to, PETL 5:102 str. įtvirtina, kad nacionalinė teisė gali numatyti ir kitas pavojingos veiklos kategorijas, net jeigu veikla nėra neiprastai pavojinga, ir leidžia griežtąją atsakomybę taikyti analogiškiems atvejams. Vadinas, nors PETL ir CK taiko skirtingą griežtosios atsakomybės reguliavimo būdą, tačiau dėl plataus PETL reguliavimo nėra nesuderinamumo tarp PETL ir CK.

Netiesioginė atsakomybė pagal PETL, kaip pripažįstama ir pačiame PETL komentare, nėra netiesioginė atsakomybė griežtąja prasme, nes ji apima ir tuos atvejus, kai vertinama pačio žalą atlyginančio asmens kaltė, o toks reguliavimas buvo pasirinktas dėl to, kad atsakomybė už kitų asmenų veiksmais padarytą žalą vienais atvejais nebūtų vertinama kaip griežtoji atsakomybė, o kitais – kaip atsakomybė esant kaltei. PETL 6:101 str. įtvirtina, kad asmuo, kuris rūpinasi nepilnamečiu asmeniu arba asmeniu su psichine negalia, yra atsakingas dėl šių asmenų padarytos žalos, nebent įrodo, kad jo veiksmai atitiko reikalaujamą priežiūros standartą. Iš tikrųjų net pačiame PETL komentare pažymima, kad atsakingų asmenų kaltė šiuo atveju yra preziumuojama, kaip ir pagal CK, todėl manytina, kad būtų buvę tikslingiau šį atvejį priskirti prie atsakomybės esant kaltei atvejų. Pastebėtina ir tai, kad PETL, priešingai nei CK ir DCFR, nenumato amžiaus, kuriam suėjus nepilnametis asmuo būtų pats atsakingas dėl padarytos žalos, tačiau PETL komentare numatyta, kad tiek vaikai, tiek juos prižiūrintys asmenys gali būti atsakingi solidariai, jeigu būtų nustatyta ir vaikų kaltė. Be to, vaikų kaltė nėra vertinama nustatant juos prižiūrinčių asmenų kaltę. Pagal CK vaikų ir juos prižiūrinčių asmenų bendra atsakomybė gali kilti tik tuo atveju, kai vaikas jau sulaukęs 14 m. ir neužtenka jo turto žalai atlyginti. Netiesioginė atsakomybė numatyta ir PETL 6:102 str., pagal kurią asmuo yra atsakingas dėl savo kontroliuojamų asmenų veikla (ne tik darbuotojų, bet ir kitų, kurių veiklą atsakingas asmuo organizuoja ir kontroliuoja), neišeinančia iš jų funkcijų ribų, padarytos žalos, jeigu buvo pažeistas reikalaujamas elgesio standartas. Toks reguliavimas visiškai atitinka CK, be to, šiuo atveju tiek pagal CK, tiek pagal PETL netiesioginė atsakomybė suprantama grynąja prasme, kai vertinama žalą padariusio asmens, o ne atsakingo asmens kaltė.

3. Kaltė pagal DCFR

DCFR, priešingai nei PETL bei CK, nepateikia bendro kaltės apibrėžimo, tačiau atskirai apibrėžia dvi kaltės formas, kurios pripažįstamos pagal visus dokumentus: tyčią ir neatsargumą. Tyčia yra konstatuojama, kai asmuo sukelia žalą, siekdamas sukelti tokios

rūšies žalą, arba kai sukeliama žalos elgesiu, kuriuo asmuo norėjo elgtis, žinodamas, kad tokia žala ar tokios rūšies žala bus sukelta arba beveik nėra abejonių, kad bus sukelta (DCFR 3:101 str.). Neatsargumas yra pripažįstamas, kai asmuo sukelia žalą elgesiu, kuris neatitinka konkretaus atidumo ir rūpestingumo standarto, numatyto teisės normose, kurių tikslas yra apsaugoti asmenis nuo žalos, arba elgesiu, kuris kitu būdu neatitinka tokio rūpestingumo standarto, kurio būtų galima tikėtis iš protingai rūpestingo asmens atitinkamomis aplinkybėmis (DCFR 3:102 str.). DCFR komentare pažymima, kad rūpestingumo standarto neatitikimas yra objektyvi kategorija, todėl jį nustatant turi būti įvertinamos ne individualios asmens galimybės, o tai, ko būtų galima protingai tikėtis atitinkamoje situacijoje. Nors DCFR įtvirtinta kaltė panaši į PETL ir CK, tačiau DCFR, priešingai nei PETL ir CK, neįtvirtina konkrečių kriterijų, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant standartą. Tik DCFR komentare detalizuojama, kad tai galėtų būti galimybės išvengti didelės žalos kaštai, pavojaus šaltinio įvertinimas, artimi ar pasitikėjimu grindžiami ryšiai tarp šalių, kasdienio gyvenimo rizika. Šie kriterijai yra labai panašūs į pateikiamus PETL ir į tuos, kurie turėtų būti vertinami nustatant atsakomybę pagal CK.

Atskirai aptartini ir atsakomybės dėl nepilnamečių bei kitų prižiūrimų asmenų padarytos žalos ypatumai pagal DCFR. Visų pirma, DCFR, priešingai nei PETL ir CK, skirtingai numato amžių, nuo kada nepilnamečiai yra atsakingi už tam tikrą žalą. DCFR 3:103 str. tiesiogiai įtvirtina, kad asmenys iki 7 m. neatsako už padarytą žalą, o asmenys nuo 7 iki 18 m. atsako tik už žalą, padarytą dėl neatsargiai pažeisto rūpestingumo standarto, kurio būtų galima tikėtis iš protingai atsargaus atitinkamo amžiaus asmens. Tačiau asmenys iki 18 m. gali būti vis tiek atsakingi, jeigu kitaip nukentėjusiam asmeniui nebūtų atlyginta žala kitu būdu arba atsakomybė būtų pateisinama, atsižvelgiant į šalių finansinę padėtį ir bylos aplinkybes. Antra, pagal DCFR 3:104 str. prižiūrinčių asmenų atsakomybė yra esant kaltei, kaip ir pagal CK bei PETL, tačiau ji nėra netiesioginė atsakomybė, priešingai nei pagal PETL. Be to, pagal šį straipsnį prižiūrinčių asmenų atsakomybė nėra subsidiari, priešingai nei pagal CK, nes tėvai arba kiti asmenys, kurie pagal teisės aktus turi prižiūrėti asmenis iki 18 m., yra atsakingi dėl žalos, nepaisant to, kad vaikai jau taip pat yra atsakingi nuo 7 m.

DCFR išskiria atsakomybę, kai nereikalaujama kaltės ar neatsargumo, tačiau neatskiria netiesioginės ir griežtosios atsakomybės. DCFR 3:201 str. numatyta, kad asmuo yra atsakingas už įdarbinto asmens darbine veikla (vykdoma darbo, o ne asmeniniais interesais) tyčia, neatsargiai ar kitokiu atsakomybės pagrindu padarytą žalą. Tokia pati taisyklė taikoma ir kai juridinio asmens atstovas atstovavimo metu padaro žalos. DCFR komentare nurodoma,

kad tai yra atsakomybė dėl kitų asmenų padarytos žalos, ir pažymi, kad tai yra griežtoji atsakomybė. Akivaizdu, kad DCFR seka koncepcija, kuri netiesioginę atsakomybę priskiria griežtosios atsakomybės sričiai, tačiau, kaip jau buvo minėta darbe, tai yra labai kritikuotina.

DCFR taip pat įtvirtina ir tokius atskirus griežtosios atsakomybės siaurąją prasmę atvejus (taigi DCFR griežtajai atsakomybei reguliuoti, priešingai nei PETL, tačiau panašiai kaip ir CK, pasirinktas konkretizuotas, neapibendrintas reglamentavimas):

a) DCFR 3:202 str., kaip ir CK, numato griežtąją atsakomybę dėl žalos, padarytos asmens, kuris nepriklausomai valdo nekilnojamąjį daiktą, asmeniui ir nuosavybei dėl nekilnojamojo daikto būklės, kuri neužtikrina tokio saugumo, kurio asmuo, esantis tame nekilnojamojo daikto ar šalia jo, gali tikėtis, atsižvelgiant į nekilnojamojo daikto prigimtį, prieinamumą ir priežiūros kaštus. Nepriklausomai valdančiu nekilnojamąjį daiktą laikomas asmuo, kuriam yra protinga priskirti pareigą išvengti žalos (preziumuojama, kad tokiu asmeniu yra nekilnojamojo daikto savininkas);

b) DCFR 3:203 str., kaip ir CK, numato gyvūnus laikančio asmens griežtąją atsakomybę dėl gyvūnų padarytos žalos asmeniui ar nuosavybei. Pažymėtina, kad DCFR eliminuoja laukinių gyvūnų padarytą žalą iš šios nuostatos reguliavimo srities, o Lietuvoje ir laukinių gyvūnų padaryta žala gali būti atlyginama;

c) DCFR 3:204 str. taip pat numato griežtąją atsakomybę už žalą dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų. Pažymėtina, kad šis straipsnis, kaip ir CK, iš esmės perkelia Europos Bendrijų Tarybos 1985 m. liepos 25 d. direktyvą Nr. 85/374/EEB dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių atsakomybę už gaminius su trūkumais, derinimo. Tačiau DCFR, priešingai nei CK ir direktyva, nenumato žemiausios piniginės sumos ribos, kurios nepasiekus žala nebūtų atlyginama, be to, numatomas žalos atlyginimas tik dėl netinkamos kokybės prekėmis, o ne ir paslaugomis padarytos žalos;

d) DCFR 3:205 str. numatyta, kad motorinės transporto priemonės valdytojas yra atsakingas dėl eismo įvykiu naudojantis transporto priemone sukeltos žalos asmeniui ir nuosavybei. Pažymėtina, kad motorinė transporto priemonė šiuo atveju suprantama kaip transporto priemonė, skirta keliauti sausuma ir varoma mechanine jėga, bet ne bėgiais, taip pat priekabos. Toks reguliavimas, lyginant su CK, yra gana siauras, kadangi CK leidžia atlyginti bet kokią padidinto pavojaus šaltinio, kuriuo galima būtų laikyti ir bėgines transporto priemones, lėktuvus, laivus ir pan., sukeltą žalą. Tačiau pagal DCFR 3:207 str. nacionalinėje teisėje leidžiama numatyti ir platesnį reguliavimą;

e) DCFR 3:206 str. įtvirtinta, kad medžiagos valdytojas arba įrenginio naudotojas yra

atsakingas dėl tos medžiagos ar įrenginio sukeltos žalos asmeniui, nuosavybei ar aplinkai, jeigu, atsižvelgiant į jų kiekį ir savybes, yra tikėtina, kad tokios žalos bus padaryta, jeigu nebus imtasi kontrolės priemonių, ir ta žala kyla dėl naudojimosi tuo pavojaus šaltiniu. Pažymėtina, kad CK reguliavimas yra žymiai platesnis nei šioje DCFR nuostatoje numatytas (nors pagal DCFR 3:207 str. nacionalinėje teisėje leidžiama numatyti platesnį reguliavimą). Pagal CK objektas yra apibrėžtas gana bendrai (didesnis pavojaus šaltinis), pateikiant tik pavyzdinį objektų sąrašą, o DCFR jis detalizuotas (medžiagos ir įrenginiai, kurie dar smulkiau apibrėžti pačiame straipsnyje). Be to, DCFR, priešingai nei CK, nurodo tam tikrus apribojimus, kuomet žala nėra atlyginama. Pirma, žala nėra atlyginama, jeigu asmuo medžiagas ar įrenginius valdo bei naudoja ne komerciniais, verslo ar profesiniais tikslais; antra, žala nėra atlyginama, jeigu nebuvo pažeisti teisės aktų reikalavimai dėl šių objektų kontrolės. Darbo autorės nuomone, pastarasis DCFR apribojimas yra kritikuotinas, nes panaikina ribas tarp atsakomybės esant kaltei ir griežtosios atsakomybės, ypač dėl to, kad kaltė pagal DCFR suprantama objektyviai (dėl šios priežasties nepateisinamas ir DCFR komentare pateikiamas tokį apribojimą palaikantis argumentas, kad kontrolės standartas vertinamas tik objektyviai). Taigi CK reguliavimas yra tobulesnis, nes nėra prieštaringas. Žinoma, CK tiksliai neapibrėžia, kas turi būti laikoma didesnio pavojaus šaltiniu, tačiau manytina, kad šiuo atveju visai pateisinama palikti laisvės teismo diskrecijai. Pritartina teisės doktrinoje išsakyti nuomonei, kad baigtinio didesnio pavojaus šaltinių sąrašo neįmanoma pateikti, o sprendžiant, ar tam tikra veikla yra didesnio pavojaus šaltinis, reikia analizuoti pačią žalos sukėlusią veiklą ir turėti omenyje du kriterijus: pirma, tam tikro objekto, veiklos kenksmingas savybes, antra, žmogaus negalėjimą visiškai kontroliuoti objekto, veiklos, kenksmingų savybių poveikio.⁷³

⁷³ Cit. op. 6, p. 375.

IV. Priežastinis ryšys

1. Priežastinis ryšys pagal CK

CK 6.247 str. numato, kad atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Šioje normoje įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio (lot. *causa*) samprata, kuri leidžia tiek užtikrinti kompensacinę civilinės deliktinės atsakomybės funkciją, tiek nepagrįstai neišplėsti atsakomybės ribų. Pažymėtina, kad teisės doktrinoje išskiriamos tokios priežastinio ryšio teorijos: būtinos pasekmės teorija, ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija, pakankamos priežasties teorija, tiesioginės pasekmės teorija, betarpiškos pasekmės teorija, artimiausios priežasties teorija, adekvataus priežastinio ryšio teorija, pasekmių numatymo teorija, teisės veikimo sferos teorija, lygybės teorija⁷⁴. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad nė viena iš šių teorijų nėra tobula ir negali pateikti absoliučiai teisingų bei neabejotinų kriterijų priežastinio ryšio egzistavimui nustatyti, tačiau kriterijai, kuriuos suformuoja viena ar kita teorija, gali būti naudojami teisingumo įgyvendinimui civilinėje byloje.⁷⁵ Lietuvoje įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio samprata leidžia pasinaudoti kiekvienos teorijos privalumais konkrečioje byloje. LAT taip pat yra pažymėjęs⁷⁶, kad priežastinis ryšys gali būti artimas, betarpiškas arba tolimesnis, kai neteisėtas veikimas netiesiogiai turi įtakos žalos atsiradimui. „Civilinėje atsakomybėje pripažįstamas atsakomybės pagrindu ir netiesioginis priežastinis ryšys, kai žala atsiranda ne betarpiškai iš neteisėtų veiksmų, bet yra pakankamai susijęs su žalingomis pasekmėmis. Svarstant, kokio laipsnio netiesioginis priežastinis ryšys yra svarbus civilinei atsakomybei, reikia vadovautis tuo, kad priežastinis ryšys yra civilinės atsakomybės sąlyga, jei nustatyta, kad žala yra neteisėtų veiksmų rezultatas. Tai reikštų, kad neteisėti veiksmai nelėmė, bet pakankamu laipsniu sąlygojo žalos atsiradimą.“⁷⁷ Taigi priežastinis ryšys turi būti tokio pobūdžio, kad neteisėti veiksmai galėtų būti traktuojami kaip žalos padarymo tiesioginė ar esminė netiesioginė priežastis. Ryšys, nepakankamas teisinei

⁷⁴ Cit. op. 7, p. 201-206.

⁷⁵ Cit. op. 7, p. 207; cit. op. 8, p. 94.

⁷⁶ LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002 B. Leskauskas, A. Jaras, R. Jarienė, R. Jarienė, V. Ilgevičius v. Vilniaus m. 5-asis notarų biuras, Vilniaus m. 22-ojo notarų biuro notarė S. Bylinskienė.

⁷⁷ Taip pasisakyta ir kitose LAT nutartyse: cit. op. 45; LAT 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010 S. R. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“.

atsakomybei, kaip pernelyg nutolęs, vadinamas atsitiktiniu. Byloje buvo sprendžiama, ar notaras, patvirtindamas suklastotą steigimo sutartį, prisidėjo prie žalos, kuri buvo sukelta dėl to, kad įmonė pradėjo vykdyti neteisėtą, steigimo dokumentuose nenumatytą veiklą – ėmė sudarinėti su fiziniais asmenimis piniginių lėšų užsienio valiuta paskolos (pasaugos) sutartis. LAT konstatavo, jog argumentas, kad notaras privalėjo numatyti, kad asmenys gali vykdyti neteisėtą veiklą, yra pernelyg abstraktus. Toks notaro atsakomybės išplėtimas neprotingai nustatytų atsakomybės pagrindą, kai už žalą būtų verčiamas atsakyti asmuo, kurio neteisėti veiksmai nepakankamai susiję su žala. Galimų neigiamų pasekmių numatymas turi būti siejamas su tais neteisėtais veiksmais, kuriuos notaras padarė. Šiuo atveju susiejimas būtų dirbtinis, nes notaro neteisėti veiksmai ir padaryta žala yra atskiriami vienas nuo kito. Žala neatsirado sutarties sudarymo metu, piniginių lėšų praradimas atsirado ar buvo labiau sąlygotas kitų asmenų veikimo, o ne notaro. Faktiškai egzistuojanti aplinkybė, kuri neturėjo esminės reikšmės žalai atsirasti, yra vertinama kaip teisiškai nereikšminga.

Daugelyje valstybių, išskyrus Belgiją, priežastinis ryšys nustatomas taikant dviejų dalių testą.⁷⁸ Teismas, nustatęs faktinį priežastinį ryšį, dar jį įvertina teisės požiūriu, taikydamas kurią nors priežastinio ryšio teoriją. LAT taip pat yra pripažinęs⁷⁹, kad priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą galima padalyti į du etapus. Pirma, nustatomas faktinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antra, nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo. Yra ar ne priežastinis ryšys sprendžia teismas, visapusiškai įvertinęs visas bylos aplinkybes. Konkrečiai reikia įvertinti žalą sukėlusio asmens galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę, pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą, atsakomybės prigimtį ir įprastą gyvenimišką riziką.⁸⁰ Be to, LAT yra pastebėjęs⁸¹, kad

⁷⁸ Cit. op. 12, p. 130-134.

⁷⁹ LAT 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-554/2007 AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Riviva“, kooperatinė bendrovė „Alytaus prekyba“. Panašiai pasisakyta ir kitose LAT nutartyse, pavyzdžiui, LAT 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005 J. Raudonienė ir Z. Raudonis v. VšĮ Vilniaus universiteto Santariškių klinikos; LAT 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010 S. U., D. U. ir G. U. v. D. N. ir Lietuvos Respublika.

⁸⁰ LAT 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007 L. B., I. V. ir I. Z. A. v. DNSB „Medvėgalis“ ir UAB „Telšių šilumos tinklai“; LAT 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2008 B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“ ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija; LAT 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010 S. R. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“.

⁸¹ LAT 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010 S. U., D. U. ir G. U. v. D. N. ir

priežastinio ryšio nustatymas neveikimo atveju turi ypatumų. Šiuo atveju nėra veiksmo, dėl kurio galėtų būti sprendžiama, ar jis pripažintinas *conditio sine qua non* konkrečių neigiamų padarinių atžvilgiu, todėl nėra ir faktinio priežastinio ryšio. Tačiau teisine prasme pripažįstama, kad priežastinis ryšys yra, jeigu asmuo turėjo pareigą koku nors būdu veikti, tačiau neveikė, ir toks, neadekvatus susiklosčiusiai faktinei situacijai, jo elgesys pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, tiesiogiai sukeldamas žalingus padarinius arba sukurdamas sąlygas tokiems padariniams atsirasti. Taigi net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatomas ir to gali pakakti civilinei atsakomybei taikyti.

Žalą gali sukelti ir keletas asmenų neteisėtais veiksmais. CK 6.279 str. 1 d. numatyta, kad bendrai padarę žalos asmenys nukentėjusiam asmeniui atsako solidariai. Solidarioji atsakomybė gali būti grindžiama ne tik bendrai padaryta žala, bet tam tikru bendrumu, kuris egzistuoja ir kitų civilinės atsakomybės sąlygų atžvilgiu.⁸² Solidarioji atsakomybė galima ir tuomet, kai veiksmai yra savarankiški, skirtingo pobūdžio ir net atlikti skirtingu laiku. Paprastai solidarioji atsakomybė deliktiniuose santykiuose taikoma tada, kai yra bent viena iš šių sąlygų: 1) asmenis sieja bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu; 2) kai asmenis sieja bendri veiksmai neteisėtų veiksmų atžvilgiu, t. y. šiuo atveju solidarioji atsakomybė galima, net jei neteisėtai veikęs asmuo tiesiogiai nepadaro žalos, bet žino apie tiesiogiai žalą padariusio asmens veiksmų neteisėtumą; 3) kai asmenys, nors tiesiogiai ir nepadaro žalos, bet prisideda prie jos kurstymo, inicijavimo ar provokacijos, t. y. kai iš esmės juos sieja bendra kaltė, nesvarbu, tai padaryta tyčia ar dėl neatsargumo; 4) kai asmenų nesieja bendri neteisėti veiksmai ir jie vienas apie kitą nežino, bet padaro žalos, ir neįmanoma nustatyti, kiek vienas ar kitas prisidėjo prie tos žalos atsiradimo, arba žala atsirado tik dėl jų abiejų veiksmų; 5) kai pareiga atlyginti žalą atsiranda skirtingu pagrindu (pvz., sutartinės ir deliktinės atsakomybės pagrindais); 6) kai žalą padaro asmuo, o kitas asmuo yra atsakingas už šio asmens veiksmus.⁸³ Be to, LAT yra suformavęs taisyklę, kad atsakomybė yra solidarioji, kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra vienodas,⁸⁴ o tais atvejais, kai atsakovų veiksmus ir žalą siejančio priežastinio ryšio pobūdis yra skirtingas, t. y. kai vieno atsakovo veiksmai buvo tiesioginė žalos atsiradimo priežastis, o kito veiksmai tik

Lietuvos Respublika.

⁸² LAT 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2008 B. V.–F. v. *Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“ ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.*

⁸³ LAT 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-59/2008 J. M. Š. v. *VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. Dzikienė*; LAT 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2008 B. V.–F. v. *Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“ ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.*

⁸⁴ LAT LAT 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007 L. B., I. V. ir I. Z. A. v. *DNSB „Medvėgalis“ ir UAB „Telšių šilumos tinklai“.*

netiesiogiai turėjo įtakos žalai atsirasti, atsakovų atsakomybė yra dalinė.⁸⁵ Darbo autorės nuomone, pastaroji taisyklė yra nepagrįstas ribojimas, nes tai, kad priežastinis ryšys yra skirtingo pobūdžio, nesuponuoja, kad žalos buvo padaryta ne bendrai. Tai turėtų būti tik vienas iš kriterijų visų aplinkybių kontekste. Be to, daugelyje valstybių pripažįstama solidariosios atsakomybės pirmenybė, nes tai palankiau nukentėjusiam asmeniui.⁸⁶ Atsižvelgiant į tai, kai kurie teismų sprendimai yra kritikuotini. Pavyzdžiui, LAT sprendė bylą⁸⁷, kurioje pagal faktines aplinkybes į pirmojo eismo įvykio vietą atvažiuavęs D. N. vairuojamas automobilis sukėlė antrąjį eismo įvykį, kurio metu žuvo G. U. Įsiteisėjusiais teismų sprendimais nustatyta, kad dėl padarytos žalos kaltas D. N. ir policijos pareigūnai, pagal teisės aktuose nustatytą tvarką nesiėmę veiksmų eismui sureguliuoti (už jų neteisėtus veiksmus atsako valstybė). Darbo autorės nuomone, šiuo atveju turėjo būti taikoma solidarioji atsakomybė, nes padaryta žala buvo vientisa. Tačiau teismas pripažino dalinę atsakomybę. Nustatydamas atsakomybės dalis, teisėjų kolegija pripažino, kad būtina atsižvelgti į tai, jog tiesioginė žalos atsiradimo priežastis buvo D. N. įvykdytas nusikaltimas, o policijos pareigūnų veiksmai tik netiesiogiai prisidėjo prie sąlygų šiam nusikaltimui padaryti sudarymo. Įvertinusi šias aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad Lietuvos Respublika atsakinga už 5 % atsiradusios žalos, o 95 % šios žalos privalo atlyginti D. N. Tačiau tinkamai solidarioji atsakomybė buvo konstatuota kitoje byloje⁸⁸: pagal faktines aplinkybes antstolis pažeidė vykdymo išlaidų išieškojimo iš skolininko (ieškovo) tvarką, išieškojimo iš skolininko fizinio asmens turto eilę ir varžytynių metu galiojusį draudimą išieškoti iš fizinio asmens būsto, kuriame jis gyvena, jeigu išieškoma suma viršija tris tūkstančius litų, o teismas netinkamai atliko antstolio veiklos kontrolę. Taigi teisėjų kolegija nusprendė, kad žalos ieškovui atsirado dėl antstolio ir teismo bendrų veiksmų, kurie abu neatskiriamai susiję priežastiniu ryšiu su žalos atsiradimo faktu, todėl šiuo atveju kilo solidarioji civilinė atsakomybė.

2. Priežastinis ryšys pagal Europos deliktų teisės principus

PETL priežastinio ryšio reguliavimas yra pats išsamiausias iš visų nagrinėjamų dokumentų.

⁸⁵ LAT 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2010 A. Š. v. antstolis J. Kolyško, S. B., L. M. ir UAB DK „PZU Lietuva“.

⁸⁶ Cit. op. 4, p. 140.

⁸⁷ Cit. op. 81.

⁸⁸ Cit. op. 85.

Tačiau esminio skirtumo priežastinio ryšio nustatyme tarp PETL ir CK nėra, nes PETL, kaip ir Lietuvos teismų praktika, pripažįsta dviejų dalių lankstaus priežastinio ryšio testą. Pirmiausia nustatomas *conditio sine qua non* pagal PETL 3:101 str., kuriame numatyta, kad neteisėtas veiksmas yra žalos priežastis, jeigu nesant to veiksmo žalos nebūtų padaryta. Tuomet pagal PETL 3:201 str. nustatomos atsakomybės ribos, t. y. teisinis priežastinis ryšys. Pažymėtina, kad PETL vienintelis iš visų nagrinėjamų dokumentų eksplicitiškai įtvirtina kriterijus, į kuriuos būtina atsižvelgti nustatant teisinį priežastinį ryšį: galimybė numatyti žalą neteisėto veiksmo metu, atsižvelgiant į laiko tarpą ir santykį erdvėje tarp neteisėto veiksmo ir jo pasekmių, arba žalos dydis, atsižvelgiant į įprastas tokio veiksmo pasekmes; saugomo intereso prigimtis ir vertė; atsakomybė esant kaltei ar griežtoji atsakomybė; įprasta kasdienio gyvenimo rizika; saugomas pažeistos teisės normos tikslas.

PETL įtvirtina atskiras taisykles atvejams, kai žalos padaroma keliais neteisėtais veiksmais. Pažymėtina, kad nei CK, nei DCFR šių atvejų taip detalai nereglamentuoja. Darbo autorės nuomone, šios taisyklės galėtų būti nustatytos ir CK. Pirma, PETL reguliuoja atvejus, kai žalos padaroma konkuruojančiais veiksmais, t. y. jeigu žalos padaryta kelių asmenų neteisėtais veiksmais, iš kurių kiekvienas galėjo sukelti visą žalą tuo pačiu metu, kiekvienas toks veiksmas yra pripažįstamas žalos priežastimi (PETL 3:102 str.). Pavyzdžiui, keli asmenys sukelia gaisrą gyvenamoje patalpoje tuo pačiu metu (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro). Tokia taisyklė pripažįstama ir Lietuvoje.⁸⁹

Antra, PETL reguliuoja atvejus, kai žalos sukeliama alternatyviais veiksmais, t. y. kai esant kelių asmenų veiksmais, iš kurių kiekvienas galėjo sukelti žalą, neaišku, kuris veiksmas iš tikrųjų sukėlė žalą, tuomet kiekvienas veiksmas yra laikomas žalos priežastimi proporcingai tikėtinumui, kad jis galėjo sukelti nukentėjusio asmens nuostolius (PETL 3:103 str. 1 d.). Pavyzdžiui, trys medžiotojai iššauna vienu metu, tačiau viena kulka pataiko į žmogų ir negalima nustatyti, iš kurio medžiotojo šautuvo buvo paleista ši kulka (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro). Pažymėtina, kad tokia taisyklė pripažįstama ir DCFR 4:103 str. Panašią taisyklę numato ir CK 6.279 str. 4 d.: jeigu žala galėjo atsirasti dėl kelių asmenų skirtingų veiksmų ir šie asmenys yra atsakingi už žalą atlyginimą, tačiau nustatoma, kad iš tikrųjų žala atsirado tik dėl vieno iš tų asmenų veiksmų, tai visi asmenys atsako kartu, išskyrus atvejus, kai kiti asmenys įrodo, kad žala negalėjo būti įvykio (veiksmų), už kurį jie yra atsakingi, rezultatas. Tačiau pažymėtina, kad CK šiuo atveju numato solidariąją

⁸⁹ Cit. op. 6, p. 388.

atsakomybę, o PETL – dalinę. PETL 3:103 str. 2 d. papildomai nustato, kad, kai esant skolininkų daugetui neaišku, kuris veiksmas sukėlė konkretaus nukentėjusio asmens žalą, ir jis nesukėlė žalos visiems nukentėjusiems asmenims, toks veiksmas yra laikomas sukėlusiu žalos visiems asmenims proporcingai tikėtinumui, kad jis sukėlė žalos konkrečiam nukentėjusiam asmeniui. Pavyzdžiui, 20 vaistų gamintojų gamina tą patį vaistą, kuris sukelia žalos 25000 vartotojų, tačiau tiksliai neaišku kuris vaistų gamintojas kuriam vartotojui padarė žalos (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro).

Trečia, PETL 3:104 str. numato potencialaus priežastinio ryšio atvejus. Jeigu ankstesnis neteisėtas veiksmas negrįžtamai lėmė žalos atsiradimą, tai vėlesnis veiksmas, kuris galėjo sukelti tokią pačią žalą, nėra laikomas sukėlusiu žalos. Pavyzdžiui, eismo įvykio metu visiškai sunaikinamas nukentėjusio asmens automobilis. Jeigu po eismo įvykio į tą patį automobilį atsitrenkia dar kitas automobilis, tai jis nelaikomas padariusiu žalos (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro). Tačiau vėlesnis neteisėtas veiksmas laikomas sukėlusiu žalos, jeigu dėl jo atsirado papildomos žalos. Pavyzdžiui, eismo įvykio metu automobilis nebuvo visiškai sunaikintas, bet tik iš dalies sugadintas, o kitas atsitrenkęs automobilis sukėlė papildomos žalos (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro). Be to, jeigu tiek pirmasis, tiek vėlesnis neteisėtas veiksmas sukėlė tęstinės žalos, abu veiksmai laikomi žalos priežastimi nuo tada, kai jie buvo padaryti. Pavyzdžiui, asmuo sužalojamas ir turi būti gydomas metus, tačiau ligoninėje dėl medikų kaltės sukeliama papildomos žalos sveikatai, dėl ko asmuo turi būti gydomas ligoninėje kelias savaites (pavyzdys pateikiamas iš PETL komentaro).

Ketvirta, kai žalos padaryta keliais neteisėtais veiksmais, tačiau nė vienas veiksmas nesukėlė visos žalos ar aiškios jos dalies, preziumuojama, kad kiekvienas iš jų vienodai prisidėjo prie žalos atsiradimo (PETL 3:105 str.). Ši taisyklė pritaikoma ir Lietuvoje. Tačiau paprastai teismai vertindami bylos aplinkybes nustato aiškias atsakomybės dalis.

PETL 9:101 str. pažymima, kad solidarioji atsakomybė atsiranda, kai visa arba dalis žalos sukeliama dviejų ir daugiau asmenų, jeigu asmuo dalyvauja darant neteisėtus veiksmus arba inicijuoja ar skatina kitus asmenis daryti neteisėtus veiksmus arba vieno asmens veiksmai sukelia žalos, kai ta pati žala yra priskirtina ir kitam asmeniui (šiuo atveju ta pati žala yra tuomet, kai nėra protingo pagrindo priskirti jos dalį konkrečiam asmeniui, ypač kai ji yra nedali), arba kai asmuo yra atsakingas dėl savo kontroliuojamų asmenų padarytos žalos, kai kontroliuojamas asmuo taip pat yra atsakingas. Akivaizdu, kad šie atvejai atitinka tuos, kurie pripažįstami minėtoje LAT praktikoje aiškinant CK.

3. Priežastinis ryšys pagal DCFR

DCFR, kaip ir CK bei PETL, įtvirtina lankstaus priežastinio ryšio sampratą. Priežastinis ryšys gali būti konstatuojamas, jeigu žala yra asmens elgesio ar pavojaus šaltinio, už kurį yra atsakingas tas asmuo, rezultatas (DCFR 4:101 str. 1 d.). DCFR komentare pažymima, kad vertinant priežastinį ryšį *conditio sine qua non* testas nėra pakankamas, tačiau nenumatoma, kad priežastinio ryšio nustatymui turi būti taikomas dviejų dalių testas, nors jis ir nedraudžiamas. DCFR taip pat nenumato konkrečių kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant priežastinį ryšį, tačiau komentare nurodoma, kad reikia įvertinti žalos tikėtinumą ir numatomumą, žalos rūšį, pažeistos normos apsauginį tikslą, viešosios tvarkos reikalavimus. Be to, kai į priežastinio ryšio grandinę įsiterpia ir kiti asmenys, vertinimas taip pat priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių. Paprastai jeigu kitas asmuo tyčia padaro žalos, laikoma, kad ankstesnio asmens priežastinio ryšio grandinė yra nutraukiama. Iš esmės tokie patys kriterijai, kaip jau minėta, vertinami ir nustatant priežastinį ryšį pagal CK ir PETL. Be to, DCFR atskirai sureguliuoja kiaušinio lukšto kaukolės (angl. *egg shell skull*) atvejį: jeigu asmuo dar iki žalos asmeniui padarymo ar iki mirties turėjo sveikatos problemų, į tai yra neatsižvelgiama, nustatant žalos sukėlusio asmens priežastinį ryšį (DCFR 4:101 str. 2 d.). Nors PETL šio atvejo tiesiogiai nereguliuoja, tačiau PETL komentare pažymima, kad tokie nuostoliai atsižvelgiant į teisingumo reikalavimus turi būti atlyginami nepaisant to, kad jie retai gali būti numatomi iš anksto.⁹⁰

DCFR 4:102 str. numatyta svarbi taisyklė, kad bendradarbiavimo sukeltą žalą atvejais atsako visi asmenys, kurie dalyvauja tiesiogiai sukeltą žalą arba ją inicijuoja ar padeda jai atsirasti. Tokia pati taisyklė įtvirtinama ir PETL 9:101 str. 1 d. a) p. Ją pripažįsta ir minėta LAT praktika, aiškinanti CK nuostatas.

Pažymėtina, kad DCFR detalčiai nereguliuoja skolininkų daugeto atvejų, tačiau tai yra pateisinama, nes DCFR visais atvejais numato solidariąją atsakomybę esant skolininkų daugetui (DCFR 6:105 str.). Taigi detalesnis reglamentavimas nebūtų tikslingas. Visgi DCFR yra labai pažangus, nes numato plačiausias nukentėjusio asmens galimybes reikšti ieškinį bet kuriam žalos padariusiam asmeniui. Tokios plačios galimybės nenumato nei PETL, nei CK.

⁹⁰ Cit. op. 4, p. 60-61.

V. Žala

1. Žala pagal CK

Europos valstybėse paprastai vengiama bendrų žalą reguliuojančių normų ir teikiama pirmenybė specialiam reguliavimui, nes atskiros žalos rūšys labai skiriasi.⁹¹ CK 6.249 str. 1 d. 1 sak. pateikiamas žalos apibrėžimas, tačiau jis nėra abstraktus, o žala apibrėžiama nurodant tai, kas ją sudaro: žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Bendresnį žalos apibrėžimą galima rasti doktrinoje: žala – tai nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, t. y. nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams (žmogaus sveikatai, gyvybei, garbei, orumui ir t. t.).⁹²

Žalos sąvoka yra susijusi ir su žalos atlyginimo funkcijomis, nes jos taip pat padeda nustatyti, kokia žala gali būti atlyginama. Skirtingose deliktų teisės sistemose pripažįstamos tokios žalos atlyginimo funkcijos (iš esmės visas jas pripažįsta Anglijos teisė):

a) kompensacinė funkcija, kuri reiškia visišką žalos atlyginimo principą (lot. *restitutio in integrum*) ir siekį gražinti nukentėjusį asmenį į iki žalos padarymo buvusią padėtį tiek, kiek tai yra įmanoma. Ši funkcija pripažįstama visose Europos deliktų teisės sistemose. Pagal CK ši žalos atlyginimo funkcija taip pat yra pagrindinė ir numatyta CK 6.251 str. 1 d., kur įtvirtinama, kad padaryti nuostoliai turi būti atlyginti visiškai.

b) prevencinė funkcija, kuri yra pripažįstama daugelyje Europos valstybių, išskyrus Graikiją, Italiją ir Nyderlandus.⁹³ Ši funkcija reiškia, kad asmenys elgiasi apdairiau, siekdami išvengti žalos atsiradimo. Tokia funkcija, sistemiškai aiškinant, įtvirtinta ir CK, nes jau pati prievolė atlyginti žalą yra laikoma pakankamai skatinančia vengti žalos atsiradimo.

c) baudinė funkcija, kuri tradiciškai pasireiškia baudinių nuostolių (angl. *punitive damages*) institutu, būdingu JAV ir Anglijos deliktų teisės sistemai. Pavyzdžiui, Anglijoje baudiniai nuostoliai pripažįstami tuomet, kai žala padaroma antikonstituciniais, savavališkais valstybės tarnautojų veiksmais, arba tais atvejais, kai žalos padaręs asmuo gali tikėtis gauti daugiau naudos iš žalą sukėlusio įvykio, nei jam gali tekti atlyginti nuostolių, ar nukentėjęs

⁹¹ Cit. op. 4, p. 149.

⁹² Cit. op. 6, p. 341.

⁹³ Cit. op. 4, p. 153.

asmuo nėra linkęs bylinėtis dėl pačio delikto, pavyzdžiui, klaidinančios informacijos paskelbimo masinės informacijos priemonėse atvejais.⁹⁴ Žinoma, labai sunku atskirti prevencinę funkciją, kuri tradiciškai laikoma suderinama su civilinės deliktinės atsakomybės prigimtimi, ir baudinę funkciją, kuri pripažįstama tik išskirtiniais atvejais atskirose valstybėse, tačiau akivaizdu, kad baudiniai nuostoliai paprastai būna neproporcingi padarytai žalai ir turi vienintelį tikslą – nubausti žalą sukėlusį asmenį nuostolių atlyginimo institutu.⁹⁵ Akivaizdu, kad CK nenumato baudinės funkcijos. Tą pripažįsta ir LAT.⁹⁶ Tačiau teisės doktrinoje pastaruoju metu yra analizuota, ar kaltės kaip kriterijaus žalai įvertinti numatymas CK 6.250 str. 2 d. 2 sak. negali būti laikomas baudinės žalos atlyginimo funkcijos pripažinimu. Solveiga Cirtautienė yra išsakiusi nuomonę, kad nors LAT nutartyse dažnai pabrėžiama, kad teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, turi atsižvelgti į žalą padariusio asmens kaltę,⁹⁷ tačiau būtina atsižvelgti į kompensacinę neturtinės žalos paskirtį, todėl asmens kaltė turi būti vertinama tik tiek, kiek padėtų nustatyti neigiamų teisinių padarinių dydį, bet ne siekiant nubausti žalą padariusį asmenį.⁹⁸ Renata Volodko taip pat neatmeta kaltės kaip kriterijaus žalos dydžiui įvertinti, nes, jos nuomone, pažeidėjo tyčia ar didelis neatsargumas aiškintini kaip veiksniai, suponuojantys didesnę padaryto pažeidimo sunkumą ir didesnę žalą, todėl ir lemiantys būtinumą priteisti didesnę kompensaciją. Autorė pažymi, kad LAT praktika panašiai aiškina kaltės reikšmę žalos nustatymui (pateiktas pavyzdys iš LAT 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutarties civilinėje byloje Nr. 3K-3-393 Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“ ir UAB „Lietuvos rytas“).⁹⁹ Iš esmės tokiai pozicijai pritaria ir LR KT.¹⁰⁰ Jis yra pripažinęs, kad kaltės kaip vienintelio kriterijaus numatymas vertinant, kokio dydžio turi būti priteista kompensacija dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme ir Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatyme įtvirtintų teisių pažeidimų, prieštarauja Konstitucijai, nes neleidžia teismui visa apimtimi pritaikyti teisingumo, protingumo, proporcingumo ir kitų bendrųjų teisės principų. Darbo autorė taip pat mano, kad kaltės kaip kriterijaus žalai įvertinti nustatymas savaime nesuponuoja, kad valstybė pripažįsta baudinę žalos atlyginimo funkciją.

⁹⁴ Cit. op. 15, p. 53-54.

⁹⁵ Cit. op. 4, p. 150-151.

⁹⁶ LAT 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-544/2009 D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“

⁹⁷ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005 L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ „Marijampolės lignonė“.

⁹⁸ Cit. op. 9, p. 193.

⁹⁹ Cit. op. 10, p. 211-212.

¹⁰⁰ LR KT 2009 m. kovo 27 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390; LR KT 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 3-93.

d) konstatuojamoji funkcija, kuri pasireiškia nominalių nuostolių (angl. *nominal damages*) institutu, būdingu JAV ir Anglijos teisei. Nominalūs nuostoliai yra atlyginami, kai pažeidžiama teisė, tačiau jokios žalos nebūna padaryta, arba kai delikto sudėtis nereikalauja realios žalos padarymo, pavyzdžiui, neteisėtai pervažiavus per savininko žemę. Nominalūs nuostoliai yra skirti konstatuoti, kad teisė yra pažeista, ir užtikrinti tam tikrą moralinę satisfakciją, dėl to jų sumos nėra didelės.¹⁰¹ Tačiau pastaruoju metu abejojama, ar nominalių nuostolių atlyginimas yra reikalingas, kadangi teisės pažeidimo konstatavimas būtų pakankamas teisių gynimo būdas tokiu atveju.¹⁰² CK nominalių nuostolių atlyginimas nėra numatytas. Darbo autorės nuomone, Lietuvoje vietoje nominalių nuostolių galėtų būti atlyginama neturtinė žala, kai būtų nustatytos visos tam būtinos sąlygos. Be to, LAT taip pat yra pripažinęs, kad neturtinės žalos atlyginimas priteisiamas, jeigu konkrečiu atveju nustatoma, kad teisės pažeidimo pripažinimo nepakanka pažeistai teisei apginti.¹⁰³

e) restitucinė funkcija, kai žalos sukėlusio asmens gauta nauda turi reikšmės skaičiuojant nuostolius. Paprastai žalą sukėlusio asmens gauta nauda yra išreikalaujama nepagrįsto praturtėjimo instituto normomis. Tačiau Anglijoje žalos atlyginimui pritaikomos civilinės deliktinės atsakomybės taisyklės, pavyzdžiui, kai pasisavinęs kito asmens nuosavybę asmuo gauna naudos.¹⁰⁴ Doktrinoje pripažįstama, kad pagal CK yra galima išreikalauti gautą naudą tiek pagal žalos atlyginimo taisyklės, nes gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais (CK 6.249 str. 3 d.), tiek pagal nepagrįsto praturtėjimo normas (CK 6.237 str. ir 6.242 str.).¹⁰⁵ LAT pažymi, kad galimybė reikalauti pripažinti gautą naudą nuostoliais turi būti taikoma paisant bendrųjų civilinės atsakomybės tikslų, t. y. kaip ir bet kuriuo kitu civilinės atsakomybės atveju turi būti įrodytas žalos faktas, be kurio civilinė atsakomybė apskritai negali kilti, kitaip būtų iškreipta civilinės atsakomybės prigimtis – kompensuoti žalą ją patyrusiam asmeniui, o žalos nepatyręs asmuo nepagrįstai praturtėtų¹⁰⁶. Paprastai skolininko gauta nauda ir yra kreditoriaus patirti nuostoliai¹⁰⁷, kurie pasireiškia negautomis pajamomis¹⁰⁸. Todėl gauta nauda iš esmės yra nuostolių skaičiavimo

¹⁰¹ Cit. op. 7, p. 60.

¹⁰² Cit. op. 15, p. 56.

¹⁰³ LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2006 *N. K. v. UAB „TV grupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“*.

¹⁰⁴ Cit. op. 15, p. 54.

¹⁰⁵ Cit. op. 8, p. 162.

¹⁰⁶ LAT 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126/2009 *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“*.

¹⁰⁷ LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 *V. Š. v. A. N., A. N.*

¹⁰⁸ LAT 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007 *B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*.

būdas, o ne atskira žalos kategorija, ir ji paprastai pripažįstama nuostoliais tais atvejais, kai yra sudėtinga kitaip įrodyti tikslų nuostolių dydį.¹⁰⁹ Taigi Lietuvoje gautos naudos išreikalavimas neatitinka restitucinės funkcijos, nes gauta nauda pagal civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas išreikalaujama tik tuomet, kai ji pripažįstama nuostoliais, paprastai negautomis pajamomis; kitais atvejais suveiks subsidarius nepagrįsto praturtėjimo institutas.

CK, kaip ir visos Europos valstybės, žalą skirto į turtinę ir neturtinę. Toks skirstymas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 2 d.¹¹⁰ Būtina pabrėžti, kad atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu su turtine atsakomybe, tiek ir atskirai, kitaip būtų pažeistas visiško žalos atlyginimo principas.¹¹¹

Doktrinoje pateikiama gana plati turtinės žalos samprata, pavyzdžiui, teigiama, kad žala yra turtinė, kai nukenčia asmens ekonominiai interesai.¹¹² Turtinė žala taip pat apibūdinama kaip turto sumažėjimas ir sutrukdytas padidėti būsimam turtui.¹¹³ CK tiesiogiai nenurodo turtinės žalos apibrėžimo, tačiau, darbo autorės nuomone, CK 6.249 str. 1 d. pateiktas žalos apibrėžimas yra orientuotas į turtinę žalą, o ne į neturtinę. Neturtinė žala apibrėžiama atskirai CK 6.250 str. 1 d. Turtinė žala skirstoma į tiesioginius (lot. *damnum emergens*) ir netiesioginius (lot. *lucrum cessans*) nuostolius (CK 6.249 str. 1 d.). Tiesioginių nuostolių kategorija yra gana aiški (ją sudaro turto netekimas arba sužalojimas ir turėtos išlaidos). Negautos pajamos (netiesioginiai nuostoliai) yra atlyginamos, jeigu: 1) pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų.¹¹⁴

CK 6.249 str. 4 d. papildomai nurodoma, kad be tiesioginių nuostolių ir negautų pajamų, į nuostolius įskaičiuojamos protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti; protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu; protingos išlaidos, susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka. Darbo autorės nuomone, ši norma papildomai detalizuoja tai, kas sudaro tiesioginius nuostolius, bet

¹⁰⁹ LAT 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1054/2003 *UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė ir kt.*

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

¹¹¹ LAT 2001 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-688/2001 *V. Toropovas v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba.*

¹¹² Cit. op. 6, p. 342.

¹¹³ Cit. op. 8, p. 96.

¹¹⁴ LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 *V. Š. v. A. N., A. N.*; LAT 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008 *R. J. firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija*; LAT 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74/2009 *M. J. v. AB DnB NORD bankas.*

nereiškia atskiros nuostolių kategorijos. Protingumas šiuo atveju būtų pateisinamas priežastiniu ryšiu. Pavyzdžiui, jeigu asmuo pasisamdys detektyvą tam, kad sugautų vagį, tai atlyginimo detektyvui įskaičiavimas į atlygintinus nuostolius bus vertinamas priežastinio ryšio kontekste. Tai pripažįstama ir Prancūzijoje bei Belgijoje. Net ir tose valstybėse, kur tradiciškai tokie nuostoliai laikomi neatlygintiniais, pavyzdžiui, Austrijoje, Italijoje, pripažįstama, kad pagrindinė neatlygintinumo priežastis yra priežastinio ryšio nebuvimas.¹¹⁵

Darbo autorės nuomone, CK pripažįsta turtinės žalos skirstymą į žalą asmeniui ir žalą turtui. CK 6.263 str. 2 d. yra aiškiai numatyta, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų numatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Todėl nemanytina, jog yra teisinga pozicija, kad neturtinė žala yra žalos asmeniui rūšis.¹¹⁶ Žalos asmeniui apibrėžimo problema teismų praktikoje kilo sprendžiant privalomojo transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo santykių bylas. 2001 m. birželio 14 d. redakcijos Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo¹¹⁷ 1 str. 2 d. buvo įtvirtinta, kad draudikas atlygina žalą asmeniui ir turtui. Atsižvelgdamas į tai, kad neturtinė žala atlyginama sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo atvejais, o įstatymo 2 str. 18 d. numatyta, kad žala asmeniui – tai žala trečiojo asmens sveikatai ir (ar) žala, atsiradusi dėl gyvybės atėmimo, padaryta autoavarijos metu, ar atsiradusi kaip autoavarijos pasekmė, LAT pasisakė, kad tais atvejais, kai draudiko įsipareigojamos atlyginti žalos asmeniui rūšis (turtinė, neturtinė) neaparta transporto priemonės savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo sutartyje, nekonkretizuota šiuos draudimo santykius reglamentuojančiose teisės normose, draudikas atsako asmeniui už abiejų rūšių žalą – turtinę ir neturtinę.¹¹⁸ Žala asmeniui yra detalizuojama CK 6.283 str. kuriame nurodoma, kad fizinio asmens suluošinimo ar kitokio sveikatos sužalojimo atveju nuostolius sudaro negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota, ir su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos.

CK 6.250 str. 1 d. numatyta, kad neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Paprastai

¹¹⁵ Plačiau šios situacijos vertinimas įvairiose valstybėse aprašomas: cit. op. 15, p. 6, 25, 51, 76, 88, 107, 116, 140, 158, 173, 182, 217.

¹¹⁶ LAT 2008 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2008 R. J., T. P., R. P. v. ADB „RESO Europa“, UAB „Vilniaus autobusai“. Doktrinoje irgi yra tokią teismų poziciją palaikančių nuomonių: cit. op. 10, p. 40-43; cit. op. 7, p. 144.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 56-1977; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2007, Nr. 61-2340.

¹¹⁸ LAT 2006 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-115/2006 O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“

daugelio valstybių teisės aktai neapibrėžia neturtinės žalos, o yra įprasta, kad neturtinės žalos aiškinimas yra teisės doktrinos bei teismų išvadų rezultatas.¹¹⁹ Žinoma, CK pateiktas neturtinės žalos apibrėžimas yra gana platus ir neapribojantis teismo.

CK 6.250 str. 2. d. 1 sak. įtvirtinta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. To paties str. 2 sak. papildo, kad neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo, asmens sveikatai ar dėl asmens gyvybės atėmimo bei kitais įstatymų nustatytais atvejais. Kituose CK straipsniuose numatyti kiti neturtinės žalos atlyginimo atvejai: 1.91 str. 3 d. (kai sandoris pripažintas negaliojančiu dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo ar dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi), 2.21 str. 1 d. (kai pažeidžiama teisė į vardą), 2.22 str. 3 d. 1 sak. (kai pažeidžiama teisė į atvaizdą), 2.23 str. 4 d. (kai pažeidžiama teisė į privatų gyvenimą), 2.24 str. 5 d. (kai paskleidžiami asmens reputaciją žeminantys ir tikrovės neatitinkantys duomenys), 2.25 str. 6 d. (kai pažeidžiama teisė į kūno neliečiamumą ir vientisumą), 2.26 str. 5 d. (kai neteisėtai apribojama fizinio asmens laisvė), 2.42 str. 2 d. (kai pažeidžiama juridinio asmens teisė į pavadinimą), 3.11 str. 1 d. (kai pažeidžiamas viešas susitarimas tuoktis), 3.70 str. 2 d. (kai santuoka nutraukiama dėl sutuoktinio kaltės), 6.272 str. 3 d. (kai žalos padaroma ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtais veiksmais), 6.283 str. 1 d. (kai sužalota sveikata), 6.284 str. 1 d. (kai fizinio asmens mirties atveju teisė į žalos atlyginimą turi artimieji asmenys), 6.299 str. 1 d. a) p. (kai žalos padaroma dėl netinkamos kokybės produktų ar paslaugų). Lietuvoje neturtinės žalos atlyginimą numato ne tik LR CK, bet ir kiti įstatymai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo¹²⁰ 84 str. (kai pažeidžiamos autorių ar atlikėjų asmeninės neturtinės teisės), Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo¹²¹ 42 str. (kai žala atsiranda dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų aktų), Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo¹²² 54 str. (kai pažeidžiami reikalavimai dėl asmens duomenų apsaugos), Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo¹²³ 13 str. ir Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo¹²⁴ 24-1 str. (kai asmuo patiria diskriminaciją lyties, rasės,

¹¹⁹ Cit. op. 8, p. 123.

¹²⁰ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios, 1999-06-09, Nr. 50-1598; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125.

¹²¹ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-2975.

¹²² Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2008, Nr. 22-804.

¹²³ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Nauja redakcija: Valstybės žinios, 2008, Nr. 76-2998.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1998, Nr.

tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu), Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymo¹²⁵ 3 str. 1 d. 5 p. (kai pažeidžiamos vartotojų teisės).

Darbo autorės nuomone, neturtinę žalą turėtų būti leidžiama atlyginti visuomet, kai tik ji padaryta, ne tik įstatymų numatytais atvejais. Pirma, Lietuva priklauso generalinio delikto koncepcijos valstybėms, kurios neriboja neturtinės žalos atlyginimo įstatyme nurodytais atvejais (pagal tai išskiriamos bipolinės ir singuliarinės tradicijos valstybės).¹²⁶ Užsienio teismų praktikoje neturtinė žala atlyginama netgi tais atvejais, kai šokių entuziastė dėl patirto sužalojimo negali šokti ar netekus galimybės rūkyti.¹²⁷ Antra, to reikalauja pati civilinės deliktinės atsakomybės prigimtis ir tikslas – visiškai atlyginti patirtą žalą, kuri nebūtinai pasireiškia turtiniais praradimais. Trečia, toks neturtinės žalos atlyginimas labiausiai atitiktų kasdienio gyvenimo realybę ir poreikius, pavyzdžiui dabartinis reguliavimas sukelia daug problemų, kai žalos padaro privačių teisinių profesijų atstovai.¹²⁸ Tokios pačios pozicijos laikosi ir LR KT: „Pagal Konstituciją asmeniui padarytos žalos atlyginimas turi būti realus ir teisingas. Konstitucinis būtinumo atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris sudarytų prielaidas atsirasti tokiai situacijai, kad asmuo, patyręs žalą, inter alia moralinę, negalėtų gauti teisingo žalos atlyginimo.“¹²⁹ „Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokią teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti.“¹³⁰ Panaši pozicija dėstoma ir doktrinoje, tik abejojama dėl to, ar nebus pernelyg išplėstos atsakomybės ribos.¹³¹ Darbo autorės nuomone, tinkamas ribas tokiu atveju nustatytų priežastinis ryšys.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, kad yra teisinga teismų praktika, kuomet neturtinė žala yra priteisiama net ir tiesiogiai įstatyme nenumatytais atvejais. LAT remiasi

112-3100.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2007, Nr. 12-488.

¹²⁶ Cit. op. 7, p. 191-193; cit. op. 9, p. 25-31.

¹²⁷ Cit. op. 7, p. 190.

¹²⁸ Cit. op. 10, p. 148-155.

¹²⁹ LR KT 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 141-7217.

¹³⁰ LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529. Panašiai buvo pasisakyta ir LR KT 2000 m. birželio 30 d. nutarime. Valstybės žinios, 2000, Nr. 54-1588 bei LR KT 2010 m. vasario 3 d. nutarime. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.

¹³¹ Cit. op. 9, p. 51-55, cit. op. 10, p. 123-126.

LR KT išaiškinimu¹³², kad, jeigu neturtinės žalos atlyginimo kaip konstitucinio principo neužtikrina galiojantys įstatymai, tai tiesiogiai reikia remtis konstitucinėmis žalos atlyginimo nuostatomis¹³³. Pavyzdžiui, LAT pripažino¹³⁴, kad su sužalotu asmeniu susijusiems asmenims (tėvams, vaikams, sutuoktiniui) gali būti padaryta rimta neturtinė žala, pasireiškianti dideliu neigiamu poveikiu, nors tai tiesiogiai ir nenumatyta CK 6.250 str. 2. d. 2 sak. ir CK 6.283 str. 1 d. Pirmiausia tai pasakytina apie asmenis, kurie emociškai labai susiję su nukentėjusiu asmeniu ir kurių tarpusavio santykiai yra labai glaudūs. Ar jie tokie yra, turi būti sprendžiama kiekvienu konkrečiu atveju. Nagrinėjamoje nutartyje LAT pasisakė, kad naujagimių fizinio sužalojimo, sukeltą gyvybei pavojingus sunkius kūno sužalojimus, atveju tokia žala padaroma patiems naujagimiams ir jų tėvams dėl ypač glaudaus ryšio, išgyvenimo dėl naujagimio, kaip bejėgės būtybės, sužalojimo; be to, tai pateisinama teisingumo sumetimais pagal konkrečios bylos aplinkybes. Taigi teismas, pasiremdamas glaudaus ryšio doktrina ir teisingumo, protingumo, sąžiningumo principais (CK 1.5 str.) gali priteisti neturtinę žalą net ir nesant tiesioginio sveikatos sužalojimo pačiam asmeniui. Be to, LAT plečiamai aiškino ir CK 6.284 str. 1 d., kurioje pasakyta, kad teisė į žalos atlyginimą priklauso žuvusiojo nepilnamečiams vaikams, sutuoktiniams, nedarbingiems tėvams ir kitiems nedarbingiems asmenims, kuriuos žuvusysis išlaikė, ir šie asmenys turi teisę ir į neturtinės žalos atlyginimą. LAT išaiškino, kad teisę į neturtinės žalos atlyginimą šioje normoje numatyti asmenys turi neatsižvelgiant į darbingumą, tačiau reikia atsižvelgti į jų santykius su žuvusiuoju, kurie turi būti artimi ir glaudūs.¹³⁵

Būtina pažymėti, kad turtinės žalos dydžio nustatymas yra gana paprastas, nes turtas turi apskaičiuojamą vertę, kuri yra išreiškiama pinigais. Tačiau neturtinės žalos apskaičiavimas yra sudėtingesnis. LAT yra pažymėjęs¹³⁶, kad neturtinės žalos prigimtis lemia, jog nėra galimybės šią žalą tiksliai apibrėžti, ją apčiuopti, grąžinti nukentėjusį asmenį į buvusią padėtį ar rasti tokios žalos tikslų piniginių ekvivalentą. Tačiau negalimumas neturtinės žalos tiksliai apibrėžti ir visiškai atlyginti materialiai nereiškia, kad gali būti reikalaujama

¹³² LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

¹³³ LAT 2007 m. sausio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2007 E. Š. v. Lietuvos advokatūra; LAT 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2010 J. M. v. Lietuvos Respublika.

¹³⁴ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005 L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“.

¹³⁵ LAT 2005 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86/2005 A. Albertavičiūtė ir G. Albertavičius v. N. Jachimovičienė ir AB „Lietuvos draudimas“; LAT 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-556/2008 D. G., V. G. v. AB „Achema“; LAT 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-103/2009 T. N., N. N. ir A. N. v. UAB „Mentora“ ir Ko; cit. op. 45.

¹³⁶ LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010 R. D. v. Lietuvos Respublika.

neproporcingos kompensacijos, nes taip būtų paneigta neturtinės žalos atlyginimo esmė, paverčiant tai nepagrįstu uždarbiavimu. Atsižvelgiant į tai, kad neturtinę žalą nustatyti sunku, konkretūs jos dydžio nustatymo kriterijai (tačiau tai nėra baigtinis sąrašas) nurodyti CK 6.250 str. 2 d. 3 sak.: teismas, nustatydamas neturtinės žalos dydį, atsižvelgia į jos pasekmes, šią žalą padariusio asmens kaltę, jo turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį bei kitas turinčias reikšmės bylai aplinkybes, taip pat į sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus. Taigi akivaizdu, kad nustatant neturtinės žalos atlyginimą lemiamu veiksniu tampa vertinamieji kriterijai, kadangi esant neturtinei žalai pakenkiamas nematerialus objektas. Be to, LAT yra pasisakęs¹³⁷, kad teismo sprendime turi būti ne tik įvardyti kriterijai, kuriais remdamasis teismas nustato priteistiną konkrečiu atveju neturtinės žalos dydį, tačiau ir argumentuotai pagrįstas kiekvieno iš nurodytų kriterijų taikymas nagrinėjamos bylos faktinėms aplinkybėms, atskleista jo reikšmė bei įtaka, sprendžiant apie teisingą pinigines kompensacijos už neturtinių vertybių pažeidimą dydį konkrečioje situacijoje, taip pat kiekvienu konkrečiu atveju būtina vertinti kriterijų visumą, t. y. ir aplinkybes, dėl kurių neturtinės žalos dydis gali būti nustatytas didesnis arba mažesnis.

Turtinės ir neturtinės žalos dydžio nustatymo ypatumai lemia, kad šiuo atveju skirtingai pasireiškia visiško nuostolių atlyginimo principas: „Atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu (*restitutio in integrum*), kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais (tai nepaneigia galimybės materialinę žalą atlyginti ir kitu turtu ar dar kitaip); taigi už materialius praradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu, kaip minėta, moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (inter alia jokia materialinė kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant inter alia materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą). Materiali (piniginė) kompensacija už moralinę žalą, kaip materialus tos moralinės žalos atitikmuo, taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materialinė

¹³⁷ LAT 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2007 V. M. v. I. M., UADB „ERGO Lietuva“.

kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra kompensuojama, turinio ir dėl to (jos dydis nesvarbu) pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos. Tokios materialios (pirmiausia piniginės) kompensacijos už moralinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti.“¹³⁸

Dėl to, kad ne visada žalą įmanoma tiksliai apskaičiuoti, doktrinoje¹³⁹ pripažįstamas nuostolių skirstymas į bendruosius ir specialiuosius. Bendrieji nuostoliai yra atlyginami, kai žalos dydžio neįmanoma tiksliai apskaičiuoti pinigais. Ieškovas turi įrodyti, kad žala buvo padaryta, tačiau bendrųjų nuostolių dydis neįrodinėjamas. Jų dydį nustato teismas. Specialieji nuostoliai yra atlyginami, kai žalos dydį galima tiksliai apskaičiuoti pinigais, o ieškovas įrodo jų dydį. Bendrieji nuostoliai nustatomi pagal LR CK įvertinant neturtinę žalą (CK 6.250 str. 2 d. 3 sak.)¹⁴⁰, taip pat įvertinant būsimą žalą remiantis realia jos atsiradimo tikimybe (CK 6.249 str. 3 d. 1 sak.) ir tais atvejais, kai šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti (CK 6.249 str. 1 d. 3 sak.). LAT yra pažymėjęs¹⁴¹, jog pastaroji norma reiškia, kad, kai šalys nesutaria dėl nuostolių dydžio, konkretų jų dydį nustato teismas, įvertinęs abiejų šalių pateiktus įrodymus. Taigi, kai žalos padarymo faktas, kaip pagrindas prievolei dėl žalos atlyginimo atsirasti, yra įrodytas, ieškinys dėl žalos atlyginimo negali būti atmestas tik tuo pagrindu, kad suinteresuota šalis tinkamai neįrodė patirtų nuostolių dydžio. Būtent taip aiškindamas šią normą LAT rėmėsi PETL: „CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad nuostolių dydį nustato teismas, jeigu šalis nuostolių dydžio tiksliai negali įrodyti, atitinka Europos deliktų teisės nuostatas (žr. Principles of European Tort Law; www.egtl.org). Pagal principų 2:105 straipsnį teismas gali nustatyti nuostolių dydį, jeigu šalis tikslaus dydžio įrodyti negali arba jeigu tai yra neekonomiška.“

CK pripažįstama, kad civilinė deliktinė atsakomybė yra neribota (CK 6.251 str. 1 d.). Be abejo, tai labiausiai atitinka civilinės deliktinės atsakomybės esmę ir visiško žalos atlyginimo principą. Tačiau įstatymai arba sutartis gali nustatyti ribotą civilinę atsakomybę.

¹³⁸ LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529, tokia pati pozicija pakartota ir LR KT 2010 m. vasario 3 d. nutarime. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758. Tokios pačios pozicijos laikosi ir LAT: 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2003 N. Ž. v. UAB „Vilniaus troleibusai“; 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2005 K. R. v. Lietuvos Respublika; cit. op. 137; 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-103/2009 T. N., N. N. ir A. N. v. UAB „Mentora“ ir Ko.

¹³⁹ Cit. op. 7, p. 145.

¹⁴⁰ LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005 L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“.

¹⁴¹ Cit. op. 21.

Toks įstatyminis civilinės deliktinės atsakomybės apribojimas numatytas CK 6.251 str. 2 d.: teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių. Tačiau sumažintas nuostolių atlyginimas negali būti mažesnis už draudimo sumą, kuria skolininko civilinė atsakomybė buvo ar turėjo būti privalomai apdrausta. CK 6.282 str. 3 d. taip pat numato, jog teismas gali sumažinti atlygintinos žalos dydį, atsižvelgdamas į žalą padariusio asmens sunkią turtinę padėtį, išskyrus atvejus, kai žala padaryta tyčia. LAT dažnai pažymi, kad šiose normose numatyti piniginės kompensacijos nustatymo kriterijai.¹⁴² Tačiau pirmiausia teismui vis tiek reikia nustatyti, kokia žala yra atlygintina, ir tik tuomet spęsti dėl jos sumažinimo.¹⁴³

CK tiesiogiai nenurodo, ar žala turi būti atlyginama vienkartinė pinigų suma ar periodinėmis išmokomis, o išskiria tik kelis atvejus. CK 6.248 str. 3 d. numatyta, kad atidėjęs būsimos žalos įvertinimą arba įvertinęs būsimą žalą remdamasis realia jos atsiradimo tikimybe, teismas kaip žalos atlyginimą gali priteisti konkrečią pinigų sumą, periodines išmokas arba įpareigoti skolininką užtikrinti žalos atlyginimą. CK 6.288 str. 3 d. numato, kad su nukentėjusio asmens sveikatos sužalojimu ar su gyvybės atėmimu susijusi žala atlyginama periodinėmis išmokomis arba visos žalos dydžio vienkartinė išmoka. Sistemiskai aiškinant šias normas, galima apibendrinti, kad pagal CK žala paprastai atlyginama vienkartinė pinigų suma, o žalos atlyginimas periodinėmis išmokomis yra galimas tik kai yra vertinama būsima žala arba žalos, susijusios su nukentėjusio asmens sveikatos sužalojimu, taip pat gyvybės atėmimo atvejais. Tačiau žalos atlyginimo būdo pasirinkimas sukelia tam tikrų teisinių pasekmių: asmuo neturi teisės pareikšti ieškinį dėl papildomų išlaidų atlyginimo, kai po sprendimo dėl žalos atlyginimo priėmimo nukentėjusio asmens sveikata pablogėja, jeigu žala buvo atlyginta konkrečia vienkartinė pinigų suma (CK 6.283 str. 3 d.); iš dalies netekęs darbingumo nukentėjęs asmuo neturi teisės reikalauti iš atsakingo už žalą asmens atitinkamai padidinti žalos atlyginimą, kai jo darbingumas dėl sveikatos sužalojimo paskiau sumažėjo, jeigu žala buvo atlyginta priteisiant konkrečią vienkartinę pinigų sumą (CK 6.286 str.); asmuo, iš kurio priteistas dėl sveikatos sužalojimo atsiradusios žalos atlyginimas, neturi teisės reikalauti atitinkamai sumažinti priteistą atlyginimą, kai nukentėjusio asmens darbingumas padidėja, jeigu žala buvo atlyginta priteisiant konkrečią vienkartinę pinigų

¹⁴² LAT 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-544/2009 *D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“*; LAT 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582/2009 *A. A. v. D. S. ir M. Š.*; cit. op. 45.

¹⁴³ Cit. op. 108.

sumą. (CK 6.287 str.) Toks reguliavimas atitinka doktrinoje palaikomą poziciją, kad teismai turėtų orientuotis į žalos įvertinimą ir kompensavimą jau pirminiame sprendime, o ne skatinti suteikti galimybę nukentėjusiam dar daugelį kartų kreiptis su pretenzijomis žalą padariusiam asmeniui.¹⁴⁴

CK 6.248 str. 6 d. numato, kad dėl žalą sukėlusio įvykio nukentėjusio asmens gauta nauda nepažeidžiant protingumo, sąžiningumo ir teisingumo kriterijų gali būti įskaitoma į nuostolius. Be abejo, ši nuostata yra vienas iš kompensacinės žalos atlyginimo funkcijos aspektų, nes neleidžia nukentėjusiam asmeniui nepagrįstai pasipelnyti.

CK žalą atlyginti leidžia dviem būdais. CK 6.281 str. 1 d. teigiama, kad teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, įpareigoja atsakingą už žalą asmenį atlyginti ją natūra (pateikti tokios pat rūšies ir kokybės daiktą, pataisyti sužalotą daiktą ir pan.) arba visiškai atlyginti padarytus nuostolius. Doktrinoje pažymima, kad civilinės atsakomybės kompensavimo funkciją labiausiai atitinka žalos atlyginimas natūra, tačiau šis būdas ne visada galimas, todėl dažniausiai žala atlyginama priteisiant nuostolius.¹⁴⁵ Kita vertus, straipsnis nesuteikia akivaizdaus prioriteto vienam atlyginimo būdai. Vadinasi, įvertinimas paliekamas visiškai teismo diskrecijai. Pažymėtina, kad daugumoje Europos valstybių pripažįstamas nuostolių atlyginimas kaip pagrindinė taisyklė ir tik kelios valstybės (Austrija, Belgija, Vokietija) pripažįsta žalos atlyginimą natūra kaip pagrindinį žalos atlyginimo būdą.¹⁴⁶

2. Žala pagal Europos deliktų teisės principus

Pagal PETL 2:101 str. kompensuojama tik ta žala, kuri padaroma teisės saugomiems interesams. Toks žalos supratimas parodo, kad PETL seka vokiškąją deliktų teisės tradiciją, pagal kurią žala pripažįstama tik tuomet, jeigu ji padaroma konkrečioms teisės saugomiems interesams. Čia glūdi esminis PETL ir CK žalos supratimo skirtumas, nes pagal CK atlygintinai žalai pripažinti pakanka nustatyti kaltą žalą padariusio asmens elgesį, kuris pats savaime laikomas neteisėtu, neapibrėžiant konkrečių teisės saugomų interesų (CK 6.263 str. 1d.). Taigi pagal CK žala pripažįstama taip, kaip ji suprantama pagal prancūziškąją deliktų teisės tradiciją.

¹⁴⁴ Cit. op. 10, p. 51-53.

¹⁴⁵ Cit. op. 6, p. 390.

¹⁴⁶ Cit. op. 4, p. 160.

PETL 10:101 str. 1 sak. pateikia bendrą žalos apibrėžimą, nurodant žalos atlyginimo funkcijas: nuostoliai yra pinigų suma, skirta kompensuoti nukentėjusiam asmeniui patirtą žalą, t. y. grąžinti jį į pirminę padėtį, kurioj jis būtų buvęs, jeigu žalą sukėles įvykis nebūtų atsitikęs, tiek, kiek tai yra įmanoma (tai kompensacinė žalos atlyginimo funkcija). PETL 10:101 str. 2 sak. papildo, kad nuostoliai atlieka ir žalos prevencijos funkciją. Tačiau pagal PETL komentarą ši funkcija pripažįstama nesavarankiška: nuostoliai negali būti atlyginami vien prevenciniais tikslais. Bet prevencinė funkcija yra reikšminga tuo, kad vertinant nuostolius reikia atsižvelgti į tai, kad netaptų pigiau sukelti žalos nei jos išvengti. Taigi PETL, kaip ir CK, pripažįsta tik kompensacinę ir prevencinę žalos atlyginimo funkcijas. Konstatuojamosios funkcijos nebuvimas eksplicitiškai nurodomas PETL komentare.¹⁴⁷ Beje, PETL 2:103 str. numatyta, kad neatlyginami nuostoliai, susiję su veiksmais arba pajamų šaltiniais, kurie yra neteisėti. Pažymėtina, kad, nors tokios normos nenumato CK, tačiau ji yra pripažįstama teisės doktrinoje.¹⁴⁸

PETL 10:102 str. numato, kad nuostoliai gali būti atlyginami vienkartinę pinigų suma arba periodinėmis išmokomis, įvertinant, kas yra tinkamiau konkrečiu atveju, atsižvelgiant į nukentėjusio asmens interesus. Toks reguliavimas yra bendresnio pobūdžio ir mažiau apribojantis negu CK, nes pagal PETL bet kokiais atvejais yra leidžiamas žalos atlyginimas periodinėmis išmokomis, o pagal CK žalos atlyginimas periodinėmis išmokomis galimas tik konkrečiai nurodytais atvejais. PETL komentare aiškinama, kad apskritai vienkartinės pinigų sumos išmokėjimas vertinamas kaip tinkamesnis, nes nutraukia nukentėjusio ir žalą sukėlusio asmens santykius. Tai pripažįstama daugelyje valstybių. Periodinės išmokos laikomos labiau tinkamomis žalos asmeniui atvejais. Kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Austrijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje) jos ir yra leidžiamos tik šiais atvejais. Tačiau net ir žalos turtui atvejais yra galimos periodinės išmokos, kai žalą iš karto apskaičiuoti yra sunku, pavyzdžiui, įvykus ekologinei nelaimėi. Pagal tokį aiškinimą matyti, kad tiek pagal PETL, tiek pagal CK nuostolių atlyginimo formos parinkimo rezultatas turėtų būti toks pats, nes CK žalos atlyginimas periodinėmis išmokomis iš esmės leidžiamas tik tais atvejais, kurie pagal PETL būtų pripažįstami tinkamais.

PETL 10:103 str., kaip ir CK, leidžia nukentėjusio asmens gautą naudą dėl žalą sukėlusio įvykio įskačiuoti į nuostolius. Tačiau CK reikalauja, kad toks įskaitymas atitiktų teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijus, o PETL nustato, kad tai turi būti suderinama

¹⁴⁷ Cit. op. 4, p. 163.

¹⁴⁸ Cit. op. 7, p. 142.

su naudos tikslu. Kita vertus, šis skirtumas neturėtų lemti reikšmingų skirtumų rezultato prasme. Tokia taisyklė pripažįstama daugelyje valstybių, tačiau PETL komentare pažymima, kad ribiniai atvejai kelia problemų, pavyzdžiui, jeigu buvo nužudytas išlaikytojas ir išlaikytinis paveldi vertingą turtą, kyla klausimas, ar jis gali reikalauti žalos atlyginimo dėl išlaikymo praradimo. Europos valstybėse skirtingai aiškinami tokie atvejai: pavyzdžiui, Anglijoje, Belgijoje, Prancūzijoje nepripažįstamas paveldėjimo įskaitymas, nustatant nuostolius, o Vokietijoje ir Austrijoje yra priešinga situacija. Darbo autorės nuomone, teisingiausia būtų pritarti Graikijos pozicijai, kuri teigia, kad tiek nukentėjusio asmens gauta nauda, tiek nuostoliai turi būti susiję, kad gautą naudą būtų galima įskaityti į nuostolius, o nagrinėjamu atveju vargu ar galima nustatyti ryšį tarp to, kas gauta paveldėjimo būdu, ir prarasto išlaikymo.¹⁴⁹ Juolab kad išlaikantis asmuo paprastai ne tik naudoja savo turtą išlaikymui, bet ir siekia gauti pajamų, kad galėtų pasirūpinti išlaikytiniu. Be to, tokiu atveju nebūtų tinkamai įvertintas naudos tikslo kriterijus, nes paveldėjimas ir nuostoliai yra pernelyg nutolę šio kriterijaus prasme. Manytina, kad Lietuvoje prisiteisti atitinkamą žalos atlyginimą tokiu atveju nebūtų kliūčių.

PETL 10:104 str., kaip ir CK, leidžia nukentėjusiam asmeniui reikalauti žalos atlyginimo natūra vietoj nuostolių atlyginimo. Tačiau pagal PETL yra reikalinga nukentėjusio asmens iniciatyva dėl žalos atlyginimo natūra, o CK leidžiama ir teismo iniciatyva. Nukentėjusio asmens pasirinkimas yra tik vienas iš kriterijų žalos atlyginimo būdai pasirinkti, kiti kriterijai – žalos pobūdis, žalos padariusio asmens galimybės atlyginti ją vienu ar kitu būdu ir pan.¹⁵⁰ Jų sąrašas nėra išsamus. Pagal PETL vertinami tik du kriterijai: ar žalos atlyginimas natūra yra įmanomas ir pernelyg neapsunkina kitos šalies. Taigi CK daug laisviau reguliuoja žalos atlyginimo būdų pasirinkimą negu PETL, kita vertus, nei vienas dokumentas nesuteikia akivaizdaus prioriteto vienam iš žalos atlyginimo būdų.

PETL, kaip ir CK, žalą skirsto į turtinę ir neturtinę. PETL 10:201 str. 1 sak. atlygintina turtine žala laikoma nukentėjusio asmens turto sumažėjimas dėl žalą sukėlusio įvykio. PETL komentare detalizuojama, kad nukentėjusio asmens turtu pripažįstama ne tik materialus ar nematerialus turtas, bet ir teisė uždirbti pinigų arba teisė naudotis daiktu. Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta dėl turtinės žalos sampratos pagal CK anksčiau, galima teigti, kad CK turtinės žalos samprata atitinka PETL nurodytą turtinės žalos apibrėžimą. Be to, PETL 2:104 str., kaip ir CK, leidžia atlyginti protingus nuostolius, kurie buvo patirti dėl to, kad buvo siekta

¹⁴⁹ Cit. op. 15, p. 116.

¹⁵⁰ Cit. op. 6, p. 390.

išvengti gresiančios žalos.

PETL 10:201 str. 2 sak. nurodomi turtinės žalos apskaičiavimo būdai: turtinė žala yra nustatoma konkrečiai pagal faktines aplinkybes (subjektyvus metodas), jei tai yra įmanoma, arba ji gali būti nustatoma abstrakčiai, jeigu tai yra tinkama (objektyvus metodas), pavyzdžiui, nurodant rinkos vertę. Tai atitinka CK pripažįstamą nuostolių skirstymą į bendruosius ir specialiuosius.

Pagal PETL turtinė žala skirstoma į žalą asmeniui, žalą mirties atveju ir žalą turtui. Jau minėta, kad CK turtinę žalą skirsto tik į žalą asmeniui ir žalą turtui, tačiau žala asmeniui apima ir žalą mirties atveju. PETL 10:202 str. numato, kad žalos asmeniui atvejais, kurie apima žalą fizinei sveikatai ir psichinei sveikatai, jeigu nustatoma pripažįstama psichinė liga, turtine žala pripažįstama pajamų praradimas, pakenkimas galimybei uždirbti (net jeigu nėra prarasta pajamų) ir protingos išlaidos, pavyzdžiui, medicininės priežiūros išlaidos arba išlaidos, skirtos pritaikyti namų aplinką nukentėjusio asmens būklei. PETL komentare detalizuojama, kad pajamų praradimas apima nuolatinės nukentėjusio asmens pajamas, kurias jis uždirbo prieš žalą sukėlusį įvykį ir kurias jis galėjo tikėtis uždirbti vėliau, jeigu žalą sukėlęs įvykis nebūtų atsitikęs, ir tas pajamas, kurias nukentėjęs asmuo dar neuždirbo, bet galėjo tikėtis uždirbti ateityje. Pakenkimas galimybei uždirbti reiškia nukentėjusio asmens galimybės uždirbti pajamas praradimą arba sumažėjimą dėl žalą sukėlusio įvykio, nepaisant to, ar dabar ar ateityje šia galimybe yra ar bus pasinaudota, pavyzdžiui, kai sužalojamas vienuolis¹⁵¹. Darbo autorė atkreipia dėmesį, kad šios kategorijos numatymas yra labai diskutuotinas. Visų pirma, ji pripažįstama tik Austrijoje ir JAV.¹⁵² Kitose šalyse stengiamasi įvertinti kokia reali žala buvo padaryta, pavyzdžiui, Anglijoje atsižvelgiama į prarastą galimybę padaryti karjerą, ateityje galinčias kilti problemas susirandant darbą, darbingumo sumažėjimo trukmę.¹⁵³ Antra, abejotina, ar pakenkimo galimybei uždirbti atlygintinumas yra suderinamas su kompensacine žalos atlyginimo funkcija. Darbo autorės nuomone, jeigu nepatiriama realios žalos, tačiau vis tiek suteikiamas tam tikras atlyginimas, tai reikėtų laikyti konstatuojamąja žalos atlyginimo funkcija ir prilyginti nominaliems nuostoliams. Trečia, pakenkimas galimybei uždirbti galėtų būti visiškai teisiškai apsaugotas neturtinės žalos normomis. Pažymėtina, kad būtent dėl pakenkimo galimybei uždirbti atlygintinumo PETL ir CK reguliavimas išsiskiria, nes šie nuostoliai iš esmės neatitinka nė vienos CK numatytos

¹⁵¹ Cit. op. 15, p. 4.

¹⁵² Cit. op. 15, p. 208.

¹⁵³ Cit. op. 7, p. 170-171.

turtinės žalos kategorijos. Be to, Lietuvos teismų praktikoje pakenkimo galimybei uždirbti atlyginimas taip pat nepripažįstamas (pajamų praradimas atlyginamas, jeigu tai atitinka negautų pajamų kategoriją,¹⁵⁴ o nenustačius negautų pajamų, net neanalizuojama, ar negalima atlyginti pakenkimą galimybei uždirbti).¹⁵⁵

PETL 10:203 str. 1 d. numatyta, kad, kai daiktas yra prarandamas, sunaikintas arba sugadintas, pagrindinis nuostolių nustatymo matas yra daikto vertė (įprastai pripažįstama rinkos vertė) arba daikto vertės sumažėjimas. Jeigu nukentėjęs asmuo daiktą pakeitė arba suremontavo (arba dar tik taip padarys), tuomet palyginami pakeitimo ir remonto nuostoliai kaip rinkos vertės indikatorius ir tradiciškai pasirenkama mažesnė atlygintina suma, o didesnis nuostolių atlyginimas yra leidžiamas, jeigu tai yra protinga. PETL komentare pateikiamas pavyzdys, kad didesnis žalos atlyginimas būtų protingas tais atvejais, jeigu mažiau nuostolių sukeliantis daikto remontas vis dar paliktų galimybę, kad ateityje gali būti sukelta žalos, tuomet daugiau nuostolių sukeliantis daikto pakeitimas būtų pateisinamas.

PETL 10:203 str. 2 d. numatyta, kad gali būti atlyginami nuostoliai dėl daikto naudojimosi praradimo, įskaitant išvestinius nuostolius, pavyzdžiui, verslo praradimą. PETL komentare pažymima, kad šie nuostoliai pripažįstami ne visose Europos valstybėse: pavyzdžiui, jie pripažįstami Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, bet nepripažįstami Austrijoje ir Italijoje. Naudojimasis daiktu turi objektyvią vertę, tačiau ją reikia įvertinti atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, todėl PETL palieka diskrecijos teisę tokius nuostolius atlyginti arba ne. Manytina, kad jų atlyginamas pagal CK būtų įmanomas tik tuomet, jeigu jie esant konkrečioms aplinkybėms atitiktų negautų pajamų kategoriją.

Neturtinės žalos atlyginimas pagal PETL iš esmės nesiskiria nuo neturtinės žalos atlyginimo pagal CK. Pirma, panašūs yra žalos atlyginimo atvejai. PETL 10:301 str. 1 d. numato, kad neturtinė žala gali būti kompensuojama dėl intereso, numatyto PETL 2:102 str., pažeidimo. Konkrečiai neturtinė žala atlyginama, kai padaroma žalos asmeniui arba pažeidžiamas žmogaus orumas, laisvė ar kitos asmeninės teisės. Tiesa, tiek pagal PETL, tiek pagal CK, net ir nurodytais atvejais neturtinė žala nepreziumuojama, ją vis tiek reikia įrodinėti.¹⁵⁶ Be to, neturtinė žala nepriklauso nuo turtinės žalos.¹⁵⁷ Antra, žalos atlyginimas

¹⁵⁴ LAT 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-7/2007 *A. N. v. Lietuvos Respublika*.

¹⁵⁵ LAT 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2008 *V. G. v. Lietuvos Respublika*; LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010 *R. D. v. Lietuvos Respublika*. Tačiau teisė dirbti gali būti vertinama nustatant neturtinę žalą: LAT 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2007 *R. M. v. Lietuvos Respublika*.

¹⁵⁶ Cit. op. 4, p. 174-175.

¹⁵⁷ Cit. op. 4, p. 178.

nukentėjusio asmens mirties arba sunkaus sužalojimo atveju jo artimiesiems yra leidžiamas tiek pagal PETL (PETL 10:301 str. 1 d. 3 sak.), tiek, kaip jau minėta, pagal CK. Taigi akivaizdu, kad tiek PETL, tiek CK seka valstybių (pavyzdžiui, Prancūzijos ir Belgijos), kurios leidžia neturtinės žalos atlyginimą asmenims dėl artimųjų mirties ar rimto sveikatos sužalojimo, praktika.¹⁵⁸ Trečia, panašus yra neturtinės žalos vertinimas: vertinant neturtinę žalą, atsižvelgiama į visas aplinkybes, įskaitant patirtos žalos sunkumą, trukmę ir pasekmes, o žalą sukėlusio asmens kaltė yra vertinama tik tuomet, jeigu ji reikšmingai prisideda prie nukentėjusio asmens patirtos žalos, kad būtų išvengta baudinio elemento (PETL 10:301 str. 2 d.). PETL komentare pažymima, kad neturtinę žalą sunku paversti pinigine išraiška, be to, neturtinės žalos apskaičiavimo metodai skiriasi atskirose Europos valstybėse. Todėl PETL 10:301 str. 3 d. papildomai numato, kad žalos asmeniui atvejais neturtinė žala turi atitikti nukentėjusio asmens patirtus išgyvenimus ir fizinės bei psichinės sveikatos pablogėjimą. Ši nuostata reiškia, kad minėtu atveju sekama prancūziškąja tradicija, pagal kurią neturtinė žala apskaičiuojama išskaidant ją į tam tikras kategorijas, pavyzdžiui, skausmą ir komforto praradimą.¹⁵⁹ Be to, objektyviai panašiais atvejais turi būti priteisiamos panašios sumos. LAT taip pat yra pripažinęs, kad teismai, nustatydami neturtinės žalos atlyginimo dydį, turi vadovautis ne tik teisės normose ir teismų praktikoje suformuotais neturtinės žalos dydžio kriterijais, bet taip pat turi atsižvelgti į teismų analogiškose bylose priteistus žalos dydžius.¹⁶⁰

Galiausiai būtina pažymėti, kad PETL 10:401 str. leidžia ir nuostolių sumažinimą, kai dėl esamos šalių finansinės padėties visiškai nuostolių atlyginimas būtų nepakeliama našta skolininkui. Sprendžiant, ar tai galima padaryti, konkrečiai reikia atsižvelgti į atsakomybės pagrindą, saugomo intereso pobūdį ir žalos dydį. PETL komentare nurodoma, kad nuostolių sumažinimą leidžia daugelio Europos valstybių teisės aktai, o ten, kur jie to nenumato, nuostolių sumažinimo taisyklę vis tiek taiko teismai. Jau minėta, kad CK visgi numato nuostolių sumažinimo taisyklę, tačiau pastebėtina, kad galima rasti skirtumų tarp PETL ir CK. Pirmą, skiriasi nuostolių sumažinimo vertinamieji kriterijai. Kita vertus, CK numatytas kriterijų sąrašas nėra išsamus¹⁶¹, todėl nemanytina, kad tai galėtų lemti reikšmingus skirtumus rezultato prasme. Antra, skiriasi atvejai, kuriais leidžiamas nuostolių sumažinimas:

¹⁵⁸ Cit. op. 4, p. 173.

¹⁵⁹ Cit. op. 15, p. 194-195.

¹⁶⁰ LAT 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2008 Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“ ir UAB „Lietuvos rytas“; LAT 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-544/2009 D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“; LAT 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582/2009 A. A. v. D. S. ir M. Š.; cit. op. 45; LAT 2010 balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-167/2010 A. J. J. v. UAB „Termesta“ ir V. S.

¹⁶¹ Cit. op. 6, p. 347.

pagal PETL sumažinimas leidžiamas tik esant sunkiai finansinei padėčiai, o pagal CK 6.251 str. 2 d. tai leidžiama, jeigu apskritai visiškas nuostolių atlyginimas turėtų sunkių padarinių. Trečia, CK 6.282 str. 3 d. numato, negalimas nuostolių sumažinimas dėl sunkios finansinės padėties, kai žalos padaryta tyčia, o PETL toks ribojimas nenumatytas. Manytina, kad PETL reguliavimas šiuo aspektu yra tinkamesnis, nes kaltės vertinimas sukelia koliziją su baudinės žalos atlyginimo funkcijos nepripažinimu.

3. Žala pagal DCFR

DCFR 2:101 str., kaip ir PETL, numatyta, kad žala yra siejama su teisės ginamais interesais. Be abejo, toks reguliavimas skiriasi nuo CK, nes, kaip jau minėta, CK atlygintina žala siejama ne su neteisėtais veiksmais, o su kaltu asmens elgesiu. Be to, žala pagal DCFR 2:101 str., kaip ir pagal PETL bei CK, irgi skirstoma į turtinę bei neturtinę. DCFR 2:101 str. 4 d. numatyta, kad turtinė žala apima naudos arba pajamų praradimą, pareigų atsiradimą ir nuosavybės vertės sumažėjimą, o neturtinė žala apima skausmą ir kančią bei gyvenimo kokybės pablogėjimą. Tačiau šiam skirstymui DCFR neteikiama didelė reikšmė. Daugiausia dėmesio skiriama žalos atlyginimo ir skaičiavimo taisyklėms.

DCFR 6:101 str. 1 d. numato, kad žalos atlyginimo tikslas yra grąžinti nukentėjusį asmenį į iki žalos padarymo buvusią padėtį. Taigi akivaizdu, kad pagal DCFR, kaip ir pagal PETL bei CK, pripažįstama kompensacinė bei prevencinė žalos atlyginimo funkcijos, o baudinės funkcijos nepripažinimas eksplicitiškai nurodomas pačiame DCFR komentare. Restitucinė žalos atlyginimo funkcija taip pat nepripažįstama pagal DCFR. Nors DCFR 6:101 str. 4 d. numatoma, kad žala gali būti atlyginama žalą sukėlusio asmens gautos iš žalą sukėlusio įvykio naudos forma, jeigu tai būtų protinga, tačiau DCFR komentare aiškinama, kad gautos naudos išreikalavimas pagal žalos atlyginimo normas nebūtų galimas ir pateisinamas, jeigu ji nėra nukentėjusio asmens nuostoliai; tuomet būtų taikomos nepagrįsto praturtėjimo normos. Be abejo, tai atitinka gautos naudos atlyginimą pagal CK.

DCFR 6:101 str. 2 d. leidžia tiek žalos atlyginimą natūra, tiek pinigais, atsižvelgiant į tai, kas yra tinkamiausia konkrečiu atveju, įvertinant nuostolių rūšį ir dydį bei visas kitas aplinkybes. Toks reguliavimas yra žymiai laisvesnis ir mažiau apribojantis nei PETL nuostatos, nes leidžia žalos atlyginimą ne tik nukentėjusio asmens, bet ir teismo iniciatyva, be to, kriterijų sąrašas yra žymiai platesnis ir nebaigtinis. Taigi šis reglamentavimas primena CK nuostatas, pagal kurias teismo diskrecija taip pat yra nesuvaržoma.

Kai žala atlyginama pinigais, DCFR 6:203 str. 1 d., kaip ir PETL bei CK, nuostolius atlyginti leidžia tiek vienkartinė pinigų suma, tiek periodinėmis išmokomis, tačiau pagrindinis skirtumas nuo kitų dokumentų yra tas, kad DCFR tiesiogiai nurodo, jog pirmenybė teikiama žalos atlyginimui vienkartinė pinigų suma, nebent būtų pateisinama priešastis žalą atlyginti periodinėmis išmokomis. Kita vertus, DCFR komentare nurodomi atvejai, kuomet žalos atlyginimas periodinėmis išmokomis būtų pripažįstamas, pavyzdžiui, sveikatos sužalojimo atvejai, yra iš esmės tapatūs tiems, kurie pripažįstami PETL ir CK.

DCFR 6:101 str. 3 d. numatyta, kad, kai yra padaroma žalos materialiam objektui, atlyginamas jo vertės sumažėjimas, jeigu pataisymo išlaidos būtų neprotingai didelės palyginus su vertės sumažėjimu. Ši taisyklė taikoma gyvūnų sužalojimo atvejais tik tuomet, jeigu tai būtų tinkama, atsižvelgiant į tikslą, dėl kurio gyvūnas buvo laikomas. Be abejo, toks žalos apskaičiavimas yra analogiškas, kurį nurodo PETL 10:203 str. 1 d., tik šiame straipsnyje papildomai detalizuojamas atlyginimo už gyvūnų sužalojimą atvejis. Manytina, kad PETL ir DCFR nuostatų panašumą lėmė tai, kad, kaip pažymima DCFR komentare, toks apskaičiavimas pripažįstamas daugumoje Europos valstybių.

Nors ir galima atlyginti daikto pataisymo išlaidas, tačiau pagal DCFR 6:201 str. nukentėjęs asmuo gali pasirinkti, ar panaudoti žalos atlyginimą iki pažeidimo buvusiai padėčiai atstatyti. Ši nuostata yra panaši į PETL 10:203 str. 1 d., kurioje numatyta, kad, priteisiant atlyginimą už žalą turtui, nereikalaujama, jog nukentėjęs asmuo iš tikrųjų ketintų pakeisti ar suremontuoti daiktą. PETL komentare atkreipiamas dėmesys, kad tik Austrijoje reikalaujama, kad žalos atlyginimas būtų realiai panaudotas. Žinoma, DCFR numatytas reguliavimas yra platesnis, nes apima ne tik žalos turtui atvejus, o apskritai įtvirtina, kad negalima iš nukentėjusio asmens reikalauti išleisti kompensaciją konkrečiu būdu.

Svarbu ir tai, kad DCFR nenurodo konkrečių žalos asmeniui ir neturtinės žalos apskaičiavimo taisyklių, o palieka laisvę nacionaliniam reguliavimui (DCFR 6:203 str. 2 d.). DCFR komentare pažymima, kad, pavyzdžiui, kai kuriose valstybėse sudaromos neturtinės žalos atlyginimo lentelės, kuriose nurodomos mokėtinos sumos. Kaip jau minėta, CK ir PETL pripažįsta tam tikrus vertybinius kriterijus, pagal kuriuos apskaičiuojama neturtinė žala, taip pat atsižvelgiama į teismų precedentes.

DCFR 6:302 str. numatyta, kad asmuo, kuris protingai prisidėjo prie žalos prevencijos arba jos dydžio ar sunkumo sumažinimo ir dėl to patyrė nuostolių, turi teisę į tų nuostolių atlyginimą iš asmens, kuris būtų buvęs atsakingas už sukeltą žalą. DCFR komentare pažymima, kad tokiu atveju nuostolių atlyginimas negali viršyti tos sumos, kuri būtų

pripažinta atlygintina, jeigu žalos nebūtų buvę išvengta. Jau minėta, kad CK taip pat leidžia nuostolių, kurie patirti imantis prevencinių priemonių, atlyginimą. Be to, tiek pagal CK, tiek pagal DCFR labai svarbus protingumo kriterijus.

DCFR 6:103 str., kaip ir CK bei PETL, numato, kad nauda, kurią gavo nukentėjęs asmuo dėl žalą sukėlusio įvykio, yra įskaitoma į nuostolius, nebent tai būtų nesąžininga ir neprotinga. Vertinant, ar tai gali būti pripažinta sąžininga ir protinga, reikia atsižvelgti į nuostolių rūšį (ar nėra padaryta žalos asmeniui), kaltininko atsakomybės pagrindą (ar žala padaryta neatsargiai) ir naudos suteikimo tikslą (sumažinti kaltininko atsakomybės ribas), jeigu ji buvo suteikta trečiųjų asmenų.

Be to, DCFR 6:202 str., kaip ir PETL bei CK, numato atsakomybės sumažinimo taisyklę: kai tai yra sąžininga ir protinga, asmuo gali būti atleistas nuo atsakomybės visiškai arba iš dalies, jeigu visiškas žalos atlyginimas būtų neproporcingas, atsižvelgiant į asmens, sukėlusio žalos, kaltę, nuostolių dydį, jų prevencijos priemones. Visgi ši taisyklė skiriasi nuo PETL ir CK numatyto reguliavimo, nes jos taikymas siejamas ne su sunkių padarinių skolininkui atsiradimu, o neproporcingumu, be to, galima ne tik iš dalies, bet ir visiškai atleisti nuo kompensacijos mokėjimo. Kita vertus, vertinimo kriterijai visuose dokumentuose yra panašūs, be to, DCFR, kaip ir CK, pabrėžia, kad tyčios atvejais nuostolių atlyginimo sumažinimas nėra galimas.

Pažymėtina, kad pagal DCFR 6:102 str. apskritai neatlyginama mažareikšmė žala. DCFR komentare detalizuojama, kad mažareikšmiškumas gali būti konstatuojamas ne tik atsižvelgiant į ekonomines pasekmes, bet ir į tai, kokie interesai pažeidžiami, kokios buvo žalą sukėlusios aplinkybės. PETL ir CK *de minimis* taisyklė nėra numatyta, tačiau Lietuvos teismų praktikoje ji pripažįstama, pavyzdžiui, LAT yra pasisakęs, kad neturtinė žala konstatuojama tada, kai ją darantys veiksmai ar veiksniai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniški.¹⁶²

Kita vertus, DCFR 6:204 str. numatyta reta ir įdomi taisyklė, kad sveikatos sutrikdymas ir garbės, laisvės, privatumo pažeidimas yra kompensuojamas, net jei turtinės ar neturtinės žalos nebuvo padaryta. Šią taisyklę galima laikyti žalos prezumpcija, kuri pripažįstama kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Ispanijoje, Latvijoje¹⁶³. Visgi ji yra kritikuotina, nes prieštarauja konstatuojamosios žalos atlyginimo funkcijos nepripažinimui. PETL ir CK

¹⁶² LAT 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2006 *K. R. v. Lietuvos Respublika*; LAT 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2010 *E. P., J. P., V. P., E. S. v. UAB „Sekundės redakcija“*.

¹⁶³ Cit. op. 10, p. 108.

tokios taisyklės nenumato. Lietuvoje teismai taip pat paprastai vertina, kokia žala padaryta. Vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas nereiškia ir neturtinės žalos padarymo¹⁶⁴, o įstatymuose nurodyti neturtinės žalos atlyginimo atvejai nesuponuoja, kad esant įstatymo nustatytiems atvejams neturtinės žalos padarymo faktas preziumuojamas ir ieškovui nereikia įrodinėti, kad jam padaryta neturtinė žala.¹⁶⁵ Anksčiau teismų praktikoje pasitaikydavo atvejų, kai tokia prezumpcija buvo pripažįstama¹⁶⁶. Kita vertus, ir dabartinėje LAT praktikoje yra prieštaravimų. Pavyzdžiui, LAT, pripažinęs, kad CK nenumato žalos prezumpcijos, konstatavo, kad, sprendžiant klausimą dėl neturtinės žalos buvimo fakto, būtina atsižvelgti į tai, kokia teisės ginama vertybė buvo pažeista ir kokia yra su tuo susijusi tam tikro pobūdžio bylų nagrinėjimo specifika, ir padarė išvadą, jog akivaizdu, kad, nustačius neteisėtą asmens laisvės suvaržymą, konstatuotina ir tai, jog, apribojus tokią esminę asmens teisę, kartu neišvengiamai padaroma tam tikra neturtinė žala.¹⁶⁷ Darbo autorės nuomone, toks išaiškinimas nėra priimtinas, nes bet kokių atveju neturtinė žala turi būti įrodyta, o atsižvelgimas į pažeistos vertybės prigimtį gali būti tik vienas iš kriterijų.

DCFR 6:106 str. numato labai svarbią ir pažangią taisyklę: nukentėjęs asmuo gali perleisti teisę į turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą. DCFR komentare atkreipiamas dėmesys, kad vis daugiau valstybių pripažįsta šią taisyklę. PETL šiuo klausimu yra *tabula rasa*. CK teisės į žalos atlyginimą perleidimą reguliuoja bendrosiose paveldėjimo ir prievolių teisės nuostatose. Pagal CK 5.1 str. 1 d. perleisti teisę į turtinės žalos atlyginimą universaliu būdu Lietuvoje nebūtų kliūčių. Pagal CK 6.101 str. 1 d. perleisti šią teisę singulariniu būdu būtų galima tik atsižvelgiant į tai, kad pagal CK 6.102 str. 3 d. draudžiama perleisti reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Tačiau didžiausios diskusijos verda dėl teisės į neturtinės žalos atlyginimą perleidimo. LR KT yra išaiškinęs, kad teisė į neturtinės žalos atlyginimą gali būti perleista.¹⁶⁸ Nors ir pritartina doktrinoje išsakytai nuomonei, kad pastarajame nutarime LR KT supainiojo teisės į neturtinės žalos atlyginimą paveldėjimo ir neturtinės žalos atlyginimo dėl artimųjų netekties

¹⁶⁴ LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003 *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“*.

¹⁶⁵ LAT 2007 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-376/2007 *UAB „Legrona“ v. Lietuvos Respublika*; LAT 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-544/2009 *D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“*; LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010 *R. D. v. Lietuvos Respublika*.

¹⁶⁶ Cit. op. 10, p. 110-114.

¹⁶⁷ LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010 *R. D. v. Lietuvos Respublika*.

¹⁶⁸ LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas // „Valstybės žinios“, 2006-08-24, Nr. 90-3529.

institutus¹⁶⁹, tačiau negalima sutikti su pozicija, kad artimieji nukentėjusio asmens mirties atveju turi teisę į neturtinės žalos atlyginimą tiek, kiek jie patys gali jos reikalauti, kitaip tai būtų nesuderinama su paveldėjimo ir prievolių teisės normomis.¹⁷⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad civilinė deliktinė atsakomybė yra turtinė prievolė (CK 6.245 str. 4 d.). CK 5.1 str. 3 d. neleidžia paveldėti tik asmeninių neturtinių teisių ir konkrečiai išvardintų turtinių teisių, susijusių su neturtinėmis (normoje pateikiamas baigtinis sąrašas, į kurį neįeina neturtinės žalos atlyginimas), todėl klaidinga šią normą laikyti kliūtimi paveldėti teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Be to, CK 5.1 str. 2 d. eksplicitiškai nurodoma, kad paveldima turtinė reikalavimo teisė. Panašiai yra ir singularinio teisių perleidimo atveju. CK 6.102 str. 3 d. numato kad draudžiama perleisti reikalavimą, kuris neatsiejamai susijęs su kreditoriaus asmeniu (reikalavimą išlaikyti, reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo ir t. t.). Matyti, kad ši norma išskiria tik negalimumą perleisti reikalavimą atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo ar gyvybės atėmimo. Be to, draudžiamas tik vienašalis reikalavimo teisės perleidimas.¹⁷¹ Vadinasi, ir singularinio teisės perleidimo atveju teisės normos nenumato esminių apribojimų perleisti teisę į neturtinės žalos atlyginimą. Apskritai bet koks dirbtinių kriterijų, kurie siaurintų teisės į neturtinės žalos atlyginimą perleidimą (pavyzdžiui, reikalavimas, kad piniginė kompensacija jau būtų sutarta arba nustatyta teismo ar bent jau kad nukentėjęs asmuo būtų kreipęsis į teismą)¹⁷², kūrimas yra nepateisinamas. Taigi CK, kaip ir DCFR, leidžia teisės į žalos atlyginimą perleidimą, tačiau numato tam tikrų apribojimų.

DCFR 6:104 str. numatyta, kad žala atlyginama visiems nukentėjusiems asmenims pagal konkrečias taisykles, įtvirtintas DCFR 3 knygos 4 dalies 2 skyriuje. CK kreditorių daugetas reglamentuojamas 6.11 – 6.13 str. ir 6.17 – 6.23 str. Taigi abu dokumentai palieka kreditorių daugeto reguliavimą bendrajai prievolių teisės daliai. Tik DCFR pažymima, kad bendrosios taisyklės turi būti atitinkamai pritaikomos žalos atlyginimo atvejams. PETL kreditorių daugeto atvejų išvis nereguliuoja.

¹⁶⁹ Cit. op. 10, p. 96-97.

¹⁷⁰ MIKELĖNAS, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2 (116), p. 79-92.

¹⁷¹ Cit. op. 6, p. 143.

¹⁷² Cit. op. 10, p. 98.

Išvados

1. Nors CK įtvirtina civilinės deliktinės atsakomybės sąlygas, tačiau kai kurios PETL ir DCFR nuostatos gali būti panaudotos CK plečiant reguliavimą. PETL nuostatos yra bendro pobūdžio ir daugeliu atvejų numato tik kriterijus, kurie gali būti pritaikomi daugelyje teisinių sistemų, taip pat ir Lietuvoje. DCFR reguliavimas yra pats moderniausias ir detaliausias, suvienodina daugelį teismų praktikoje ir doktrinoje nevienareikšmiškai vertinamų klausimų (pavyzdžiui, neribotas reikalavimo atlyginti žalą perleidimas).

2. Neteisėtų veiksmų atžvilgiu trys nagrinėjami dokumentai seka trimis pagrindinėmis deliktų teisės tradicijomis: CK – prancūzų, PETL – vokiečių, DCFR – anglų. Nepaisant šio reikšmingo skirtumo, PETL ir DCFR, kaip ir prancūziškojoje deliktų teisės tradicijoje, yra palikta laisvės teismo diskrecijai pripažinti tam tikras saugomas teises ir interesus. Be to, PETL ir DCFR įvardinti saugomi interesai ir kriterijai jiems nustatyti yra reikšmingi ir taikant CK, o DCFR numatyti konkretūs civilinės deliktinės atsakomybės taikymo atvejai yra iš esmės visose valstybėse pripažįstami žalos atlyginimo atvejai. Taigi nei DCFR, nei PETL iš esmės neišsprendžia deliktų teisės derinimo problemos, nes nacionalinėje teisėje ir toliau galimi ryškūs skirtumai taikant gana aptakias šių dokumentų nuostatas. Tačiau akivaizdu ir tai, kad reguliuojant neteisėtus veiksmus neįmanoma išvengti bendro pobūdžio nuostatų.

3. Nors pagal visus tris dokumentus pripažįstama objektyvi kaltė, tačiau skiriasi kaltės apibrėžimas. DCFR kaltę apibrėžia nurodant jos formas (tyčią ir neatsargumą), o pagal CK ir PETL kaltė apibrėžiama apibendrintai kaip atidumo ir rūpestingumo nesilaikymas. Tačiau PETL papildomai nurodomi aiškūs kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama nustatant kaltę. Dėl to, darbo autorės nuomone, PETL kaltės apibrėžimas yra naudingiausias, o įvardinti kriterijai galėtų būti tiesiogiai numatyti ir CK bei DCFR. CK ir PETL pripažįsta griežtąją bei netiesioginę atsakomybę, tačiau jų reguliavimas yra skirtingas, o DCFR išskiria tik atsakomybę esant kaltei ir atsakomybę, kai kaltė nėra civilinės deliktinės atsakomybės sąlyga. PETL griežtoji atsakomybė reguliuojama pateikiant bendro pobūdžio apibrėžimą, kurį galima pritaikyti daugeliui atvejų, o CK ir DCFR išskiria atskirus atvejus, kuomet taikoma griežtoji atsakomybė (pažymėtina, kad numatyti atvejai yra gana panašūs). Netiesioginės atsakomybės reguliavimas pagal PETL ir DCFR yra prieštaringas, nes PETL netiesioginė atsakomybė apima ir tuos atvejus, kai vertinama ir paties žalą atlyginančio asmens kaltė, o DCFR seka koncepcija, kuri netiesioginę atsakomybę priskiria griežtajai

atsakomybei. Pažymėtina, kad CK nepalaiko tokių kritikuotinių koncepcijų, tačiau Lietuvos teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kuomet painiojama atsakomybė esant kaltei ir netiesioginė atsakomybė.

4. Pagal visus tris dokumentus pripažįstamas dviejų dalių priežastinio ryšio testas, o priežastinis ryšys yra suvokiamas kaip lanksti kategorija. Išsamiausiai priežastinį reguliuoja PETL, nes šiame dokumente detalizuojami atskiri atvejai, kai žalos padaroma keliais netesėtais veiksmais (kiti dokumentai pasisako tik dėl alternatyvaus priežastinio ryšio). Darbo autorės nuomone, šios taisyklės galėtų būti priimtos ir CK. DCFR priežastinio ryšio reguliavimas yra pažangus dėl to, kad jame numatyta solidarioji atsakomybė visais skolininkų daugeto atvejais. Tokios plačios solidariosios atsakomybės galimybės nenumato nei CK, nei PETL.

5. Žalos samprata pagal CK, PETL bei DCFR skiriasi, o šiuos skirtumus lemia neteisėtų veiksmų kaip civilinės deliktinės atsakomybės sąlygos skirtumai. Pagal CK žala suprantama taip, kaip ji pripažįstama prancūziškosios deliktų teisės tradicijos šalyse, PETL sekama vokiškąja deliktų teisės tradicija, o DCFR – anglų deliktų teisės tradicija. Tačiau žalos supratimas yra panašus ta apimtimi, kad pagal visus dokumentus pripažįstama tik kompensacinė ir prevencinė žalos atlyginimo funkcijos, kas atitinka visiško nuostolių atlyginimo principą.

6. Visi nagrinėjami dokumentai pripažįsta žalos skirstymą į turtinę ir neturtinę. Tačiau turtinės žalos skirstymas nėra visai vienodas: pagal CK turtinė žala skirstoma į žalą asmeniui ir žalą turtui, o pagal PETL ji skirstoma į žalą asmeniui, žalą mirties atveju ir žalą turtui. Neturtinės žalos reguliavimas yra panašus pagal CK ir PETL. DCFR apskritai neteikia didelės reikšmės žalos skirstymui į turtinę ir neturtinę. Žinoma, atskiros atlygintinos žalos kategorijos skiriasi pagal šiuos dokumentus. Pavyzdžiui, pagal CK atlyginama tik tiesioginė žala ir netiesioginė žala, todėl nebūtų įmanoma reikalauti atlyginti pakenkimą galimybei uždirbti, nors PETL tokį atlyginimą pripažįsta. Tačiau daugelis žalos atlyginimo taisyklių yra iš esmės panašios pagal visus tris dokumentus, pavyzdžiui, pripažįstamas nukentėjusio asmens gautos naudos įskaitymas, žalą galima atlyginti tiek natūra, tiek pinigais. Skiriasi tik tam tikri kriterijai, tačiau manytina, kad jų pritaikymo rezultatas turėtų būti toks pats, taigi skirtumai nėra reikšmingi. DCFR žalos atlyginimo nuostatomis teikia daugiausia dėmesio, be to, kai kurios jų dar nėra plačiai žinomos ir įsitvirtinusios daugelyje valstybių (taip pat ir Lietuvoje), bet verta jas pripažinti ir nacionalinės teisės aktuose, pavyzdžiui, pagal DCFR leidžiama atlyginti asmens sveikatos sutrikdymą, net jei nebuvo padaryta žalos.

Literatūra

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais) [interaktyvus]. Valstybės žinios, 1964, Nr.19-138 [žiūrėta 2010-08-29]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104555.
4. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 5-75.
5. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių gynimo įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1833; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2007, Nr. 12-488.
6. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 63-1479; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2008, Nr. 22-804.
7. Lietuvos Respublikos žmogaus audinių, ląstelių ir organų donorystės ir transplantacijos įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 116-2696; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2004, Nr. 55-1886.
8. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 119-2771.
9. Lietuvos Respublikos laukinės gyvūnijos įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 108-2726; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2010, Nr. 81-4218.
10. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100.
11. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas (su pakeitimais). Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-856.
12. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios, 1999-06-09, Nr. 50-1598; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125.
13. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1945; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2006, Nr. 77-2975.

14. Lietuvos Respublikos transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 56-1977; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2007, Nr. 61-2340.
15. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5115; nauja redakcija: Valstybės žinios, 2008, Nr. 76-2998.
16. Lietuvos advokatų etikos kodeksas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4681.
17. Bürgerliches Gesetzbuch [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-28]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bgb/gesamt.pdf>.
18. Code civil [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-08-08]. Prieiga per internetą: http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=110CAFFB8597ED8DBB741F03479D59F7.tpdjo02v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006136352&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20100808.
19. Animals Act [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-29]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk>.
20. Occupiers' Liability Act [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-01-29]. Prieiga per internetą: <http://www.legislation.gov.uk>.

Specialioji literatūra

21. CIRTAUTIENĖ, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.
22. HEPPLER, B. A.; MATTHEWS, M. H. *Tort: Cases and Materials*. London: Butterworths, 1991.
23. KOCH, B. A., et. al. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien: Springer, 2005.
24. KOZIOL, H., et. al. *Unification of Tort Law: Wrongfulness*. The Hague: Kluwer Law International, 1998.
25. KOZIOL, H., et. al. *Unification of Tort Law: Strict Liability*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
26. MAGNUS, U., et. al. *Unification of Tort Law: Damages*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.
27. MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

28. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2003.
29. MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.
30. SPIER, J., et al. *Unification of Tort Law: Causation*. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
31. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
32. VAN DAM, C. *European Tort Law*. New York: Oxford University Press, 2006.
33. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
34. VOLODKO, R. *Neturtinės žalos atlyginimas Lietuvoje. Teorija ir praktika*. Vilnius: VĮ „Registru centras“, 2010.
35. VON BAR, C., et al. *Draft Common Frame of Reference. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*. Munich: sellier. european law publishers, 2009. 4 tomas.
36. WIDMER, P., et al. *Unification of Tort Law: Fault*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
37. BARANAUSKAS, E. Notaro civilinė atsakomybė: aktualūs klausimai. *Jurisprudencija*, 2003, nr. 37 (29), p. 59-65.
38. GOLDAMMER, Y.; JURČYS, P. Romos I reglamento dėl sutartinės prievolės taikytinos teisės projektas: kita to paties medalio pusė. *Justitia*, 2008, nr. 1 (67), p. 53-73.
39. INFANTINO, M. Making European Tort Law: the Game and Its Players. *Cardozo Journal of International and Comparative Law* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-25]. Prieiga per internetą: www.westlaw.com.
40. MIKELĖNAS, V. Interpretacinis žaismas, arba kaip kurti teisę be parlamento. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 2 (116), p. 79-92.
41. NORKŪNAS, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28 (20), p. 112-118.
42. SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S. Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje. *Jurisprudencija*, 2009, nr. 4 (118), p. 123-146.
43. SMITS, J. M. The Draft Common Frame of Reference: how to improve it?; GOMEZ, F. The empirical missing links in the Draft Common Frame of Reference. *European Private Law After the Common Frame of Reference* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010-12-01], p. 90-110. Prieiga per internetą:

<http://books.google.com/books?id=9ofHEh9MqdUC&pg=PA90&dq=Draft+common+frame+of+reference&hl=lt#>.

44. VON BAR, C., et. al. *Draft Common Frame of Reference. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-10-30]. Prieiga per internetą:

http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf, <http://www.egtl.org/principles/project.htm>

Praktinė medžiaga

45. LR KT 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2000, Nr. 54-1588.

46. LR KT 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 90-3529.

47. LR KT 2009 m. kovo 27 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2009, Nr. 36-1390.

48. LR KT 2010 m. vasario 3 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 16-758.

49. LR KT 2010 m. lapkričio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2010, Nr. 141-7217.

50. LR KT 2011 m. sausio 6 d. nutarimas. Valstybės žinios, 2011, Nr. 3-93.

51. LAT 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-398/1999 *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-jo notarų biuro notarė D. Jungevičienė*.

52. LAT senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.

53. LAT 2001 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2001 *L. Kazlauskienė v. Vilniaus m. 12-jo notarų biuro notarė ir kt.*

54. LAT 2001 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-688/2001 *V. Toropovas v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*.

55. LAT 2001 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1140/2001 *L. M. Sandienė v. Kauno Raudonojo Kryžiaus ligoninė*.

56. LAT 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-614/2002 *B. Leskauskas, A. Jaras, R. Jarienė, R. Jarienė, V. Ilgevičius v. Vilniaus m. 5-asis notarų biuras, Vilniaus m. 22-ojo notarų biuro notarė S. Bylinskienė*.

57. LAT 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1589/2002 *O. Kuorienė v. AB „Lietuvos draudimas“*.

58. LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003 *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“*.
59. LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-371/2003 *N. Ž. v. UAB „Vilniaus troleibusai“*.
60. LAT 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1054/2003 *UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė ir kt.*
61. LAT 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1180/2003 *R. Velička ir D. L. Veličkienė v. VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė, VšĮ Kauno klinikinė infekcinė ligoninė ir Sveikatos apsaugos ministerija.*
62. LAT 2005 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-86/2005 *A. Albertavičiūtė ir G. Albertavičius v. N. Jachimovičienė ir AB „Lietuvos draudimas“*.
63. LAT 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2005 *J. Raudonienė ir Z. Raudonis v. VšĮ Vilniaus universiteto Santariškių klinikos.*
64. LAT 2005 m. balandžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-255/2005 *L. Z., M. Z., V. Z., G. Z. v. VšĮ „Marijampolės ligoninė“*.
65. LAT 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-604/2005 *K. R. v. Lietuvos Respublika.*
66. LAT 2006 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-115/2006 *O. V. v. UAB DK „PZU Lietuva“*.
67. LAT 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2006 *K. R. v. Lietuvos Respublika.*
68. LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 *V. Š. v. A. N., A. N.*
69. LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-569/2006 *N. K. v. UAB „TV progrupė“, UAB „Laisvas ir nepriklausomas kanalas“*.
70. LAT 2007 m. sausio mėn. 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-26/2007 *E. Š. v. Lietuvos advokatūra.*
71. LAT 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-7/2007 *A. N. v. Lietuvos Respublika.*
72. LAT 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2007 *R. M. v. Lietuvos Respublika.*
73. LAT 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-353/2007 *B. V.-F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros*

ministerija.

74. LAT 2007 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2007 *UAB „Parama“ v. AB „Klaipėdos keliai“.*
75. LAT 2007 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2007 *V. M. v. I. M., UADB „ERGO Lietuva“.*
76. LAT 2007 m. spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-376/2007 *UAB „Legrona“ v. Lietuvos Respublika.*
77. LAT 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007 *L. B., I. V. ir I. Z. A. v. DNSB „Medvėgalis“ ir UAB „Telšių šilumos tinklai“.*
78. LAT 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-554/2007 *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „Riviva“, kooperatinė bendrovė „Alytaus prekyba“.*
79. LAT 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2008 *R. J. firma „Tastos statyba“ v. Kauno miesto savivaldybės administracija.*
80. LAT 2008 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2008 *R. J., T. P., R. P. v. ADB „RESO Europa“, UAB „Vilniaus autobusai“.*
81. LAT 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-153/2008 *UAB „Baldenis“ v. UAB DK „PZU Lietuva“.*
82. LAT 2008 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-59/2008 *J. M. Š. v. VĮ Registrų centro Kauno filialas, antstolė L. U. Dzikienė.*
83. LAT 2008 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2008 *V. G. v. Lietuvos Respublika.*
84. LAT 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-393/2008 *Ž. Ž. v. UAB „Ekstra žinios“ ir UAB „Lietuvos rytas“.*
85. LAT 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-388/2008 *B. V.–F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“ ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.*
86. LAT 2008 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2008 *Vokietijos draudimo bendrovė „Zurich Versicherung AG“ v. S. M.*
87. LAT 2008 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-556/2008 *D. G., V. G. v. AB „Achema“.*
88. LAT 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009 *UAB „Lit-Invest“ v. UAB „Paribys“.*
89. LAT 2009 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009 *V. M. v. S. P.*

90. LAT 2009 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-74/2009 *M. J. v. AB DnB NORD bankas*.
91. LAT 2009 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-103/2009 *T. N., N. N. ir A. N. v. UAB „Mentora“ ir Ko*.
92. LAT 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-126/2009 *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“*.
93. LAT 2009 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2009 *T. N. S. v. V. M. ir Kauno apskrities viršinininko administracija*.
94. LAT 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-544/2009 *D. B. v. AB „Krekenavos agrofirma“*.
95. LAT 2009 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-582/2009 *A. A. v. D. S. ir M. Š.*
96. LAT 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2010 *A. Š. v. antstolis J. Kolyško, S. B., L. M. ir UAB DK „PZU Lietuva“*.
97. LAT 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010 *I. J., M. Č. ir J. Č. v. VšĮ „Vilniaus miesto universitetinė ligoninė“*.
98. LAT 2010 m. vasario 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-91/2010 *S. U., D. U. ir G. U. v. D. N. ir Lietuvos Respublika*.
99. LAT 2010 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53/2010 *S. R. v. UAB „Klaipėdos autobusų parkas“*.
100. LAT 2010 balandžio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-167/2010 *A. J. J. v. UAB „Termesta“ ir V. S.*
101. LAT 2010 gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010 *R. P. ir R. P. v. Lietuvos Respublika*.
102. LAT 2010 m. rugpjūčio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358/2010 *E. P., J. P., V. P., E. S. v. UAB „Sekundės redakcija“*.
103. LAT 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-465/2010 *R. D. v. Lietuvos Respublika*.
104. LAT 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-490/2010 *J. M. v. Lietuvos Respublika*.
105. LAT 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-493/2010 *B. Z. v. Šiaulių apskrities viršinininko administracija (teisių perėmėja – Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos) ir D. Š.*

106. LAT 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2011 *Lietuvos Respublika v. J. L.*

107. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2010-11-06]. Prieiga per internetą:
<http://www.egtl.org/principles/project.htm>.

108. House of Lords European Union Committee *European Contract Law: the Draft Common Frame of Reference* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010-11-25]. Prieiga per internetą:

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200809/ldselect/ldecom/95/95.pdf>.

Santrauka

Civilinės deliktinės atsakomybės sąlygos: CK, Europos deliktų teisės principų ir DCFR palyginimas

CK, PETL ir DCFR yra numatyta nuostatų, reguliuojančių deliktų teisę. CK yra teisės norminis aktas, todėl jo taisyklės yra privalomos, o PETL ir DCFR yra ne griežtoji teisė. Nepaisant to, Lietuvos teismų praktikoje jau yra atvejų, kuomet, aiškinant CK normas, remiamasi PETL. PETL ir DCFR yra taip pat reikšmingi plečiant žinias deliktų teisės srityje.

CK neteisėti veiksmai yra suprantami pagal prancūziškosios deliktų teisės tradiciją, t. y. neteisėti veiksmai yra siejami su teise. PETL neteisėti veiksmai apibrėžiami kaip vokiečių deliktų teisės sistemos šalyse, nurodant kriterijus, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant, ar tam tikras interesas yra saugomas. DCFR seka anglų deliktų teisės tradicija ir konkrečiai įvardija atskirus deliktus, tačiau teismas, atsižvelgdamas į DCFR nurodytus kriterijus, taip pat gali nustatyti, kad tam tikra teisė ar interesas yra saugomas.

CK kaltę apibrėžia kaip atidumo ir rūpestingumo nesilaikymą. CK preziumuojama kaltė yra objektyvi. Pagal PETL kaltė taip pat suprantama kaip objektyvaus atidumo ir rūpestingumo standarto nesilaikymas, tačiau ji nepreziumuojama. PETL įtvirtina ir kriterijus, pagal kuriuos nustatoma kaltė. PETL numatyta bendro pobūdžio griežtosios atsakomybės norma bei netiesioginė atsakomybė, kuriai priskiriama net ir tie atvejai, kai vertinama paties žalą atlyginančio asmens kaltė. DCFR apibrėžia dvi objektyvios kaltės formas (tyčią ir neatsargumą). DCFR griežtoji ir netiesioginė atsakomybė nėra išskiriama.

CK, PETL ir DCFR įtvirtina lankstaus priežastinio ryšio sampratą ir pripažįsta dviejų dalių priežastinio ryšio nustatymo testą. CK ir PETL skolininkų daugeto atvejais numato solidariąją atsakomybę, kai žalos padaroma bendrai, kitais atvejais atsakomybė yra dalinė. DCFR skolininkų daugeto atvejais visuomet pripažįsta solidariąją atsakomybę.

CK pripažįsta turtinę ir neturtinę žalą. Turtinė žala yra skirstoma į žalą asmeniui ir žalą turtui. PETL taip pat pripažįsta turtinę ir neturtinę žalą, tačiau turtinė žala skirstoma į žalą asmeniui, žalą mirties atveju ir žalą asmeniui. DCFR pripažįsta žalos skirstymą į turtinę ir neturtinę, tačiau šiam skirstymui neteikia didelės reikšmės. Visi dokumentai nustato žalos atlyginimo taisyklių. DCFR detaliausiai reglamentuoja žalos atlyginimą ir numato modernias nuostatas.

Summary

Civil Liability for Delicts: a Comparative Study of Civil Code, Principles of European Tort Law and Draft Common Frame of Reference (DCFR)

The Civil Code of the Republic of Lithuania (hereafter – CC), Principles of European Tort Law (hereafter – PETL) and DCFR includes provisions regulating tort law. CC is statute law, its rules are compulsory. PETL and DCFR are soft law. Despite this, Lithuanian courts refer to PETL. PETL and DCFR are also significant in expanding the knowledge of tort law.

Wrongfulness in CC is understood according to the French tort law tradition, i. e. wrongfulness is law-related. Wrongfulness in PETL is defined as it is in countries following the German tort law tradition. PETL also indicates certain criteria that are considered when deciding whether the interest is legally prohibited. DCFR follows the English tort law tradition and provides for particular delicts, but courts are allowed to state that a particular right or an interest is prohibited according to certain criteria that are enacted in DCFR.

Fault in CC is defined as a violation of a standard of conduct. Fault is presumed and it is objective according to CC. PETL provides for the same definition of fault and indicates certain criteria of fault, but it is not presumed according to PETL. PETL also includes a general norm of strict liability and regulates vicarious liability which includes cases where the fault of a person who has to compensate the damage is considered. DCFR defines two forms of objective fault (intention and negligence). DCFR does not distinguish between strict liability and vicarious liability.

CC, PETL and DCFR provide for a flexible conception of causation and acknowledge a two-step approach of causation. CC and PETL accept solidary liability when the damage has been caused by several debtors who acted together; otherwise, liability is proportional. DCFR only accepts solidary liability in co-debtors cases.

CC acknowledges pecuniary and non-pecuniary damage. Pecuniary damage is categorized into personal injury and property damage. PETL also acknowledges pecuniary and non-pecuniary damage, but pecuniary damage is categorized into personal injury, death cases and property damage. Although DCFR acknowledges pecuniary and non-pecuniary damage, but this categorization is not significant in the document. All documents provide for certain rules regulating damage. DCFR is the most detailed and modern in such cases.